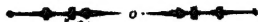

কামাল পাছা

শ্রীহবেন্দ্রনাথ শৰ্ম্মা, বি-এ

হেডমাষ্টাৰ,

পাটাহাবকুছি বিদ্যালয়, কামৰূপ ।

বালী প্ৰকাশ মন্দিৰ

পাটাহাবকুছি

প্রকাশক :—

শ্রী অক্ষিপাদ চৌধুরী
বাণী প্রকাশ মন্দির
পাটুয়াখালী, কামৰূপ

বেচ এটকা চাবি অনা
[পৰিষ্কৃত সংস্কৰণ]
১৮৭০ শ'ক

মুদ্রাকৰ :—শ্রী দ্বিতেননাথ দত্ত
লক্ষ্মীবিলাস প্রেস, লিঃ
১৪, অগস্তাথ দণ্ড লেন, কলিকাতা ।

'I can and I will'

... Hemal Paoha

প্ৰকাশকৰ নিবেদন

কামাল পাছা প্ৰথম ছপোৱা হৈছিল ১৮৫০ শকত। ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰত এতিয়া আমূল পৰিবৰ্ত্তন হৈছে। গতিকে বৰ্ত্তমান সময়ত খাপ খোৱাকৈ অথচ বেছি সাল-সলনি নকৰি এই পৰিবৰ্ত্তিত সংস্কৰণ উলিৱা হ'ল। মূল কিতাপখন আৰ্ট পেপাৰত ছপোৱা হৈছিল; সংশ্লিষ্ট ছবিবোৰ তেতিয়া পৃষ্ঠা হিচাপে গণনা কৰা হৈছিল। এই পৰিবৰ্ত্তিত সংস্কৰণত ছবি কমোৱা হোৱা নাই যদিও আৰ্ট পেপাৰৰ দুৰ্দ্দুৰ্ভাৱ হেতুকে একে লগে দুখনকৈ ছবি দিয়া বাবে কিতাপৰ পৃষ্ঠা সংখ্যা আগতকৈ দেখাত কম হ'ল।

গাজী মুস্তাফা কামাল পাছা

১৮৮২ খ্রিঃ ১২/১২

১৮৮২ খ্রিঃ ১২/১২

১৮৮২ খ্রিঃ ১২/১২

ঈশ্বর আল্লা তেবে নাম
সবকো সন্মতি দে ভগবান।

—বিশ্বদীপ বাপুজী

কামাল পাছা

—এক—

আগ কথা

যিসকলে কোনো সমাজ বা জাতিৰ মাজত সেই সমাজ, সেই জাতিৰ ভৱিতব্যতা সম্পৰ্কে নতুন আদৰ্শ দাঙ্গি ধৰি, নিজৰ আদৰ্শৰ বলেৰে আন সকলোকে অনুপ্রাণিত আৰু উন্নতিপ্ৰয়াসী কৰিব পাৰে, যিসকলে অন্ধজনৰ দৰে আমাৰ অজ্ঞানতাময় চকু পৰিষ্কাৰ কৰি চৈতন্ত্বশক্তিৰে প্ৰাণৰ মাজত নতুন প্ৰেৰণা জগাই তোলে আৰু জগতকো নিজৰ অপূৰ্ণ কৰ্মক্ষমতাৰে বিন্ধিত কৰে, সেই ক্ষণজন্মা পুৰুষসকল আমাৰ নমস্ত আৰু জগত-সমাজৰ জ্ঞানৰ প্ৰদীপ। পৰশমণিৰ সামান্য পৰশত তুচ্ছ, নগণ্য শিলাখণ্ডও চকুৰ পলকতে অমূল্য বস্তুত পৰিণত হয়—মহাপুৰুষৰ মহৎ সঙ্গৰ প্ৰভাৱেও সেইদৰে মানৱাত্মাৰ সুস্থ শক্তিক নতুন চেতনা দান কৰে। গতিকে বিশ্ব-জগততে এজন্য মাধোন মহাপুৰুষৰ পবিত্ৰ আদৰ্শয়ো সংক্ৰামক শক্তিৰ দৰে সকলোৰে অন্তৰ আগুৰি পেলাই কৰ্মক্ষেত্ৰ বা ভাবৰাজ্যত ঘোৰ বিপ্লৱৰ সূত্ৰপাত কৰে। নানা বিবাক্ত ধনিজ পদাৰ্থকো চুহি লৈ গছ-গছনিয়ৈ কালক্ৰমে তাক স্তম্ভৰ স্তূপাত ফল বা স্নগন্ধি ফুলত পৰিণত কৰাৰ দৰে এই মহাপুৰুষসকলেও ঘোৰ বিৰাণাৰ আজতো আশাৰ দিলিঙনি ফুটাই তোলে, সমাজৰ নানা আবৰ্জনাৰ

কামাল পাছা

আবশ্যকীয় উপাদানলৈ কণাস্তৰিত কৰে। পৃথিবীত মহাপুৰুষৰ এই বাবেই ইমান আদৰ আৰু জেষ্ঠ্যলোকৰ খ্যাতি এনে যুগমীয়া।

গাজী মুস্তাফা কামাল পাছা প্ৰকৃততে নব্য তুৰ্কীৰ প্ৰাণপ্ৰতিষ্ঠাতা আৰু জগতৰ অগ্ৰগণী মহাপুৰুষসফলৰ এজন। যি বিখ্যাত দেশভক্তই সংস্কাৰ আদৰ্শৰ সহায়েৰে তুৰ্কী জাতিৰ মাজত নতুন প্ৰেৰণা জগাই তুলি দেশবাসীক স্বাধীনতাৰ অমোঘ মন্ত্ৰত দীক্ষিত কৰিলে, সেই মহাপুৰুষ কামালৰ জীৱনৰ বহুস্তকাহিনী উদঘাটন নকৰাকৈ প্ৰাচীন আৰু নব্য তুৰ্কীৰ মাজত প্ৰভেদ অৱধাৰণা আৰু নব্য তুৰ্কীৰ উদ্যমনৰ শেষ সীমা অনুমান কৰা কোনো প্ৰকাৰে সম্ভৱপৰ নহয়। কামালৰ জীৱন তুৰ্কীৰ স্বপ্ৰতিষ্ঠাৰ লগত এনে ওতঃপ্ৰোত ভাবে জড়িত যে আধুনিক তুৰকক কামাল-ভূমি আৰু কামালৰ জীৱনকাহিনীকে তাৰ নৱ জাগৰণৰ ইতিহাস বুলিলেও অজ্ঞায় বা অতিৰঞ্জিত কৰা নহয়। তুৰকৰ এই যুগৰ সকলো উৎকৰ্ষ, সকলো সন্মান এই এজন মহাপুৰুষৰ কৰ্মময় জীৱনৰ আজন্ম চেষ্ঠাৰ প্ৰতীক মাথোন। পূণ্যলোক মহাত্মাজীৰ বৈচিত্ৰ্যময় জীৱনৰ লগত ভাৰতৰ জাতীয় জীৱন আৰু তাৰ অভ্যুত্থানৰ ঠিক অনুকম লব্ধক।

সপ্তদশ শতিকাৰ মাজ ভাগত কছিয়াত মহামতি পিটাৰৰ আবিৰ্ভাৱ। তেতিয়া কছিয়াৰ অৱস্থা অতিশয় শোচনীয়। য়ুৰোপীয় শক্তিসমূহৰ মাজত কছিয়াৰ কোনো স্থান নাই, বিদেশীৰ প্ৰাণনাশী কৰ্মতাৰ প্ৰভাৱ দেশৰ চৌদিশে আঙুৰি পৰা—উত্তৰে বাৰ্লটক সাগৰ চুইডেনৰ অধীন, দক্ষিণে কক্সসাগৰ তুৰকৰ তলত, উত্তৰ মহাসাগৰ বাদমাছে বৰকেৰে ঢাক খোৱা—স্থানভূমিয়েদি কছিয়াৰ সীমাত পোলেণ্ড, জাৰ্মানী, অষ্ট্ৰিয়া আদি

কমতালী দেশবোৰ। গতিকে বহিৰ্জগতলৈ ওলাবৰ কছিয়াৰ তেতিয়া কোনো নিজা বাট নাই। ৰাজ্যৰ শাসন নামমাত্ৰ জাবৰ তলত। পেট্ৰিবাৰ্ক বা ধৰ্মাধ্যক্ষৰ অসীম ক্ষমতা আৰু সম্ৰাটৰ শৰীৰবকীসকলৰ অজ্ঞায় প্ৰভুত্ব—এই দুই শক্তিয়ে অবশিষ্ট ৰাজক্ষমতাকো পুৰু কৰি তুলিছিল। ৰাজশক্তিৰ এই দুৰ্দশাৰ লগতে দেশবাসীসকলৰ ধৰ্মাভ্যাস, সামাজিক, নৈতিক আদি নানা কুসংস্কাৰ আৰু অশিক্ষাৰ বোজাই জাতীয় জীৱন সমূল্যে ধ্বংস কৰিবৰ উপক্ৰম কৰিছিল। কিন্তু পিটাৰক বৈদ্যাতিক শক্তিৰ প্ৰভাৱত ক্ৰমান্বয়ে সেই সকলো আৱৰ্জনা দূৰ হ'ল—সুঠে ছকুৰি বছৰৰ ভিতৰতে তেওঁ কছিয়াক য়ুৰোপৰ প্ৰধান শক্তি-বৰ্গৰ মাজত উন্নত জাতিৰ শ্ৰেষ্ঠ আসনত বহুৱাই জগতৰ আগত জন্মভূমিক সন্মানিত কৰি গ'ল। মহামতি পিটাৰ আজি জগতৰ ইতিহাসত এই বাবেই চিৰ-অমৰ মহাপুৰুষ।

সেই একেদৰেই একালৰ তিন মহাদেশৰ অধীৰ্বৰ তুৰক সম্ৰাটে যেতিয়া সকলো ক্ষমতা হেৰুৱাই, কনষ্টাণ্টিনোপলত, কবলৈ গ'লে নাই—ৰাজ্যৰ বজা হৈ, পাৰিষদবৰ্গৰ চাটুৰাক্য আৰু ধৰ্মৰ কুসংস্কাৰৰ প্ৰভাৱত নিজক পাহৰি যাবৰ উপক্ৰম কৰিছিল, যি কালত অত্যাচাৰী শাসক আকুল হামিদৰ প্ৰাণ-নাশী শাসনৰ তলত তুৰ্কী জাতিৰ নাম হুমাব লগীয়া হৈছিল, তিলে তিলে মৰণৰ বাটেৰে আগ বাঢ়িছিল, মহাসমৰৰ পিছত যেতিয়া য়ুৰোপীয় শক্তি-বৰ্গই মৰণোন্মুখ তুৰ্কীক শেষ পদাঘাতেৰে প্ৰাণান্ত কৰি, কালনেমীৰ দৰে লঙ্কাভাগ কৰিবলৈ পাওঁছিল, ঠিক এনে সময়তে তুৰকৰ নৱজীৱনৰ বোধনব্যুৎপত্তি বাজি উঠিল—কামালৰ আবিৰ্ভাৱে জাতিৰ মাজত পুনৰায় প্ৰাণশক্তিৰ সঞ্চাৰ কৰিলে। যি মহাপুৰুষে শৈশৱকালত,

কামাল পাছা

এমেকি দহ বছৰ বয়স নৌহওঁতেই জন্মভূমিৰ দুৰ্দশাত ব্যথিত হৈ কৈ উঠিছিল, “হায় মোৰ ছখুনী মাতৃভূমি! মই তোমাক উদ্ধাৰ কৰিম।” সেই কামালে সেই দিনৰে পৰা অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফলত, কালক্ৰমে তেওঁৰ প্ৰতিজ্ঞা সম্পূৰণ কৰি স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলৰ আদীশ নিৰ্ম্মালি লাভ কৰিলে, তুৰ্কীজাতিৰ শেঁতা মুখত আকৌ! হাঁহিৰ বেথা বিৰিঙি উঠিল, তুৰ্কই পুনৰায় জগতসভাত নিজৰ জ্ঞায়া সন্মান লাভৰ অধিকাৰ পালে। দেশৰ অৰ্থে, জাতিৰ অৰ্থে তেওঁ যি মহৎ কাৰ্য্য সম্পাদন কৰিলে, তাক তুৰ্কই কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰে। কামালেই তেওঁলোকৰ জীৱনদাতা আৰু পৃথিৱীত ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ। সেইবাবেই এজন বিখ্যাত তুৰ্কী লিখকে লিখিছে, “বিখ্যাত নেতৃ মুস্তাফা কামাল পাছাই জাতিৰ আৰু দেশৰ লুপ্ত প্ৰাধান্য স্থাপনৰ অৰ্থে শহীদৰ তেজ আৰু বুকুৰ মঙহ অৰ্পণ কৰিছে। যিজন৷ মহাপুৰুষে তুৰ্কী জাতিক শেষ ধ্বংসৰ পৰা ৰক্ষা কৰিলে এই সাত বছৰ লিখিত ইতিহাসেৰে তেওঁ তুৰ্কক এখন বিখ্যাত ৰাজনৈতিক শাস্ত্ৰ দান কৰিছে—এই শাস্ত্ৰই আজি তুৰ্কৰ জাতীয় জীৱনৰ আদৰ্শ। দেশপ্ৰেমেই আজি কামালৰ প্ৰচাৰিত নতুন ধৰ্ম, তেওঁৰ জীৱনীয়েই তুৰ্কৰ ধৰ্ম্মজীৱনৰ কোৰাণ। গাজীৰ বিখ্যাত বাণীসমূহ এই ধৰ্ম্মৰ আদৰ্শলি।”

কামালৰ প্ৰতি দেশৰ এই অসুৰাগৰ প্ৰভাৱতে তুৰ্কৰ শাসন-পৰিষদৰ সভ্য এজনে বিদেশী পৰ্য্যটক এজনৰ আগত সগৌৰৱে উত্তৰ দিছিল, “গাজীৰ কোনো দোষ বা দুৰ্বলতা নাই। তেওঁ অতি সাধু পুৰুষ, মহান আৰু শিষ্টাচাৰী। তেওঁৰ ৰাজনৈতিক কাৰ্যাৱলী আৰু দেশহিতৈষিতাব বিষয়ে কোনোৱে সন্দেহ কৰিব নোৱাৰে। তেওঁৰ দোষ-ভণ্ড বিচৰা

আমাব'কৰ্ত্তব্যৰ ভিতৰত নহয়, অধিকাৰো নাই। মোৰ আত্ম-স্বাধীনতাই নিজৰ মানত শেষ্ঠতম সম্পদ—কামালৰ অক্লুপ্তত এই সম্পদ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। আকুল হামিদৰ বাজতত নিবীহ প্ৰজাক কি অমানুষিকভাবে অত্যাচাৰ কৰা হৈছিল? কণে কণে অসংখ্য নিৰ্দোষী প্ৰাণীক নিৰ্ৰাসিত কৰা হৈছিল, পত্ৰৰ দৰে, নিৰপবাধী লোকক হত্যা কৰা হৈছিল—জীৱনৰ ওপৰত কাৰো আস্থা বা আশা নাছিল। কিন্তু আজি? দেশৰ অৱস্থাৰ কি অদ্ভুত পৰিৱৰ্ত্তন! এনে স্থলত, বিশ্বাস-ঘাতকত ৰাজে আনে কেতিয়াও গাজীৰ চৰিত্ৰ সমালোচনা কৰিব নোৱাৰে।”

নাৰী সমাজৰ ঘোৰ অৱনতিয়ে দেশৰ কৰ্ম্মশক্তিৰ অক্ষয় কৰি তোলা দেখি এদিন কামালে মনৰ আবেগত কৈ উঠিছিল, “এই কুৰীতি লুপ্ত হ'ব লাগিব। তুবকই পূৰ্ণ গগনতন্ত্ৰ স্থাপনৰ উদ্যোগ কৰিছে। জাতিৰ অৰ্দ্ধসংখ্যক মানুহক দাসত্ব শিকলিৰে বান্ধি ৰাখি এই আদৰ্শ শাসনপ্ৰণালী স্থাপন কি প্ৰকাৰে সম্ভৱ? আজিৰ পৰা ছবছৰৰ ভিতৰত নাৰীশক্তিক এই অত্যাচাৰ, এই পৰাধীনতাৰ পৰা মুক্তি দিব লাগিব। *প্ৰত্যেক মঙাই ফেজ টুপীৰ সলনি ইংৰাজী টুপী পিন্ধিব আৰু প্ৰত্যেক ভিৰোতাই মূৰৰ ওৰণী পেলাব লাগিব। ভিৰোতাসকলৰ সাহায্যে নিত্যন্ত প্ৰয়োজন—ৰাতি তেওঁলোকে দেশৰ হকে নিজৰ দায়িত্ব বুজিবলৈ সক্ষম হয়, সেই অৰ্থে তেওঁলোকক পূৰ্ণ স্বাধীনতা দিয়া অতি আৱশ্যক।” অৱদৰ্শী সমালোচকসকলে কামালৰ এই দৃঢ়তাপূৰ্ণ ভৱিষ্যবাণীৰ গভীৰতা বুজি পোৱা নাছিল—কিন্তু ছবছৰৰ শিহুত তেওঁৰ সকলো আশা আকাঙ্ক্ষা বাৰ্ধ্যত পৰিণত হ'ল, তুবকৰ নাৰীজাতিয়ে হয় শতাব্দীৰ

কামাল পাছা

কামালৰ পৰা মুক্তি পালে, লগে লগে সমগ্ৰ মুছলমান জগতৰ দাবীদাৰেও মুক্তিৰ নতুন আদৰ্শ লাভ কৰিলে।

কেৱল এদিনে নহয়, তুৰকৰ ৰাজনীতি, ধৰ্মনীতি, অৰ্থনীতি, ভাষা, সাহিত্য, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, সকলোতে নতুন সংস্কাৰৰ অলৌকিক তুৰ্কী জাতিক নতুন ভাবেৰে জগত সভাত উপস্থিত কৰিলে—যাছকৰৰ যাছশক্তিৰ দৰে কামালৰ দৈৱী শক্তিয়ে তুৰকক উন্নতিৰ অগ্ৰগতিত অস্তিত্ব হৈ শক্তিকা কাল আঙুৱাই দিলে। ভূতপূৰ্ব আমাৰ আমামুছলাই সকলো সংস্কাৰ-আকাজকা বুকত বান্ধি লৈয়ো আকগানিস্থানত যি কাৰ্য্য সাধন কৰিব নোৱাৰিলে, এনেকি নিজৰ অদ্বন্দ্বশিতাত অৱশেষত সিংহাসন পৰ্য্যন্ত এৰি দিবগৈ বাধ্য হ'ল, কামালে দেশী-বিদেশী নানা বিপক্ষদলৰ পৰা আমামুছলাতকৈ দৃঢ়তৰ বাধাৰ সন্মুখীন হৈয়ো, এনেকি ধৰ্ম্ম সম্প্ৰদায়ৰ ভীষণ প্ৰতিপক্ষতাক উপেক্ষা কৰিও, ৰাজনৈতিক নিপুণতা আৰু সংস্কাৰকৰ ধৈৰ্য্যেৰে সেই অসাধ্য সাধন কৰি জগতৰ ইতিহাসত অশেষ যশস্তা উপাৰ্জন কৰিলে। এইবাবেই তুৰকৰ ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰত কামাল জগতৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ মহাপুৰুষৰূপে পৰিগণিত হ'ল।

যুৰোপীয় জাতিবিলাকে পোন প্ৰথমে কামালৰ এই মহত্ব স্বীকাৰ কৰিবলৈ ৰিধা বা সন্মোচনৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিলেও, কালক্ৰমে তেওঁৰ আকৰ্ষণী শক্তিৰে, সকলো জাতি তুৰকৰ কাষ চাপি আহি সেও হ'ল আৰু কামালৰ লগত মিত্ৰতা স্থাপন কৰি গোৱাৰ অনুমতি কৰিলে। এনেকি গ্ৰীছৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী মিঃ ডেনিজিলছে পাঁচ লাখ বছৰৰ শত্ৰুতা পাহৰি গৈ, তুৰকৰ ৰাজধানী এড্ৰোবাত কামালৰ লগত সন্ধি স্থাপন কৰিলে— কামালেও পূৰ্ব শত্ৰুতা আঁতৰাই ধৈ তেওঁক আন্তৰিক অভিবাদন জনালে।

দহ বছৰ পূৰ্বে যি: ভেনিজিলছে যি এম্বোৰক নিজ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিবলৈ আকাজকা কৰিছিল, আজি সেই ঠাইতে এই শাস্তিৰ সূত্রপাত ! কামালৰ কদৰ্শশক্তিৰ পৰিচয় পাবলৈ কাৰো বাকী নাথাকিল। এই শক্তিৰ মৰ্ম্মকথা উপলব্ধি কৰিয়েই জাৰ্মানীৰ প্ৰসিদ্ধ দাৰ্শনিক পণ্ডিত কাউণ্ট হাৰমেনে কৈছিল—

“মই গণ প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰশংসা কৰোঁ। শৃঙ্খলাৰ মহাধৰ্ম্মৰ ওপৰত মোৰ সম্পূৰ্ণ আস্থা আছে। মোৰ বিবেচনাৰে, পোনতে কেইজনমান নেতাই আগবঢ়ুৱা হৈ ওলাই দৃঢ়তাৰে নানা কাম হাতত লোৱাই কৰ্তব্য। গণতন্ত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে যি নেতৃত্বৰ সৃষ্টি, তাক মই সমৰ্থন কৰোঁ—কামাল পাছাৰ যোগ্য নেতৃত্বত তুৰকৰ নবীন শক্তিলাভ মোৰ এই কথাৰ উদাহৰণ।”

“তকণ তুৰকৰ নব চেতনা পৃথিবীৰ শ্ৰেষ্ঠতম ৰাজনৈতিক ক্ৰমবিকাশ। জাৰ্মান সাম্ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত ৰাজ্যসমূহৰ মাজত ভ্ৰাতৃত্ব স্থাপনৰ পিছত জগতৰ ইতিহাসত এনে ৰাজনৈতিক ঘটনা কোনো দিনো ঘটা নাই। কামাল নব্যযুগৰ অগ্ৰতম অৱতাৰ। প্ৰকৃতি আৰু পৰিধিৰ ফালৰ পৰা চাবলৈ গলে তেওঁৰ সংস্কাৰ-আন্দোলনবোৰ পৃথিবীৰ ভিতৰত অতুলনীয়। সমগ্ৰ প্ৰাচ্য-চৰিত্ৰৰ ওপৰত তেওঁৰ প্ৰভাৱ অগ্ৰতিহত। প্ৰাচ্যৰ শ্ৰাৱ্য উচ্চাকাঙ্ক্ষা যুগ্মত কামালৰ আদৰ্শেৰে পৰিস্ফুট হব। প্ৰাচ্যৰ পৰাধীন আৰু দুৰ্বল জাতি সমূহৰ পক্ষে তকণ তুৰ্কী জলন্ত প্ৰদীপ স্বৰূপ।”

—হই—

প্ৰাচ্য সমস্যা

যুৰোপত যেনেটেক বেলজিয়ম যুৰোপীয় শক্তি-বৰ্গৰ সমবন্ধিত, ঠিক তেনেটেক, আজি নহয় ছয় শতিকা ধৰি তুবক প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য শক্তিৰ মিলনস্থল, প্ৰাচ্য আৰু প্ৰতীচ্য সভ্যতাৰ মধ্যবৰ্তী বেখাভূমি। পাশ্চাত্যৰ যুদ্ধলিপ্সাত বেলজিয়মৰ স্কীয়া অস্তিত্ব আজি নাই বুলিবই পাৰি, যিখিনি আছে, তাক অল্পগ্ৰহস্বৰূপে বিদেশী শক্তিৰ স্বার্থ-বন্ধাৰ্থে বিদেশীৰ পৰা পোৱা। গতিকে বেলজিয়মৰ প্ৰাণান্ত কৰি আজি যুৰোপৰ বণলোলুপ জাতিসমূহে তাৰ ভবিষ্যত সম্পৰ্কে নিশ্চিত হৈছে, বেলজিয়মক লৈ কোনো নতুন সমস্যাৰ উদয় হোৱা নাই।

কিন্তু তুবক বেলজিয়মৰ দৰে শক্তিশীল দেশ নহয়। যাৰ ক্ষমতাৰ প্ৰভাৱ এখন দেশৰ চৌসীমাৰ ভিতৰতে আবদ্ধ নহয়, এছিয়া, যুৰোপ, আফ্ৰিকা,—এই তিনিও মহাদেশৰ ওপৰতে এদিন ব্যাপ্ত আছিল, সেই জাতিয়ে কেতিয়াও বিদেশীৰ অঙ্গুলিসন্ধেতৰ দ্বাৰা নিজৰ ভাগ্য নিৰ্ণয় কৰিবলৈ সাজু নহয়। সঁচাকৈ কৃষ্ণসাগৰৰ পৰা দক্ষিণে নীল নদীৰ মোহানালৈকে এই ঠাই ডোখৰ প্ৰাচ্য প্ৰতীচ্য, দুয়ো পক্ষৰে জাতীয় জীৱনত বৰ আৱণ্টকীয় দেশ—ইয়াৰ বুকত কালক্ৰমে যি সভ্যতাৰ জন্ম হৈছে, সি হয় প্ৰাচ্য, নহলে পাশ্চাত্য। যুগৰ পিছত যুগ পাব হৈ গ’ল, কিন্তু প্ৰত্যেক যুগতে এই দেশৰ প্ৰভাৱ এটাইত নহয়, এটাইত বিস্তাৰিত হৈ আহিছে। ছয় শতিকা ধৰি এই দেশ তুবকৰ শাসনৰ তলত। অটোমেন সাম্ৰাজ্যৰ আবৃত্তিনিৰে পৰা আজিলৈকে সেয়েহে যুৰোপৰ চকু এই

তুৰুৰ ওপৰত। বিশেষকৈ যিদিনা, পঞ্চদশ শতিকাৰ মাজভাগত বান্ধাহ
 দ্বিতীয় মহাদ্বে একালৰ সাম্ৰাজ্যগৰীৱী গ্ৰীক জাতিৰ পৰা তেওঁলোকৰ শেষ
 সখল ইন্ডাচুল পৰ্য্যন্ত কাঢ়ি ললে, তেতিয়া য়ুৰোপে এই মৰ্মাস্তিক আঘাত
 নীৰবে সহি থাকিব নোৱাৰিলে। কিন্তু তুৰুৰ ঝিক্কে কোনে
 ধৰ্ম্মযুদ্ধ ঘোষণা কৰা সম্ভৱ নহ'ল, কাৰণ তেতিয়া মধ্যযুগক বিলায় সম্ভাষণ
 জনাই, তাৰ লগতে ধৰ্ম্মোন্মত্ততাকে। বিসৰ্জন দি য়ুৰোপীয় জাতিবিলাকে
 নবযুগৰ জাতীয়তাৰ প্ৰেৰণাত জাতিগঠনত মন দিছিল। ধৰ্ম্মযুদ্ধ সম্ভৱ
 নহ'ল আৰু য়ুৰোপে ঘূৰি তুৰুৰ লগতে সন্ধি কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল—কিন্তু
 তুৰুৰ ক্ষমতাৰ প্ৰভাৱত য়ুৰোপৰ যি অন্তৰ্দাহ উপস্থিত হ'ল, সি লোপ
 নাপালে, বৰং সময়ৰ লগে লগে বাঢ়ি আহিবলৈ ধৰিলে। এই আন্তৰিক
 জ্বালাৰ উন্নতি প্ৰাচ্য সমস্যাৰ সৃষ্টি। তুৰুৰ ভবিষ্যত কেনেকৈ নিজ
 ক্ষমতাৰ অধীনলৈ অনা যায়, এয়ে য়ুৰোপৰ প্ৰধান চিন্তাৰ বিষয় হ'ল।

ভাৰতৰ বাণিজ্যপথ তেতিয়া ভেৰিছ গণতন্ত্ৰৰ হাতত। ভেৰিছৰ
 সদাগৰসকলৰ সহায়ত সিদিনা য়ুৰোপৰ বণিক সম্প্ৰদায় বত্ৰগৰ্ভা
 ভাৰতৰ ধনসম্পদৰ ওপৰত সম্পদশালী। কিন্তু তুৰ্কী বান্ধাহু চেলেমে
 যিছৰ অধিকাৰ কৰাৰ লগে লগে যি দৰে ইছলামৰ ধৰ্ম্মনেতৃত্ব-বিলাফত
 তুৰুৰ হাতলৈ আহে, তেনেকৈ লিবাণ্ট অধিকাৰৰ বাবে প্ৰাচ্যৰ বাণিজ্য
 পথে তুৰুৰই অধিকাৰ কৰিলে। সিদিনাই তুৰুৰ সম্ৰাটে নিজক তিন
 মহাদেশ আৰু দুই সাগৰৰ অধীশ্বৰ বুলি জগতৰ আগত পৰিচয় দিলে।
 কিন্তু তুৰুৰ এই সৌভাগ্যত য়ুৰোপৰ বিষম দুৰ্দশা উপস্থিত হ'ল।
 বাৰুনিষ্টিক ক্ষমতালাভত যেনেকৈ এপিনে য়ুৰোপীয় জাতিসকলে প্ৰমাদ
 গণিলে, তেনেকৈ বণিক সম্প্ৰদায়ৰ বাণিজ্যত বাধা পৰাত য়ুৰোপৰ

কামাল পাছা

বিশেষ আৰ্থিক কতি হ'ল। প্ৰাচ্য সম্ৰাজ্যই সিদিনা নিজ মূৰ্ত্তি প্ৰকাশ কৰিলে। তুৰকক য়ুৰোপৰ পৰা খেদি দিখৰ উদ্দেশ্যে সিদিনা য়ুৰোপীয় বিভিন্ন জাতিবিলাক সংঘবদ্ধ হ'ল। ভাৰতৰ বাণিজ্য পথ বন্ধ হোৱাত বলিকসকলে ভাৰতলৈ নতুন বাট উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিলে—সেই চেষ্টাৰ মূলভেই আমেৰিকা আবিষ্কাৰ।

কাল ক্ৰমে বেতিয়া তুৰকক সম্ৰাটসকল নিজৰ প্ৰভুত্ব আৰু ঐশ্বৰ্য্যৰ দৰ্শন অভ্যাচাৰী হৈ আহিবলৈ ধৰিলে, দেশত কু-শাসনৰ লগে লগে তেওঁ লোকৰ শক্তি সামৰ্থ্যও হীন হৈ আহিল। যি বিশিষ্ট সামৰিক শক্তিৰ সাহায্যত এদিন তেওঁলোকে প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যত নিজ ক্ৰমতা বিস্তাৰ কৰিছিল, এতিয়া অনাদৰ অৱহেলাতে সেই শক্তিবো হ্ৰাস হ'ল। বিদেশী শত্ৰুৰ এই সুযোগতে হেৰোৱা ক্ৰমতাৰ পুনৰুদ্ধাৰৰ চেষ্টা কৰিলে। লগত শক্তিকাৰ শেষ ভাগত য়ুৰোপৰ এই চেষ্টা কিছু দূৰ সফল হ'ল—ইংলণ্ডই তুৰকক নিজৰ অভিষ্ট সিদ্ধিৰ কেন্দ্ৰ স্বৰূপে ব্যবহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে।

কিন্তু কছিয়াই ইংলণ্ডৰ এই একাধিপত্যত সন্তুষ্ট হব পৰা নাছিল। সেই দেখি প্ৰায় দেৰ শ বছৰৰ পিছত কছিয়াই তুৰক-শাসিত দেশবোৰ ইংলণ্ডৰ লগত ভগাই লবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিলে। এইদৰে নিজৰ ঐশ্বৰ্য্য লাভত আনে হেতা-ওপৰা কৰাটো ইংলণ্ডই কিন্তু ভাল নাপালে; সেই দেখি যাতে কছিয়াৰ প্ৰভাৱ তুৰকত সন্মূল সোমাব নোহাবোৰে তাৰ বাবে ফ্ৰান্স আৰু ইংলণ্ডই তুৰকক কছিয়াৰ বিৰুদ্ধে সাহায্য কৰিবলৈ আগ বাঢ়ি গ'ল। ইতিহাসৰ পিঠিত এয়ে ক্ৰিমিয়াৰ যুদ্ধ নামে জনাজাত। আজি বেলজিয়মৰ যেনে অৱস্থা, তুৰককো ঠিক তেনেকৈ

কামালৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী ইছামত পাছ।

আধুনিক তুর্কী নারীয়ে কামালক অভিবাদন জনাইছে

প্ৰোচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ মধ্যবৰ্তী দেশ হিচাপে বাৰ্ধবলৈ য়ুৰোপৰ সন্নিহিত শক্তিয়ে কছিয়াৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিলে। কিন্তু সমস্ত জগতে বিশ্বয় মাজিলে—তুৰক আৰু কছিয়াৰ মাজত শত্ৰুতাৰ আঁতৰি মিত্ৰতাহে স্থাপিত হ'ল। এই মিত্ৰতাভ্ৰম কৰিব নোৱাৰি কুটৰাজনীতিক বিহুমাৰ্কৰ সভাপতিত্বত বাৰ্লিনত এখন সভা পাতি য়ুৰোপীয় জাতিসকলে থিব কৰিলে যে আন আন জাতিৰ দৰে তুৰককো এনে এটি শক্তিশালী জাতিত পৰিণত কৰা কৰ্ত্তব্য, যাতে আন কোনো পৰাক্ৰমী জাতিয়ে তুৰকৰ ওপৰত অভিযাচাৰ কৰি নিজৰ স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ পথ অগম কৰিব নোৱাৰে—আৰু বিশেষতঃ এই জাতীয়তাৰ দিনত প্ৰত্যেক জাতিয়ে যাতে আত্মপ্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰে, তাৰ অৰ্থেও আন স্বাধীন জাতিসমূহে বন্ধৰ ক্ৰটী কৰা বাঞ্ছনীয় নহয়। সেই হেতুকে, তুৰককো সেই সুবিধা দান কৰা বিধেয়। কিন্তু যেতিয়া-লৈকে তুৰকই নিজৰ কৰ্ত্তব্য সম্পূৰ্ণৰূপে সাধনক্ষম নহয়, তেতিয়ালৈকে ইংলণ্ডই তাৰ ওপৰত অভিভাবকত্ব কৰিব আৰু সকলো প্ৰকাৰে তুৰ্কীৰ জাতীয় উন্নতিত সহায়তা কৰিব। বিহুমাৰ্কৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিয়েও ইংৰাজৰ এই ৰাজনৈতিক চাতুৰী বুজিব নোৱাৰিলে আৰু তুৰ্কী চুলতানেও অত্যন্ত প্ৰকাৰ স্বৰূপে চাইপ্ৰাছ দ্বীপ ইংৰাজক এৰি দি আত্মপ্ৰসাৰ লাভ কৰিলে। যি বাণিজ্য-পথ কিবাই পাবৰ বাবে ভেৰিছে তুৰকৰ লগত প্ৰায় চাৰি শ বছৰ যুঁজি আহিছিল, ইংৰাজ ৰাজনীতিৰ কুট-জালত বাৰ্লিনৰ সন্ধিত সেই পথ ইংলণ্ডৰ অধিকাৰভুক্ত হ'ল—ভাৰতৰ ভাৰালয় চাৰি আকৌ বিশেষীয় হাত কৰিলে। জগতত ইংৰাজে প্ৰচাৰ কৰি দিলে যে প্ৰোচ্য সমস্তাৰ সমাধান হৈ গৈছে, তুৰকৰ মৰণ-ভাৰা বৰণ এই বাতৰিয়ে য়ুৰোপৰ প্ৰাণত পুলকৰ সঞ্চার কৰিলে।

কামাল দাছা

কিন্তু ভেতিয়াও ইস্তাখুল আৰু কনষ্টাণ্টিনোপল তুৰকৰ হাতত। গতিকে যুৰোপৰ সমস্ত খুছমানি সম্পূৰ্ণ লোপ প্ৰাপ্ত নাই।

এনেতে কিছুদিন পিছত মহাসময়ৰ অগ্নিশিখা জলি উঠিল। তুৰকই সকলো হাৰ-বাধা উপেক্ষা কৰি ক্ৰান্তীয় লগত যোগ দিলে। কিন্তু মহাবৃত্তৰ পিছত তুৰকৰ সাম্ৰাজ্যশক্তি লোপ কৰাই য়ুৰোপৰ প্ৰধান চেপ্তা হৈ পৰিল, আৰু কনষ্টাণ্টিনোপলক তুৰকৰ শাসনৰ পৰা উলিয়াই আনি আন্তৰ্জাতিক কেন্দ্ৰ স্বৰূপে ৰাখিবলৈ মন মেলিলে। কিন্তু হঠাৎ এদিন এই নীতিৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল। মিত্ৰপক্ষই তুৰকৰ লগত সন্ধি কৰিলে—কনষ্টাণ্টিনোপল আগৰ দৰেই তুৰ্কীৰ শাসনৰ তলত থাকি গ'ল—যুৰোপ আৰু আমেৰিকাই দীঘল-ছুনিয়া কাটি আক্ৰমণৰ সুৰে কলে—প্ৰাচ্য সমন্তৰ সমাধান আৰু হৈ গুঠিল। সি যি হ'ক, তুৰকৰ ৰাজনৈতিক কোণলত ইংৰাজ আৰু ফৰাছীৰ মাজত তুৰক ভগাই লোৱা কয়না ব্যৰ্থ হ'ল। ইংৰাজে কনষ্টাণ্টিনোপল আৰু ইস্তাখুল জয় কৰিলে, পৃথিবীৰ আন আন দেশৰ বিশেষকৈ ভাৰতীয় মুছলমান সমাজ স্কন্ধ হব—ভেতিয়া হলে ইংৰাজৰ ভেদনীতি ভাৰতীয় ৰাজনীতিত ব্যৰ্থ হব জ্ঞানক হিন্দু-মুছলমান, দুয়ো সম্প্ৰদায়ে একযোগে জাতীয় আন্দোলনত যোগ দিব। ফ্ৰান্সে বুজি পালে যে ইস্তাখুলত ইংৰাজক ইমান প্ৰবল হবলৈ দিয়াটো যুক্তিসংগত নহয়, আৰু গ্ৰীছে বুজিলে যে তুৰকতকৈ প্ৰবলতৰ শক্তক চহাৰমুখলৈ মাতি অনা অদৃশ্যতাৰ কাম।

কিন্তু এই সন্ধি মতে এচিয়া মাইনৰ তুৰকৰ অধীনৰ ঠাইবোৰ গ্ৰীছৰ ওলটলৈ আহিল—গতিকে চুলতান সন্মত হলেও কামালৰ দলে তাত সন্তুষ্ট হব নোৱাৰিলে। ভেঙলোকৰ পৰাক্ৰমৰ আগত টিকি

নোৱাৰি গ্ৰীকবিলাকে সেই ঠাই এৰি ওচি গ'ল। ইফালে কামালৰ পৰামৰ্শত ভলে ভলে কছিয়া, ইটালী আৰু ফ্ৰান্সৰ লগত গুপ্তসন্ধি স্থাপিত হ'ল—কথা বিবৰণ দেখি গ্ৰীছৰ লগত যোগ নিদি ইংলণ্ড নিৰপেক্ষ হৈ থাকিল। গ্ৰীকবিলাকে এচিয়া মাইনৰ এৰি দিলে। অৱশেষত য়ুৰোপীয় শক্তিসমূহে উপায়াত্তৰ নেদেখি ১৯২২ চনত তুৰ্কৰ লগত শান্তি স্থাপন কৰিবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। লুভেইনৰ সন্ধিপত্ৰত কামালৰ লক্ষ্য পৰা ইচ্ছমত পাছাই গৈ নব্য তুৰ্কীৰ ভাষা দাবী প্ৰতিপন্ন কৰি আহিল। গতিকে য়ুৰোপে আজি তিনি শ বছৰৰো ওপৰ কাল, যি দৰে তুৰ্কৰ ধ্বংসৰ ওপৰত প্ৰাচ্য সমস্যাৰ সমাধান প্ৰতিষ্ঠা কৰিব খুজিছিল, কালক্ৰমে তাৰ ওলোটাটোহে ঘটিল। পাশ্চাত্যৰ কুটনীতিমূলক তুৰ্কৰ মৰণক্ৰীড়াৰ আশ্ৰয়তে নব্যতুৰ্কীৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা হ'ল আৰু তাৰ সমাধান কৰিলে কামাল পাছাই। তুৰ্কৰ কৃতজ্ঞ প্ৰজাসকলে কামালক 'মাজী' অৰ্থাৎ 'বিজয়ী' উপাধি দিলে।

—তিথি—

ভূকণ তুৰ্কী

তেতিয়া উনৈশ শতিকাৰ শেষভাগ। তুৰ্কই বাৰ্লিনৰ অপমানজনক সন্ধিৰ কথা পাহৰি যাব পৰা নাই। এফালে বিদেশীৰ অপৰিসীম অত্যাচাৰ, আন ফালে চুলতানৰ গভীৰ উদাসীনতা—জাতিৰ অধঃপতন ক্ৰমে বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। দেশৰ ভূকণৰ দল চঞ্চল হৈ উঠিল, তেওঁলোকে এই দুৰ্দশাৰ প্ৰতিকাৰৰ অৰ্থে চুলতানৰ কাষ চাপিল, ফলত নানা নিৰ্য্যাতন আৰম্ভ হ’ল, দেশৰ বাজনীতিত অভিজ্ঞ বুঢ়াবিলাকে এই অমাচাৰ, অত্যাচাৰ চকুৰ আগত দেখিও শেষ বয়সৰ দুৰ্বল হুয়ুনিয়া কাঢ়ি কলে—খোদাৰ মাজি নহ’লে মামুহে কোনো কামতে সিদ্ধি লাভ কৰিব নোৱাৰে, তেওঁলোকতকৈ ডেকা শ্ৰেণীয়ে অতিমাত্ৰিক উদাৰতাবে কৈ উঠিল—এনেবোৰ সকলুৱা কথাই তেওঁলোকৰ মন বিচলিত কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু ভূকণ সম্প্ৰদায়ে, দেশবাসীৰ এই ঘোৰ অৱনতিত ক্ষুব্ধ হলেও, হতাশ নহৈ সংকল্প কবিলে—এই অচেতন জাতিৰ মাজত চেতনাৰ সঞ্চার কৰিবই লাগিব। বিপ্লৱৰ আনন্দত তেওঁলোকৰ ডেকা ভেজ উথলি উঠিবলৈ ধৰিলে।

তৎক্ষণাৎ “ভূকণ-তুৰ্কী” নামে এটি দল গঠিত হ’ল। কিন্তু চুলতানৰ দৰে অত্যাচাৰী শাসকৰ তলত স্বদেশত থাকি কোনো বিপ্লৱসূচক কাৰ্য্য সাধন সম্ভৱ নহয় দেখি তেওঁলোকে পৰিহ আৰু যুৰোপৰ আন আন ঠাইত সমিতিৰ কেন্দ্ৰস্থান পাবলৈ। আনোৱাৰ পাছা দলৰ নেতৃপদত প্ৰতিষ্ঠিত হ’ল। তুৰ্কৰ বৃকসকলে অতি আগ্ৰহেৰে এই আন্দোলনত

যোগ দিলে আৰু অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁলোকৰ কৰ্মীৰ সংখ্যা বাঢ়ি গ'ল। মুক্তিৰীৰ আনোবাবৰ পৰামৰ্শত দলৰ সভ্যসকলে ধৰি কবিলে যে নিজে কোনো কাৰ্য্যপদ্ধতি অৱলম্বন কৰাৰ পূৰ্বে, বিদেশৰ নানা ঠাইৰ বিপ্লৱীদলৰ লগ লাগি তেওঁলোকৰ কাৰ্য্য প্ৰণালী অধ্যয়ন কৰা উচিত। কিছুদিন পিছত আনোবাবে ভালকৈ বুজি পালে যে চুলতানৰ সৈন্তদলত প্ৰভাৱ স্থাপন কৰিব নোৱাৰিলে নিজাকৈ এটি সৈন্তদল গঠন কৰি বিজোহৰ সৃষ্টি কৰা সম্ভৱপৰ নহয়। গতিকে এই সময়ৰ পৰা 'তৰুণ তুৰ্কী'ৰ এটা দলে তুৰকতো কাম আৰম্ভ কৰিলে। দেশৰ প্ৰতি অঞ্চলত নানা শাখা সমিতি স্থাপিত হ'ল—চুলতানৰ সৈন্তৰ মাজত বিপ্লৱ প্ৰচাৰ কৰাই ঘাই উদ্দেশ্য। ক্ৰমে দেশৰ ছাত্ৰসম্প্ৰদায়ৰ পৰা দলে দলে উৎসাহী ডেকাই আহি এই গুপ্ত সমিতিত যোগ দিলে। কামাল তেতিয়া চেলোনিকাৰ সামৰিক শিক্ষালয়ৰ ছাত্ৰ।

ইংৰাজী ১৮৮০ চনত চেলোনিকাৰ এজন দ্বিতীয়া মানুহৰ ঘৰত কামালৰ জন্ম। তেওঁৰ পিতাকে চুলতানৰ তলত সামান্য এটি চাকৰী কৰি পৰিয়ালক পোহপাল দিছিল। কামালৰ বয়স যেতিয়া তিনি কি চাৰি তেতিয়াই তেওঁৰ পিতৃবিয়োগ ঘটে। যদিও পিতৃহীন কামালে এই ঘটনাত মৰণাত্মক শোক পালে, তথাপি, কোনে জানে, বিধাতাপুৰুষে ভাললৈকেই এই বুঢ়া বয়সত তেওঁক সংসাৰৰ পৰা আঁতৰাই নিলে? নহলে, শিৰাজীৰ আচৰণত অতিষ্ঠ হৈ বিজাপুৰৰ নবাবে শাহজীক বন্দী কৰি ৰখাৰ দৰে, কামালৰ হকে কামালৰ বুঢ়া বাপেককো প্ৰাণ হেৰুৱাব নালাগিলহেঁতেন বুলি কোনে কব পাৰে?

মাক আৰু আবুয়েকৰ তত্ত্বাৱধানত কামালৰ বয়স বাঢ়ি আহিল।

কামাল পাছা

বয়স হ'লত, তেওঁক স্থানীয় ছুল এখনত ভৰ্তি কৰি দিয়া হ'ল। কামালে নিজৰ ভীৰু বুদ্ধিৰ বলত ছুলৰ ছাত্ৰসকলৰ মাজত বিশেষ প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিলে। তেতিয়া 'তৰুণ তুৰ্কী'ৰ প্ৰভাৱ দেশত ক্ৰমান্বয়ে বিস্তাৰ হৈ আহিছে। কামালেও এই প্ৰভাৱৰ পৰা আঁতৰি থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁ সহপাঠীসকলৰ লগত দেশৰ অৱনতিৰ কথা আলোচনা কৰি, এই পৰাধীনতাত মনত বৰ বেজাৰ পালে আৰু দহ বছৰ বয়স নৌহওঁতেই তেওঁলোকৰ আগত প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে—দেশৰ এই অপমান তেওঁ দূৰ কৰিবই। কামালৰ দৃঢ়তাৰ ওপৰত ছাত্ৰসকলৰ অটল বিশ্বাস আছিল, গতিকে এই প্ৰতিজ্ঞাকো তেওঁলোকে উলাই নকৰিলে, বৰং প্ৰত্যেকেই তেওঁক এই কাৰ্য সাধনত সাহায্য কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে।

কামালে সৰু কালৰে পৰা ইতিহাস বৰ ভাল পাইছিল। তেওঁ এতিয়া আগতকৈও বেছি উৎসাহেৰে ইতিহাস পাঠত মন দিলে। অতীত কালত কোন দেশৰ অৱস্থা কেনে আছিল, কোন জাতিয়ে কি কাৰণে বিদেশী শত্ৰুক খেদাই পৰাধীনতাৰ পৰা উদ্ধাৰ পাব নোৱাৰিলে, শেষত কেনেকৈ সেই জাতিৰ মুক্তিৰ লাভ ঘটিল—এইবোৰ অনুসন্ধান কৰাই তেওঁৰ প্ৰধান কাম হৈ উঠিল। গ্ৰীকপণ্ডিত এৰিষ্টটলে এশ আশি খন ব্যৱস্থা প্ৰণালী আৰু ইতিহাস অধ্যয়ন কৰি ৰাজনীতিৰ অমৰ গ্ৰন্থ 'পলিটিক্স' লিখিছিল, কামালেও কোমল ছাত্ৰাৱস্থাতে তুবক্কৰ ভৱিষ্যত শাসন প্ৰণালী কেনেকুৱা হ'ব, তাক আলোচনা কৰি এখন কাকত লিখি উলিয়াই সহপাঠীসকলৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰিলে, কামালৰ বক্তৃসকলে তেওঁৰ বুদ্ধিৰ প্ৰখৰতা দেখি বৰকৈ সলাগিলে।

কিছুদিন পিছত তেওঁৰ সহপাঠী এজনৰ লগত কিবা কথাত কামালৰ

কাজিয়া লাগে। শিক্ষকে এই গোলমালত ঈর্ষা হৈ কামালক ভীষণ শাস্তি দিলে। কিন্তু কাজিয়া এনে বিষম হোৱা নাছিল যে স্কুলৰ কাৰ্য্যত কোনো ব্যাঘাত ঘটিব পাৰে। গতিকে সকলো ছাত্ৰই শিক্ষকৰ এনে গৰ্হিত আচৰণত আপত্তি কৰি কামালৰ প্ৰতি গভীৰ সহানুভূতি জনালে—কামালৰ স্বাধীনতাকামী বীৰ-হৃদয়ে কিন্তু এই বিষম অজ্ঞান সহি, থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁ স্কুল এৰি গুচি আহিল। ইয়াৰ পিছত কোনোৱে তেওঁক স্কুললৈ ফিৰাই নিবলৈ সমৰ্থ নহ'ল। পুৰণিপন্থী মাক আৰু আবুৱেকেও, কোনো বিশেষ আপত্তি নকৰিলে।

স্কুল এৰি অহাৰ পিছত কামালে প্ৰায়েই বাটে-পথে আন আন ল'ৰাৰ লগত খেমাৰি কৰি ফুৰিবলৈ ধৰে। যেতিয়া চুলভানৰ সৈন্ত-বিলাকে যুঁজাৰ সাজ পিন্ধি বাজ আলিয়েদি 'মাৰ্চ' কৰি যায়, কামালে একাগ্ৰভাৱে চকুৰে তেওঁলোকৰ ফালে চাই থাকে আৰু নিজেও ভালকৈ সাজ পাব পিন্ধি সৈনিকৰ ভাও দি আনন্দ উপভোগ কৰে। এনে দৰে ক্ৰমে তেওঁৰ মনত সৈন্ত বিভাগৰ প্ৰতি আগ্ৰহ বাঢ়ি আহিল। এনেতে এদিন শুনিলে, সেই গাঁৱে এজন তেওঁৰ সমবয়সী বন্ধুৰে সামৰিক স্কুলত ভৰ্তি হবলৈ মন কৰিছে। কামালেও মাকক বৰকৈ ধৰিলে—ভেৱঁ! যুঁজ কৰিবলৈ শিকিব। মাক আৰু আবুৱেকে কিন্তু কোনো প্ৰকাৰে এই প্ৰস্তাৱত সন্মতি নিদিলে। ঘৰৰ পৰা এই দৰে বাধা পায়ো তেওঁৰ উৎসাহী মন হতাশ নহ'ল—মাকৰ আদেশ উপেক্ষা কৰিও কামালে মনে মনে চেলোনিকাৰ সামৰিক স্কুলত যোগ দিলে। মাক আৰু আবুৱেকে পিছত এই কথা জানিলেও তেওঁৰ মনৰ গতি

কামাল পাহা

আক সজ ইচ্ছাত বাধা নিমিলে। কিছুদিনৰ পিছত এই কুণৰণেৰ
পৰীক্ষাত কামাল উত্তীৰ্ণ হ'ল।

ইয়াৰ পিছত মনাটৰৰ সামৰিক কলেজত তেওঁ ভৰ্তি হ'ল। সেই
সময়ত ইত্তাখুলৰ সামৰিক বিশ্ববিদ্যালয়ত "ভূকণ তুৰ্কী"ৰ অসীম প্ৰভাৱ।
কৰ্তৃপক্ষই গতিকে বিষম দেখি আদেশ জাৰী কৰিলে—ছাত্ৰসকলে
জাতীয়তাবাদী কোনো প্ৰৱন্ধ বা গ্ৰন্থাদি পাঠ কৰিব নোৱাৰিব। কিন্তু
ছাত্ৰসকলৰ মন সেই ফালেহে বেছিকৈ আকৃষ্ট হ'ল আৰু আগেয়ে
মিসকলে বিপ্লৱীদলৰ লগত কোনো সহায়তা বা সহযোগিতা কৰা
নাছিল, তেওঁলোকেও কোতুহলী হৈ এই আন্দোলনত যোগ দিলে।
দিন যোৱাৰ লগে লগে সকলোৰে অন্তৰত দৃঢ় ধাৰণা হ'ল যে বৰ্তমান
শাসনপ্ৰণালী অতিশয় স্বেচ্ছাচাৰমূলক আৰু জাতীয় উন্নতিৰ পৰিপন্থী—
গতিকে বিমান সোনকালে সম্ভৱ হয়, তাৰ উচ্ছেদসাধনেই কৰ্ত্তব্য।
ইত্তাখুলৰ ছাত্ৰসকলৰ আদৰ্শেৰে কামালেও মনাটৰত "মুক্তিসংঘ" নামে
গুপ্ত সমিতি এটি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে—দলৰ মতবাদ প্ৰচলনৰ অৰ্থে এখনি
কাকতো সম্পাদন কৰিবলৈ ধৰিলে। এই দুয়ো প্ৰতিষ্ঠানৰে সম্পাদক
কামাল।

কিন্তু কৰ্তৃপক্ষৰ ভীষ্কদৃষ্টিৰ আগত কলেজত থাকি এই কাৰ্য্য সম্পাদন
কৰা কামালৰ পক্ষে অসম্ভৱ হৈ উঠিল। কৰ্তৃপক্ষই যেতিয়া কামালক
সংঘত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে, তেওঁ কলেজ এৰি চহৰৰ একোণৰ ঘৰ
এটিত সমিতিৰ কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰিলে। তাতো কিন্তু তেওঁ বিপদৰ
হাত সাৰিব নোৱাৰিলে। চুলতানৰ চোবাংচোৱাৰ মুখেৰে সকলো
কথা কৰ্তৃপক্ষৰ কাণলৈ গ'ল—কামাল আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মীসকলক

ধৰি আনি চাৰি মাহলৈ জেললৈ পঠোৱা হ'ল। শাসক সন্ত্ৰাসয়ে ভাবিছিল, এনেদৰে উৎপীড়িত হৈ কামালে ভবিষ্যতে আৰু কেতিয়াও বিপ্লবীদলৰ লগ নালাগে। কিন্তু ভেতিয়া কাৰামুক্তিৰ পিছত তেওঁক প্ৰধান কৰ্মী হিচাপে চিৰিয়ালৈ পঠোৱা হ'ল, তেতিয়াহে তেওঁলোকে বুজি পালে, কামালৰ স্বপ্ন কি উপাদানেৰে গঠিত। কিছুদিনৰ পিছত কামালৰ চেষ্টাত চিৰিয়াতো কেইবাটাও বিপ্লবসমিতি স্থাপিত হ'ল। চিৰিয়াৰ পৰা তেওঁ চেলোনিকাৰ শাসনকৰ্ত্তা চুকৰি পাছালৈ গোপনে লিখি পঠিয়ালে যে বৰ্ত্তমান শাসনপ্ৰণালী জাতীয় উন্নতিৰ প্ৰতিমুখী, গতিকে প্ৰত্যেক দেশহিতৈষী মাত্ৰেই এনে অত্যাচাৰৰ পৰা মুক্তি লাভৰ অৰ্থে চেষ্টা কৰা কৰ্ত্তব্য; আৰু তেওঁ নিজেও এই কাৰ্য্যত যোগ দিয়া উচিত। গতিকে "তৰুণ তুৰ্কী"য়ে তেওঁৰ পৰা বহুত সহায় আশা কৰিছে। চুকৰি পাছাই কামালৰ সাধু উদ্দেশ্য সমৰ্থন কৰি উত্তৰত জনালে যে তেওঁৰ পক্ষে যিমান দূৰ সাহায্য কৰা সম্ভৱ হয়, তাক তেওঁ কৰিব। সফলতাৰ আশাত কামালৰ প্ৰাণ নাচি উঠিল। তেওঁ অভিজ্ঞতা লাভৰ বাবে ছদ্মবেশেৰে মিছৰ, গ্ৰীছ, আদি দেশ পৰিভ্ৰমণ কৰি আহিল। কিন্তু চুকৰি পাছাৰ পৰা কোনো প্ৰকাৰ সাহায্য নাপাই তেওঁ হতাশ হ'ল। ইতিমধ্যে গোপনে বাতৰি পোৱা গ'ল যে চেলোনিকাৰ কৰ্ত্তৃপক্ষই কামালৰ গতি-বিধি লক্ষ্য কৰিব লাগিছে— গতিকে অবিলম্বে তেওঁ জন্মভূমি পৰিত্যাগ কৰি চিৰিয়ালৈ উভতি আহিল। এই ঘটনাৰ পৰা জাতীয় অৱনতিৰ মাত্ৰা কামালে বেছটক উপলব্ধি কৰিলে।

তিনি বছৰ পিছৰ কথা। দেশৰ দশোদিশে ভেতিয়া বিপ্লবীদলৰ

কাপাল পাছা

শুণ্য সমিতি বিয়পি পৰিছে। নিজ দেশত কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰাত কোনো অসুবিধা নাই যেন বুজি 'ভকণ তুৰ্কী'ৰ কেন্দ্ৰ পেৰিছৰ পৰা তুলি আনি তুৰকত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হ'ল। আনোৱাৰ, কামাল আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মী সকলৰ উদ্যোগত তুৰকৰ সকলো সমিতি মিলিত হৈ এটি সংঘ স্থাপিত হ'ল—এই সংঘ Society of Union and Progress অৰ্থাৎ একতা আৰু উন্নতি সভা নামে অভিহিত হ'ল।

এই সময়ত ১৯০৭ চনত তুৰক আৰু কছিয়াৰ মাজত হোৱা সন্ধিমতে কছিয়াই তুৰকৰ ধন-বস্তু আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ওপৰত যি অধিকাৰ লাভ কৰিলে, 'ভকণ তুৰ্কী'য়ে এই অপমান সহি থাকিব নোৱাৰিলে—তেওঁলোকে প্ৰকাশ্যে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰিলে। চুলতান আৰুল হামিদে বিপ্লৱীদলৰ কাৰ্য্যকলাপটো ভয় কৰি তেওঁলোকক মন্ত্ৰীসভা আৰু ব্যৱস্থা পৰিষদ গঠনৰ অধিকাৰ দিলে হয়, তলে তলে বিদেশীৰ লগত যডযন্ত্ৰ কৰি, বিশেষকৈ কছিয়াৰ প্ৰভাৱত 'ভকণ তুৰ্কী'ৰ ধ্বংসৰ চিন্তাত ব্যস্ত হ'ল। কিন্তু এইবাৰ দেশবাসীয়ে চুলতানৰ এই অত্যাৱকাৰ্য্যৰ প্ৰতিবাদ নকৰাকৈ নাথাকিল। তেওঁলোকে আকৌ বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰিলে—আৰুল হামিদে ভয় পাই সিংহাসন এৰি দিলে, তেওঁৰ ভায়েক পঞ্চম মহম্মদ চুলতানৰ গদীত বহিল। এই বিদ্ৰোহৰ নায়ক আনোৱাৰ পাছা আৰু সেনাপতি কামাল। কিন্তু বিদ্ৰোহৰ পিছত কিবা কথাত ছয়োৰে মনান্তৰ ঘটিল—দিন ঘোৱাৰ লগে লগে সি ক্ৰমাৎ বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে।

কছিয়াৰ লগত আৰুল হামিদৰ সহানুভূতি থকাৰ কাৰণে, বাস্তৱ হামিদৰ শাসন অন্ত হৈ দেশ বন্ধাৰ ভাৱ তুৰকৰ জাতীয়দলৰ হাতলৈ

এক ভুরক বুরক ভূকী সেনাপতি মুস্তাফা কানাল পাছা

জাতীয় পৰিষদৰ সভাপতি কামাল

আছে আৰু বিশেষতঃ ইংলণ্ডয়ো। এই সুযোগতে তুৰকৰ ধন-বন্ধুৰ ওপৰত কৰ্তৃত্ব খটাই স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ সুচল কৰিব পাৰে, সেই উদ্দেশ্যে সেই সময়ৰ ইংৰাজ ৰাজনীতিজ্ঞসকল আনোৱাৰ আৰু কামালৰ মতৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল, কিন্তু ‘তৰুণ তুৰ্কী’য়ে এই মৌখিক সহযোগিতাৰ পৰা বিশেষ কোনো উপকাৰ নাপালে।

গতিকে বলকান যুদ্ধৰ সময়ত তুৰকই জাৰ্মানীৰ সহায় লবলৈ বাধ্য হ’ল। কামালে অসীম সাহসেৰে বুলগেৰিয়াৰ হাতত পৰা এট্ৰিয়ানোপল উদ্ধাৰ কৰিলে। কিন্তু নানা কাৰণে তুৰকই জয়লাভ কৰিব নোৱাৰিলে। এই যুদ্ধৰ সময়ত দেশৰ শাসন প্ৰকৃত পক্ষে আনোৱাৰ পাহাৰ হাতত। তেওঁ সমগ্ৰ দেশক নিজৰ পত্নী কৰি তুলিবৰ উদ্দেশ্যে কামালক সদায় নানা ছলেৰে দেশৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিলে।

ইয়াৰ পিছত মহাসমৰ। কামালে জাৰ্মানীৰ লগত যোগ দিব সুখুজিছিল; তেওঁৰ মনত ধাৰণা হৈছিল যে জাৰ্মানীয়ে জয় লাভ কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু আনোৱাৰ তেতিয়া তুৰকৰ জাতীয়দলৰ নেতা। তেওঁৰ ইচ্ছাতেই তুৰকই জাৰ্মানীৰ লগত সহযোগিতা কৰিলে। কিন্তু আনোৱাৰে কামালক ভয় কৰি সদায় তেওঁক ৰাজধানীৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিবলৈ অভিসন্ধি কৰিলে। তেওঁক দাৰ্দানেলিছলৈ পঠোৱা হ’ল। কামালে সিদিনা সমস্ত জগতক বিস্মিত কৰি পৰাক্ৰমী ইংৰাজসমূহক পৰাস্ত কৰিলে। গেলিপোলীত ইংৰাজৰ সকলো চেষ্টা ব্যৰ্থ হ’ল। ইংৰাজ সেনাপতি টাউনছেণ্ড কামালৰ হাতত বন্দী হ’ল। কিন্তু কামালৰ এই কৃতিত্ব আনোৱাৰে সহিব নোৱাৰিলে—বাত্তে কামালৰ কোনো কীৰ্ত্তি-কথা দেশত প্ৰচাৰিত নহয়, সেই উদ্দেশ্যে তেওঁক আন

কামাল পাহা

এখন দুৰ্গবিচাৰী ঠাইলৈ পঠিয়াই দিলে। কিন্তু ইতিমধ্যে মহাযুদ্ধৰ অন্ত পৰিল। জাৰ্মান সৈন্য পৰাস্ত হ'ল—জাৰ্মানী সৰ্ব্বস্বান্ত হ'ল। আনোৱাৰ আৰু তেওঁৰ পক্ষৰ আন আন নেতাই দেশৰ পৰা পলাই চুইটজাৰলেণ্ড পালেগৈ। লগতে তুৰ্কৰ পৰা প্ৰায় কুৰিলাখ পাউণ্ড মূল্যৰ সম্পত্তিও লৈ গ'ল। যুদ্ধৰ পিছত হোৱা সন্ধি অনুসৰি, তুৰ্কৰ বিমান যুদ্ধৰ সাজ সবজায় আছে, সকলোবোৰ গোটাই লৈ মিত্ৰশক্তিক অৰ্পণ কৰিব লগীয়া হ'ল। জাৰ্মান সেনাপতিৰ হাতৰ পৰা তুৰ্কীসৈন্যৰ সেনানায়কৰ ভাৰ আৰু অস্ত্ৰশস্ত্ৰাদি বুজি ললেও কামালৰ মহৎ অন্তৰে এনে হীন ভাবে স্বদেশক বিদেশীৰ আগত সেও কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ সেই অস্ত্ৰশস্ত্ৰ আৰু সৈন্যসামন্ত গোটাই লৈ আনাতোলিয়াৰ পৰা ফৰাছীসকলক উলিয়াই দিলেগৈ।

১৯২৭ চনৰ অক্টোবৰ মাহত জাতীয় পৰিষদত কামালে ছয় দিন ধৰি এই নব্যতুৰ্কীৰ জন্মকাহিনী জীৱন্ত ভাষাৰে বৰ্ণনা কৰিছিল।

“১৯১৯ চনৰ ১২ মে তাৰিখে মই চেমচুনত নামি দেখিলোঁ, জাতীয় সৈন্যদল বিক্ষিপ্ত, যুঁজৰ ভাগৰত দেশবাসী অৱসাদগ্ৰস্ত,—চুৰ্ভিক্ষত, অনাহাৰত জাতিৰ মৰণ অৱস্থা—যুদ্ধবিৰতিৰ সৰ্ব্বত দেশ অপমানিত, লাজিত, লুণ্ঠশক্তি—নেতৃবৰ্গই পলাই প্ৰাণৰক্ষা কৰিছে। চুলতানী পদ আৰু খিলাফৎ ৰাখিবৰ বাবে দুৰ্জল চুলতানে যি কোনো সন্ধিপত্ৰতেই সন্মতি দিবলৈ সাজু। মন্ত্ৰীসভাৰ ওপৰত কাৰো ভিলমানো আস্থা নাই। বিদেশীয়ে তুৰ্ক সাম্ৰাজ্য ধ্বংস কৰিবলৈ যি ষড়যন্ত্ৰ কৰিছে, তাৰ পৰা চুলতানৰ উদ্ধাৰ নাই—এই কথা তেওঁ আৰু আন সকলোৱে বুজি পাইছে। কিন্তু প্ৰতিকাৰৰ উপায় কি? সৈন্য পৰিচালনা

কৰিবলৈ হুদুক সেনাপতি নাই—বি সকল আছিল, ভেঙলোকে ইতিপূৰ্বে প্ৰাণ আহুতি দিছে। বি কেইজন নমৰাটো জীয়াই আছে, ভেঙলোকৰ কাৰো ভাবিবৰ শক্তি নাই যে চুলতানে নিজৰ পদবী বক্ষাৰ্থে জাতিৰ স্বাৰ্থ বিক্ৰী কৰিবলৈ ওলাইছে,—কোনোবাই ভাবিলেও মুখ ফুটাই কব নোৱাৰে। বেছিভাগৰ বিশ্বাস যে খলিফা আৰু চুলতান নহলে ৰাজ্য পৰিচালনাই অসম্ভৱ।”

“সৈন্য পৰিচালনাৰ কাৰণে মোক আনাতোলিয়ালৈ পঠোৱা হ’ল। সৈন্যসকলক পৰিদৰ্শন কৰি মই দেশৰ হুৰ্দ্দশা নিজ চকুৰে দেখিলোঁ ; মোৰ চিন্তাধাৰা আৰু সকলো সঙ্কল্পৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল। মই উপলব্ধি কৰিলোঁ। যে এই অটোমেন সাম্ৰাজ্য, এই খিলাফত আৰু চুলতানৰ শাসন কোনো প্ৰকাৰে সম্ভৱপৰ নহয়—তুকী জাতিক কেন্দ্ৰ স্বৰূপে লৈ এখন নতুন স্বাধীন ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিব লাগিব।”

“চেমচুনলৈ উভতি আহি পূৰ্বৰ প্ৰতিষ্ঠিত ধৰ্ম্ম, খিলাফত এনেকি চুলতানৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ দেশবাসীক আহ্বান কৰিলোঁ। তুৰকৰ মনোৰাজ্যত বিদ্ৰোহ তুলিব লাগিব, তুকীৰ জাতীয়তাৰোধক নতুনভাবে দীক্ষিত কৰিব লাগিব—বৰ সাহসৰ কথা, কিন্তু উপায়ো ভো নাই !”

“এই কামত জাতীয় প্ৰতিনিধিবৰ্গৰ সম্মতি আৱশ্যক। ১৯১৯ চনৰ ২১ জুনৰ দিনা খন এজৰ কামত কংগ্ৰেছ পাতিলোঁ। বৃটিছ ৰাজদূতে এই

কামাল পাছা

কাৰ্য্য সম্বৰ্ণন কৰিব নোৱাৰিলে—তেওঁৰ পৰামৰ্শ মতে চুলতানে মোক
ৰাজধানীলৈ উভতি যাবলৈ আদেশ দিলে। মই আদেশ অমান্ত কৰিলোঁ। ৮
জুলাই তাৰিখে চুলতানে মোক চাকৰীৰ পৰা বৰখাস্ত কৰিলে। ২৩
জুলাইত কংগ্ৰেছৰ অধিবেশন আৰম্ভ হ'ল। একেৰাহে চৈধ্য দিন
তৰ্ক বিতৰ্ক ছোৱাৰ পিছত প্ৰতিনিধিসকলে এই সিদ্ধান্ত কৰিলে যে
আন আন জাতিৰ দৰে তুৰকবোৰো নিজৰ জুবিধা অজুবিধালৈ লক্ষ্য ৰাখি
নিজ ইচ্ছামুতৰি কাম কৰিবৰ জাতিগত অধিকাৰ আছে—গতিকে
বিদেশীৰ আধিপত্য আৰু কোনো প্ৰকাৰে সহ কৰা নহব। চুলতানে
যদি এই সিদ্ধান্ত নামানে, তেনেহলে জাতীয় শাসনতন্ত্ৰ গঠন কৰি দেশৰ
সন্মান ৰক্ষাৰ যোগ্য আয়োজন কৰিবলৈ প্ৰতিনিধিবৰ্গ সন্মুচিত নহব।
আৱশ্যক হলে ইস্তাখুলৰ শাসনকৰ্ত্তাসকলকো অস্বীকাৰ কৰা হব।
গতিকে 'জাতীয় শাসন পৰিষদ' এটি গঠন কৰাই প্ৰধান কাম হ'ল।
পৃথিৱীৰ সকলো জাতিকেই আমাৰ এই সঙ্কল্পৰ কথা জনাই দিলে—
ইস্তাখুলৰ প্ৰধান উজীৰেও এই কথা শুনিলে।”

“৪ চেপ্তেম্বৰত বহা কংগ্ৰেছত সেই একে সিদ্ধান্তকে গ্ৰহণ কৰা হ'ল।
আকৌ পৃথিৱীৰ সকলো দেশকে আমাৰ উদ্দেশ্য জনাই চুলতানক
অজুৰোধ কৰিলোঁ। যে অবিধাসী উজীৰ দামাদ ফৰিদক খেদি পেলাই
দেশৰ আকাজক্ষালৈ তেওঁ যেন অলপ চকু কাণ দিয়ে। ইস্তাখুলক
টেলিগ্ৰাফ অফিছৰ পৰা দামাদ ফৰিদে চুলতানলৈ দিয়া মোৰ এই
টেলিগ্ৰাম ফিৰাই পঠিয়ালে।”

জাতীয় শাসন পৰিষদ নাপাতিলে আৰু নচলে। সময় অতি কৰ।
চুলতানে কেৱল প্ৰতিশ্ৰুতিকেই দি আহিছে যে পৰিষদ গঠন কৰা হ'ব,
কিন্তু এতিয়ালৈকে সি হৈ উঠা নাই। ১৪ চেপ্তেম্বৰত মই ভাৰী
পৰিষদৰ কাৰ্য্যালয় আৰু নিয়মাদি স্থিৰ কৰি চুলতানক জনালোঁ। যে
এইবাৰ চেভাৰ্ছৰ জাতীয় পৰিষদে নিজক দেশৰ বৈধ শাসন পৰিষদ
বুলি ঘোষণা কৰিব, চুলতানৰ কিবা কৰ লগীয়া থাকিলে কৰ পাৰে।
চুলতানে ভয় পাই মিটমাটৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে। ২৭ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে
ৰাতি টেলিগ্ৰাফ অফিছত বহি মই তেওঁৰ লগত আঠ ঘণ্টা কথা
পাতিলোঁ। মোৰ কথা—জাতিৰ স্বাৰ্থ কোন প্ৰকাৰে ক্ষুণ্ণ হ'বলৈ দিয়া
নহ'ব, দামাদ ফৰিদে উজীৰৰ পদ এৰিবই লাগিব, চুলতানেও দেশবাসীৰ
কথালৈ কাণ দিব লাগিব। তিন দিনৰ পিছত দামাদ ফৰিদে কাম এৰি
দিলে। বিছাদ পাছা নতুন উজীৰ নিযুক্ত হ'ল। তেওঁৰ লগত
মিটমাটৰ আলোচনাৰ পিছত স্থিৰ হ'ল, মিত্ৰশক্তিৰ লগত সন্ধি হ'ব
আগেয়ে জাতীয় পৰিষদৰ অধিবেশন আৰম্ভ কৰিব লাগিব। বিছাদ
পাছাই নানা ছলেৰে দিন পিছুৱাই নিব খুজিলেও আমাৰ আগত
তেওঁৰ কোশল ধৰা পৰিল। অৱশেষত পৰিষদ গঠনৰ বাবে নিৰ্বাচনৰ
আয়োজন চলিল। ১৯২০ চনৰ ২৮ জানুৱাৰীৰ দিনা এই নতুন
পৰিষদৰ কাৰ্য আৰম্ভ হ'ল। বেছি ভাগ সভ্যয়েই আমাৰ জাতীয় দলৰ
প্ৰতিনিধি। এই অধিবেশনত আমি কেজনমান সভ্য পোট খাই এখন
জাতীয় চুক্তিপত্ৰ চহী কৰিলোঁ। স্থিৰ হ'ল যে বিদেশীৰ আধিপত্য
কোনোপ্ৰকাৰে স্বীকৃত নহ'ব। এই কথা তিনি মিত্ৰশক্তি চক খাই
উঠিল। মাৰ্চৰ ১৬ তাৰিখে স্কটলোকে কনষ্টান্টিনোপল অধিকাৰ

কামাল পাহা

কৰিলে। তেওঁলোকৰ পৰামৰ্শ মতে চুলতানে জাতীয় পৰিষদ ভাঙি দি ঘোষণা কৰিলে যে জাতীয় দলৰ সদস্যসকল ধৰ্মত্ৰোহী আৰু বাজত্ৰোহী, গতিকে প্ৰত্যেক বাজভক্ত প্ৰজাই তেওঁলোকক ধ্বংস কৰিবলৈ প্ৰয়াস পোৱা কৰ্তব্য। কিন্তু যি চুলতানে ইমান দিন প্ৰজাৰ বিলাই বিপত্তিলৈ পিঠি দি ঘৃণনীয় ভোগ-বিলাসত মত্ত আছিল, সেই সন্ত্ৰাটৰ নিপীড়িত প্ৰজাই চুলতানৰ এই বাজভক্তিৰ দোছাইলৈ কৰ্পপাত নকৰি বৰং জাতীয় দলৰ লগতহে একতাৰ পৰিচয় দিলে। ইফালে ইংৰাজে ইন্দ্ৰাঘুলো দখল কৰিলে—এই ভীষণ সন্ত্ৰাটৰ মাজত মন্ত্ৰীসভাই বাধ্য হৈ পদত্যাগ কৰিলে। এই সুযোগতে মই আনাতোলিয়াত নিজক প্ৰধান উজীৰ বুলি ঘোষণা কৰিলোঁ। ইফালে জাতীয় দলৰ সদস্যসকলেও একোৰাত ঘোষণা কৰিলে যে তেওঁলোকেই তুৰকৰ জনসমাজৰ প্ৰকৃত প্ৰতিনিধি, গতিকে ৰাজ্যৰ শ্ৰেষ্ঠতম শক্তি আৰু সৰ্ব্বময় প্ৰভু। চুলতানে চেভাৰ্ছৰ জঘন্য সন্ধিপত্ৰত সন্মতি দিলেও আমি তাক মানি ল'বলৈ বাধ্য নহওঁ, গতিকে তাৰ বিৰুদ্ধে কাৰ্য্যত প্ৰবৃত্ত হলে। কুৰি দিনৰ চেষ্টাৰ পিছত মিত্ৰশক্তিয়ে জয়ৰ আশা এৰি দিলে—তেওঁলোকে একোৰা এৰি শুচি গ'ল। সৈন্তবল সংগ্ৰহ কৰি আমি স্মাৰ্গা, আনাতোলিয়া আৰু থেছল'নিকাৰ পৰা গ্ৰীকবিলাকক খেদি দিলোঁ। আমাৰ পক্ষৰ পৰা মুছলমান কামাল বেগে কছিয়াৰ চোভিয়েটতত্ত্বৰ লগত ১৯২১ চনৰ মাৰ্চ মাহত মিত্ৰতা স্থাপন কৰি আহিল। ইতিমধ্যে ফেডেৰাৰী আৰু মাৰ্চত লণ্ডন কনফাৰেন্সত ইটালী আৰু ফ্ৰান্সৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি আমি চাইলিচিয়া আৰু উত্তৰ চিৰিয়াৰ ৰেলপথ কিবাই পালে। গতিকে মিত্ৰশক্তিৰ ভিতৰত পৰস্পৰৰ মিত্ৰতা ভঙ্গ হ'ল আৰু গ্ৰীকৰ লগত তুৰকৰ যুদ্ধ

ইংলণ্ড নিৰপেক্ষ থাকিল। তেতিয়া আমাৰ দলত এলাখতকৈও অধিক সৈন্ত গোট খাইছেহি। এই সৈন্তদলে গ্ৰীকবিলাকক এনে বিক্ৰমেৰে আক্ৰমণ কৰিলে যে তেওঁলোকে এচিয়া মাইনৰ আমাকে এৰি দিবলৈ বাধ্য হ'ল। ঠিক এই সময়তে ১৯২২ চনৰ ৩ অক্টোবৰ তাৰিখে য়িলন-সভা বহিল। আমাৰ পক্ষৰ পৰা এখাৰজন প্ৰতিনিধি একোৰাত উপস্থিত হ'ল আৰু তেওঁলোকৰ পৰামৰ্শমতে ইছমত পাছাই ৪ জুলাইত লুজাইনত আমাৰ জাযা দাবী প্ৰতিপন্ন কৰি আহিল।”

কৃতজ্ঞ তুৰ্কী জাতিয়ে কামালক, বিজয়ীৰ জয়মালা স্বৰূপ ‘গাজী’ উপাধি দান কৰি গ্ৰীক-বিজয়ৰ উপযুক্ত সন্মান দিলে। এয়ে নহয়, তেওঁলোকে তেওঁক চুলতান আৰু খলিফাৰ পদ দাঙিলে, কিন্তু কামালে তাক দৃঢ়তাৰে প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। তেওঁ নিজৰ স্বাধীনতাৰ কাৰণেভে চুলতানক পদচ্যুত কৰা নাছিল, এনেকি সম্ভৱ হলে কামালে চুলতানৰ পদো বাহাল ৰাখিলেহেঁতেন—আচলতে কিছুদিন পূৰ্বে তেওঁ চুলতানক বাইজৰ অভাৱ অভিযোগৰ পিনে চকু দিবলৈ কান্দো কৰিছিল, কিন্তু আশ্চৰ্য্যবী চুলতানে, সেই কথা, সেই উপদেশ উপেক্ষা কৰিছিল। এতিয়া কামালে এই মহৎ স্বাৰ্থত্যাগৰ বাবে নিজৰ সুখ্যাতি স্মৰীসমাজত দৃঢ়ভাৱে প্ৰতিষ্ঠিত কৰিলে। এই ত্যাগৰ বাবেই তেওঁ আজি বিজয়ী বীৰ হিচাপে নহয়, সংস্কাৰক হিচাপে জগতৰ আগত পৰিচিত। সেই সময়ত তেওঁ বাইজক বুজনি দি কৈছিল, “নিপুণ সেনানায়ক এজন নিপুণ শাসক আৰু চতুৰ আইনজ্ঞ হোৱা উচিত। গতিকে যেতিয়াটোকে বণ-লিপ্সু সৈন্ত বাহিনীক সেতাপতিয়ে শাস্তি সেনাত পৰিণত কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়াটোকে তেওঁক সূক্ষ্ম সেনাপতি বুলি ক'ব নোৱাৰি।

কামাল পাছা

কাৰণ, ধ্বংসভ নহয়, সৃষ্টিতহে প্ৰকৃত কৃতিত্ব প্ৰকাশ পায়।" কামাল আজি ধ্বংসকাৰী সেনাপতি হিচাপে নহয়, গঠনমূলক সংস্কাৰক হিচাপেও জগতৰ প্ৰশংসাৰ পাত্ৰ।

১৯২৩ চনৰ ২২ অক্টোবৰ তাৰিখে তুৰকত গণতন্ত্ৰ স্থাপিত হ'ল। তুৰকৰ জাতীয় পৰিষদে সিদিনা গাজী মুস্তাফা কামাল পাছাক গণতন্ত্ৰৰ প্ৰথম সভাপতি নিৰ্বাচিত কৰিলে। তাৰ ছদিন পিছত ১লা নবেম্বৰৰ দিনা এই নব প্ৰতিষ্ঠিত গণতন্ত্ৰই চুলতানী পদৰ লগে লগে ছশ বছৰৰো ওপৰ কাল চলি অহা প্ৰবল বিক্ৰমী অটোমেন সাম্ৰাজ্যৰ মূলোচ্ছেদ কৰিলে। চুলতান পঞ্চম মহম্মদে প্ৰাণৰ ভয়ত ইংৰাজৰ জাহাজত উঠি তুৰকৰ পৰা পলাই গ'ল। ইয়াৰ তিনি দিন পিছত ইস্তাভুলৰ শাসন কাৰ্য্য জাতীয় পৰিষদে কাঢ়ি ললে।

তুৰকৰ এই ভাগ্য পৰিৱৰ্ত্তনত- কেৱল প্ৰাচ্যৰে নহয়, সমগ্ৰ পৃথিৱীতে এটি নৱযুগৰ সূচনা হ'ল, কিন্তু আনোৱাৰ আৰু কামালৰ মনোমালিঙ্গ দূৰ নটহৈ ক্ৰমাৎ সি বিষম বিবাদত পৰিণত হ'ল। আনোৱাৰ আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মীগকলে পেৰিছ, বাৰ্লিন আদি ঠাইৰ পৰা কামালৰ কাৰ্যাৱলী ৰক্ষা কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু যাতে তেওঁৰ সংস্কাৰচেষ্টা ব্যৰ্থ হয়, তাৰ বাবে চিন্তা কৰাই তেওঁলোকৰ প্ৰধান কাম হৈ পৰিল। বিদেশতে নহয়, দেশতো আনোৱাৰৰ দলৰ কিছুমান মানুহে গাজীৰ কামত বাধা জন্মাবলৈ সাত বছৰৰ ওপৰকাল চেষ্টা কৰি থাকিল, কিন্তু কামালে নানা কৌশলেৰে তেওঁলোকৰ ষড়যন্ত্ৰ বিফল কৰিবলৈ কৃতকাৰ্য্য হ'ল। এই দলৰ মানুহে কিমান বাৰ যে কামালক হত্যা কৰিবলৈ গুপ্ত অভিসন্ধি কৰিছিল, তাৰ ইয়ত্তা নাই, ভগৱানৰ ইচ্ছা, সেই সকলো

যড়যন্ত্ৰেই ব্যৰ্থ হোৱা দেখা গ'ল। বাৰে বাৰে এই যড়যন্ত্ৰীসকলৰ কৌশল ভেদ হোৱাত সাধাৰণৰ ধাৰণা হ'ল যে কামাল পাছা অলৌকিক শক্তিসম্পন্ন মহাপুৰুষ। তেওঁক দৈৱীশক্তিয়ে সকলো বিপদৰ পৰা বক্ষা কৰি থাকিল। এজোৰাৰ মন্ত্ৰীসভাৰ বিচাৰ-মন্ত্ৰী মামুদ বে এবাৰ কৈছিল, “আমাৰ জাতিৰ মহাসঞ্জীৱনী মহামাত্ৰ গাজী সঁচাকৈয়ে ইতিহাসৰ শ্ৰেষ্ঠ সন্তান। হুছেজাৰ বছৰ ধৰি পৃথিৱীয়ে তেওঁৰ আবিৰ্ভাবলৈ বাট চাই আছিল। গাজীৰ পবিত্ৰ অঙ্গৰ বিকল্পে সকলো যড়যন্ত্ৰ আৰু আক্ৰমণ ব্যৰ্থ হব।”

—টাই—

ধৰ্ম্ম-সংস্কাৰ

প্ৰায় ছয় শতিকাৰ সঞ্চিত কুসংস্কাৰ আৰু ধৰ্ম্মগত জডতাই তুৰকক জাতীয় জীৱন ভাবতৰ দৰে পজু কৰি তুলিছিল। ধৰ্ম্মৰ অধিকাৰীসকলে বাহু আৰু ধৰ্ম্মৰ মাজত নাম মাত্ৰ পাৰ্থক্য ৰাখি, পদে পদে দেশবাসীক ধৰ্ম্মৰ দোহাই দি ভেঙেৰালোকৰ অগ্ৰগতিত বাধা দিছিল। দেশৰ প্ৰত্যেক আইন কানুন, আচাৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত ধৰ্ম্মানুষ্ঠাৰ অসমীম প্ৰভুত্ব আৰু খলিফাৰ অজ্ঞাত প্ৰভাৱে তুৰ্কীৰ স্বাধীন বিবেকৰ সোঁততো ভেটা দিছিল। প্ৰকৃত পক্ষে কোৰাণৰ নামত মোল্লাসমাজে গোটেই জাতিক কুসংস্কাৰৰ মাজত ডুৱাই ৰাখিছিল। অথচ কোৰাণত কি আছে, তাকো জনসাধাৰণে চাবৰ অধিকাৰ নাছিল। এই ধৰ্ম্ম-মিশ্ৰিত শাসনবিধিৰ দুৰ্বলতাই দৃঢ়, চতুৰ শাসককো দুৰ্বল কৰি তুলিছিল—ইফালে বিদেশী জাতিবিলাকেও এই অজ্ঞায় শাসনৰ চেলু আৰু সুযোগ লৈয়ে, তুৰকত শ্ৰায় শাসন প্ৰতিষ্ঠিত কৰিবৰ হুলেৰে, আচলতে তুৰকক জাতীয় ভাগ্যত প্ৰভুত্ব খটাই নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি কৰিবৰ উদ্দেশ্যে এই দেশৰ ওপৰত ভীৰু দৃষ্টি ৰাখি আহিছিল। নব্য তুৰ্কীৰ কৰ্ম্মচাৰী এজনে সেই দেখিয়েই হুখ কৰি কৈছিল “আমি যে এতেকাল জগতসভাত ইমান পাছ পৰা, তাৰ বাবে জনসমাজৰ কোনো দোষ নাই। কেনেকৈ জীয়াই থাকিব

ভুবন শেখ খলিফা আব্দুল মজিদ আক তেওঁৰ জীয়েক এগৰাকী

A/258
N/3

বিখ্যাত লেখিকা হেলমা এক্রাম

লাগে তাক আমাক ইমান দিনে কোনোৱে শিকোৱা নাই। কেৱল বিনা প্ৰতিবাদে ধৰ্মৰ শাসন আৰু বিশেষতঃ খলিফাৰ আদেশ মানি লবলৈকেহে আমি শিকি আহিছোঁ। চুলতানৰ কৰ্মচাৰীসকলে আমাক ভাল মাহুহ বুলি মিছা প্ৰশংসা কৰি মূৰত হাত বুলাই লাহুনা দি আহিছে, খলিফা আৰু তেওঁৰ যোৱাসকলে আমাৰ স্বাধীন বুদ্ধিসূক্তি লোপ কৰিছে। নীতিবিহীন শাসনতন্ত্ৰৰ কঠোৰ চেপা আৰু আদৰ্শবৰ্জিত ধৰ্মব্যৱস্থাৰ অধীনত তুবকই চুলতানৰ দিনত জাতীয় জীৱন হেৰুৱাই পেলাইছে।”

যি হ’ক, জাতীয় পৰিষদ আৰু কামালৰ ইচ্ছা আছিল যে ৰাষ্ট্ৰশাসন ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ পৰা সম্পূৰ্ণ আঁতৰত ৰাখি, যদি নতুন শাসনৰ তলত খলিফাই কুসংস্কাৰ আদি আবৰ্জনাৰোৰ দূৰ কৰি ধৰ্মক জাতীয় আন্দোলনৰ অঙ্গকুল কৰিব পাৰে, তেনেহলে তেওঁৰ ধৰ্মনেতৃত্বৰ ওপৰত কোনো হাত দিয়া নহব। সেইবাবে ১৯২২ চনত চুলতানৰ শাসনৰ অন্ত পৰিলেও, জাতীয়দলে খলিফাৰ পদ বাহাল ৰাখিছিল। মাথোন চুলতান আৰু খলিফাৰ অভেদ গুচাই, খলিফাক জাতীয় পৰিষদৰ অধীনত ধৰ্মনেতৃত্বৰ ভাৱ দিয়া হ’ল। কাম্মালে আকুল মজিদক খলিফাৰ পদত নিযুক্ত কৰিলে। কিন্তু খলিফাই তেতিয়াও নিজৰ পদবীৰ পুৰণি গোৰৰ এবিধলৈ ভাল নাপালে, পূৰ্বৰ দৰেই অত্যাচাৰমূলক ধৰ্মৰ শাসন প্ৰবৰ্ত্তিত থাকিল। ইফালে জাতীয় পৰিষদৰ অধীনতা জোকাৰি পেলাই ৰাজনৈতিক বিষয়তো হস্তক্ষেপ কৰিব খোজাত, দেশ জুৰি খলিফাৰ শাসনৰ বিৰুদ্ধে প্ৰবল আন্দোলন চলিল। চুলতানৰ শাসনৰ পৰা মুক্তি পাই তুবকই আজি নতুন চেতনা, নতুন আদৰ্শৰ বলত কোনো অত্যাচাৰ অনাচাৰকে সহিবলৈ সাজু নাছিল। কাম্মালে ১৯২৪ চনৰ মাৰ্চ মাহত

কামাল পাছা

মাথোন বাৰ ঘণ্টাৰ নোটিছত খলিফাৰ বিদায় দিবলৈ বাধ্য হ'ল। খলিফাৰ অন্তৰ লগে লগে তিন-চাৰি মাহৰ ভিতৰতে দেশৰ পৰা ইছলামৰ প্ৰভুত্ব লোপ পালে। ইতিপূৰ্বে দেশৰ নানা ঠাইত মহজিদৰ লগতে একোটাকৈ ধৰ্মশিক্ষালয় আছিল। কামালে সেই সকলোবোৰ শিক্ষালয়কে বন্ধ কৰি দিলে; অকল কনষ্টাণ্টিনোপলতে চাৰি কুৰিটা ঘৰৰ ছোৱাৰত তালো লগোৱা হ'ল। তাৰ বহু খিনি এতিয়া নানাপ্ৰকাৰ জাতীয় প্ৰতিষ্ঠানত পৰিণত কৰা হৈছে।

কামালে আদেশ জাৰী কৰি দিলে—কোনোৱে তেওঁৰ বিনামূলীয়াত ধৰ্মপ্ৰচাৰকৰ বাব লব নোৱাৰিব। ধৰ্মপ্ৰচাৰক হব খোজাসকলে নিয়মিতৰূপে ধৰ্মশাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হলে তেওঁলোকক চৰকাৰৰ পৰা লাইচেন্স দিয়া হব। লাইচেন্স নোহোৱাকৈ কোনোৱে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কাৰ্যত ব্ৰতী হব নোৱাৰে। কামালে ভালকৈ বুজিছিল যে কুসংস্কাৰৰ প্ৰভাৱে মানুহৰ মন ইমান হীন এনে কলুষিত কৰি তুলিছে যে সমাজ সংস্কাৰক হিচাপে এই প্ৰস্তাৱ তুলিলে মোল্লাসকলৰ নেতৃত্বত এটা ডাঙৰ দলে আপত্তি তুলি তেওঁৰ কামত বাধা জন্মাব পাৰে। সেই কাৰণে তেওঁ নিজ ক্ষমতাৰ বলেৰে, কাকো কোনো মত প্ৰকাশৰ সুবিধা নিদিয়াটকৈ, এই আইন প্ৰবৰ্ত্তন কৰিলে। ফলত কাৰবাৰ কিবা আপত্তি থাকিলেও তাক প্ৰকাশ কৰি জন-মত গঠন কৰিবৰ সুযোগ নঘটিল, আৰু এনেকি প্ৰাচীন মোল্লাসমাজেও মনৰ বেজাৰ মনতে মাৰ নিয়াই গাজীৰ আদেশ মানি লবলৈ বাধ্য হ'ল। ধৰ্মৰ হেঁচাৰ পৰা ৰক্ষা পাই জনসাধাৰণেও তৃপ্তিৰ উশাহ ললে। কামালৰ এই কাৰ্য্য তেওঁৰ পতীৰ ৰাজনৈতিক জ্ঞানৰ পৰিচায়ক। উনৈশ শতিকাত খণ্ড-বিখণ্ড

জাৰ্মান সাম্ৰাজ্য একেলগ কৰি প্ৰবল সাম্ৰাজ্য গঠন কৰিবলৈ বিছমৰ্কে যি নীতি অৱলম্বন কৰিছিল, কুৰি শতিকাৰ কামালেও মূলতঃ সেই নীতিৰেই অনুসৰণ কৰিলে।

মোলাসমাজৰ দৌৰাত্ম্য অন্ত পৰাৰ লগে লগে দেশত স্বাধীনতাৰ বা'ৰ বৰলৈ ধৰিলে। ক্ৰমে বিচাৰ-বিভাগতো ধৰ্ম্মৰ প্ৰস্তাৱৰ পৰা মুক্ত কৰা হ'ল। বাষ্ট্ৰ ব্যৱস্থাৰ পৰা ধৰ্ম্মনীতি ছবছৰ পূৰ্বেই আঁতৰাই থোৱা হৈছিল; এতিয়া বিচাৰ-বিভাগতো সংস্কাৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত হ'ল। চুইটজাৰলেণ্ডৰ দেৱানী আইন, ইটালীৰ ফোজদাৰী আইন আৰু জাৰ্মানী আৰু চুইটজাৰলেণ্ডৰ বানিজ্য আইনত অলপ অচৰপ লবচৰ কৰি দেশৰ বিচাৰ-নীতিত ঠাই দিয়া হ'ল। কাৰণ কামালে বঢ়িয়াকৈ বুজি পাইছিল যে পৃথিবীৰ আন আন সভ্যদেশৰ লগত সমানে ফেৰ মাৰিব লাগিলে বিচাৰ-বিভাগ আৰু শাসন-বিভাগত নানা পৰিবৰ্ত্তন কৰি উন্নত কৰা আৱশ্যক। ধৰ্ম্মৰ বান্ধোনৰ পৰা অব্যাহতি পাই তুৰক্বৰ বিচাৰ-বিভাগে ক্ৰমান্বয়ে নিৰপেক্ষভাবে বিচাৰকাৰ্য্য চলাবলৈ শিকিছে। এই দৰে তুৰ্কীৰ ব্যাৱহাৰিক জীৱনৰ পৰা ইছলামে চিৰবিদায় ললে।

যেতিয়া তুৰক্বৰ শাসন-নীতিৰ পৰা ধৰ্ম্মনীতি ফালৰি কাট্টি উলিয়াই দিয়া হয়, তেতিয়া কোনো কোনোৱে সন্দেহ প্ৰকাশ কৰি কৈছিল যে যি দেশত আজি বহু কাল ধৰি ধৰ্ম্মৰ শাসন ইমান প্ৰবলভাবে অনুভূত হৈ আহিছে, আজি হঠাৎ তেনে এখন বৰফণালী দেশ বা কুসংস্কাৰপূৰ্ণ সমাজত এনে ধৰ্ম্মবিহীন শাসনপদ্ধতিৰে কৃতকাৰ্য্য হোৱা টান। তাৰ উত্তৰত কামালে কৈছিল “যি শাসকে শাসন-নীতিৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ অৰ্থে ধৰ্ম্মৰ আলম লয়, তেওঁ দুৰ্ৱলী আৰু অক্ষম শাসক। এই দৰে ধৰ্ম্মৰ সহায়ৰে

কাপাল পাছা

মাহুছক জালিত পেলাই তেওঁৰ স্বাধীনতা লোপ কৰা কোনো সুশাসকৰ কাম নহয়। তুৰ্কী জাতিয়ে আজি গণনীতি অধ্যয়ন কৰিব, সত্যৰ আদেশ পালন কৰিব, বিজ্ঞানৰ মাহাত্ম্য অনুসন্ধান কৰিব। নব্য তুৰ্কীৰ মাজত কুসংস্কাৰৰ ঠাই নাই। ধৰ্মৰ বান্ধোনেৰে মাহুছৰ স্বাধীনতা কাঢ়ি নিয়া মোৰ উদ্দেশ্য নহয়। তেওঁলোকে নিজ ইচ্ছা অনুসাৰে ধ্যান-আৰাধনা, পূজা-অৰ্চনা কৰিব পাৰে,—যদি অৱশ্যে তেওঁলোকৰ সেই কাম আনৰ স্বাধীনতা বা স্বার্থৰ পৰিপন্থী নহয়।” জন-স্বাধীনতাই আধুনিক গণতন্ত্ৰমূলক শাসননীতিৰ মূল লক্ষ্য। কামালে সেই স্বাধীনতা তুৰ্কী-জাতিক দান কৰি নবযুগৰ সূচনা কৰিলে।

বিদেশী পৰ্য্যটক এজনৰ ধৰ্ম বিষয়ক কোনো প্ৰশ্নৰ উত্তৰত কামালে কৈছিল, “ধৰ্ম ? মাহুছে সাধাৰণতঃ যাক ধৰ্ম নামে অভিহিত কৰে, তেনে কোনো ধৰ্ম মোৰ নাই। মোৰ মনৰ অভিলাষ, যেন ধৰ্মই চিৰকাললৈকে সাগৰৰ তলিত আশ্ৰয় লয় গৈ।” যি তুৰকই ইমান দিনে ধৰ্মৰ নামত কুসংস্কাৰ, অন্ধবিশ্বাসৰ সেৱা কৰি নিজৰ বিবেকবস্ত্ৰ পৰ্য্যন্ত বিসৰ্জন দি আহিছিল, তেওঁলোকৰ ওপৰত এই তথাকথিত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰি সংস্কাৰ-বুদ্ধি কামালে এই দৰে আক্ষেপ কৰা সম্পূৰ্ণ স্বাভাৱিক। এই কথাৰে তেওঁ প্ৰকৃত ধৰ্মৰ নহয় ধৰ্মৰ জঁকাটোকহে নিন্দা কৰিছে। জনগোষ্ঠাই প্ৰকৃত ধৰ্ম—আৰু কৰ্মযোগীয়েই প্ৰকৃত ধাৰ্মিক। কামালৰ দৰে কৰ্মযোগী পৃথিৱীত কেইজন ?

চুলডানৰ শাসনৰ ভলত খলিকাই তুৰ্কী ভাষাত কোৰাণ অনুবাদ কৰিবলৈ নিদিয়াত, আৰবী ভাষা নজনা জনসাধাৰণে তাৰ এটা শব্দও বুজি নাপাইছিল, গতিকে মোল্লাসকলে যি কয়, তাতেই সন্মত থাকিব

লগা হৈছিল। পৃথিবীৰ আন আন ভাষাত সমগ্ৰ কোৰাণ অনুদিত হোৱা স্বৰ্বেও খলিকাৰ এই আদেশত, জনসমাজ স্কন্ধ হৈছিল যদিও, মুখ ফুটাই একো কব পৰা নাছিল। এতিয়া কামালে কোৰাণ তুৰ্কী ভাষাত অনুবাদ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। বিখ্যাত জেমিল বে এখন সুন্দৰ অনুবাদ কৰি কামাল দিলে। কামালে প্ৰাচীনপন্থী মোল্লা হুই এজনক অনুবাদখন দেখুৱাত তেওঁলোকে নপঢ়াকৈয়ে তাৰ নিন্দা কৰিলে। কিন্তু কামালে সেই নিন্দালৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰি তাক ছপাই উলিয়াই সকলোকে পঢ়িবলৈ দিলে। আজি কোৰাণ আৰু আন গ্ৰন্থাৱলীৰ মাজত তুবকত কোনো প্ৰভেদ নাই। আধুনিক তুবকই যদি কোৰাণ পঢ়ি তাৰ পৰা গ্ৰহণীয় কিবা পায়, তাক গ্ৰহণ কৰিব, আৰু যদি আচলতে তাত, জাতীয় জীৱনত আৱশ্যকীয় সাৰ কথা নাই, তেনেহলে সেই সম্বন্ধে সাধাৰণৰ ভুল ধাৰণা ভাঙি তাক এৰি পেলাব—এয়ে কামালৰ যুক্তি।

কিন্তু ধৰ্ম্ম আৰু গাৰ্হস্থ্য জীৱনৰ মাজত যি সম্বন্ধ এদিনীয়া নহয়, বহু শতাব্দী ধৰি চলি আহিছিল, আজি অতীতৰ প্ৰতি কোনো সন্ধান নৰখাকৈ তাক ভাঙি দিয়াৰ উদ্দেশ্য কি? তুবকৰ নেতাসকলে দেখিলে যে ধৰ্ম্মৰ অতিমাত্ৰিক প্ৰভাৱৰ ফলত আজি প্ৰাচ্য নিষ্কৰ্তীয়া হৈ পৰিছে, জীৱনৰ যি কোনো কামতেই ধৰ্ম্মৰ শাসন আহি বাট ভেটি ধৰে, এই এহেজাৰ এটা বিধি বিধানৰ মাজত মানুহৰ প্ৰাণত বোৰ উদাসীনতা, বোৰ নৈৰাজ্যই ঠাই লৈছে আৰু এই স্বযোগতে জড়বাদী পাশ্চাত্যই প্ৰাচ্যৰ ওপৰত নিজৰ আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছে। ফলত প্ৰাচ্যৰ জাতীয় জীৱনৰ আজি শেষ নিশ্বাস। কিন্তু এই প্ৰভাৱ নষ্ট কৰি মানুহৰ ভাববাক্যত পৰিবৰ্ত্তন আনিব নোৱাৰিলে আৰু উপায় নাই।

কামাল পাছা

পাশ্চাত্যৰ লগত সমানে সমানে সন্মান লাভ কৰিব খুজিলে দৈনন্দিন জীৱনৰ পৰা ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আঁতৰাই ধৰা লাগিব। ধৰ্মৰ নাগপাশৰ পৰা উদ্ধাৰ হ'ব নোৱাৰিলে, পৃথিৱীৰ আগত মূৰ তুলি থিয় হোৱা তুৰক্কৰ পক্ষে অসম্ভৱ। সেই দেখিয়েই নব্য তুৰ্কীৰ শাসন-পৰিষদে আইন প্ৰণয়ন কৰিবৰ সময়ত ধৰ্মক ৰাজনীতিৰ পৰা আঁতৰাই একাধাৰীয়া কৰিলে। আগেয়ে পৰিষদৰ প্ৰতিনিধিসকলে ভগৱানৰ নামে শপত খাইছিল, এতিয়া নিজ নিজ মৰ্যাদা বোধ আৰু বিবেকৰ নামেৰে শপত খায়।

কিন্তু ধৰ্ম অৰ্থাৎ ইতিপূৰ্বে তুৰক্কৰ নামত যি ৰক্ষণশীলতা আৰু কুসংস্কাৰে ইমান প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছিল, সেই ৰক্ষণশীলতাক বাদ দিলেও প্ৰকৃত ধৰ্ম তেওঁলোকে পৰিত্যাগ কৰা নাই। প্ৰাচ্য জগতত ধৰ্মৰ আচল অৰ্থ কৰ্তব্য আৰু এই কৰ্মযোগেই গীতাৰ প্ৰচাৰিত শ্ৰেষ্ঠ ধৰ্ম। সেই হিচাপে তুৰক্কই আজি যি ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছে, তাৰ তুলনা দিবলৈ জগতত নাই। যি সনাতন ধৰ্ম, তাক ধৰ্ম খুৱুলি আন নামে অভিহিত কৰিলেও, সি নিজৰ গোৱৰত নিজে উজলি উঠিব, কামালৰ ধৰ্মই আজি জগতত নিজৰ যি মহিমা ঘোষণা কৰিছে, পাশ্চাত্যৰ কোনো দেশতে কোনো ধৰ্মতে কোনো ধৰ্মই তাক কৰিব পৰা নাই। নব্য তুৰ্কীয়ে পাশ্চাত্যভাৱৰ সহযোগত যি ধৰ্ম প্ৰবৰ্ত্তন কৰিছে, তাৰ মূল নীতি— 'স্বদেশ, তাৰ পিছত স্বধৰ্ম।' স্বদেশৰ আত্মপ্ৰতিষ্ঠাৰ লগত এই ধৰ্ম অলাপীভাৱে সঘৰু, সেই কাৰণে কামালৰ মনত আজি এই স্বদেশৰ স্বাধীনতাৰ বাহিৰে আন কোনো ধৰ্মভাবে ঠাই নাপায়।

আধুনিক তুৰক্কৰ এই পৰিবৰ্ত্তন লক্ষ্য কৰি নিউ ইয়ৰ্কৰ এখন

বিখ্যাত বাতৰি কাকতে মত প্ৰকাশ কৰিছিল যে তুৰুস নতুন জাতীয়তা বোধ 'মহাসমৰ'ৰ পিছত সমগ্ৰ জগতৰ আটাইতকৈ বিন্দ্বজনক ঘটনা। পাশ্চাত্য জাতিসমূহৰ দৃঢ় ধাৰণা আছিল যে প্ৰাচ্যৰ সকলো বীতি নীতি, বিশেষতঃ ধৰ্ম্মভাবৰ ধাৰা অপৰিবৰ্ত্তনীয়। কিন্তু তুৰুসই সেই ধাৰণাৰ অমূলকতা প্ৰকাশ কৰিলে। সঁচাকৈ প্ৰাচ্যৰ আদৰ্শৰ ওপৰত তুৰুসই আধুনিক পাশ্চাত্যৰ আদৰ্শক যিকপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি এই দুই বিকল্পবাদী আদৰ্শৰ সমন্বয় সাধিলে, সি জগতৰ ইতিহাসত এটি বৰ আচৰিত কাহিনী। তুৰুসে প্ৰাচ্য পাশ্চাত্যৰ মিলনস্থল, কামালে তাক সূন্দৰকৈ প্ৰমাণ কৰিলে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা কাকতখিনিয়ে আকৌ লিখিছিল যে প্ৰাচ্য, বিশেষতঃ ভাৰতবৰ্ষ আৰু ফিলিপাইনৰ পৰা অচিৰে আৰু এনে প্ৰভাৱ আহিব, যি প্ৰভাৱে বিশ্ব-সমাজৰ ধৰ্ম্মস্থল পৰ্য্যন্ত প্ৰভাৱান্বিত কৰিব আৰু পাশ্চাত্যক আধুনিকতাৰ নতুন সাজ পিন্ধাই দিব। এই কাকতৰ ভবিষ্যদ্বাণী আক্ৰি সম্পূৰ্ণ হৈছে—ভাৰতৰ অহিংস অসহযোগ আন্দোলনে প্ৰকৃততে সমস্ত জগতৰ সুপ্ৰতিষ্ঠিত আদৰ্শক বিচলিত কৰি ভাববাজ্যত নতুন চিন্তা আৰু অন্তৰত নতুন প্ৰভাৱৰ ছায়াপাত কৰিছে। জগতত শান্তি স্থাপনৰ যি চেষ্টা আজি ইমান দিনে চলি আহিছিল, তাক প্ৰাচ্যৰ আদৰ্শৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নকৰিলে যে সকলো পৰিশ্ৰম বাৰ্থ হ'ব, তাক বুজাই দি এই অসহযোগ আন্দোলনে নতুন আদৰ্শ দাঙি ধৰিছে। প্ৰাচ্যৰ নৈতিক সম্পদ দেখি জড়বাদী পাশ্চাত্যই আজি তবধ মানিছে। বৰুৱাসকল জগতে এক বাক্য স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে যে আধুনিক যুগৰ শ্ৰেষ্ঠতম পুৰুষ মহামানৱ মহাত্মাজীৰ বান্ধিছেহে শান্তি স্থাপনৰ অমোঘ মন্ত্ৰ।

নাৰী জাগৰণ

‘ভুক্ত তুৰ্কী’ৰ ঘূৰুসমাজ আৰু তেওঁলোকৰ সুদক্ষ সেনাপতি কামালৰ চেষ্টাত তুবকৰ পৰা বিদেশীৰ আধিপত্য লুপ্ত হ’ল, চুলতান আৰু খলিফাৰ পদৰ অস্ত পৰিল, গণতন্ত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাৰে জনস্বাধীনতা স্বীকৃত হ’ল। কিন্তু যেতিয়ালৈকে দেশৰ নাৰীসমাজ পুৰুষৰ অধীনত, তেতিয়ালৈকে পূৰ্ণ গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হব নোৱাৰে। সেই দেখি গাজীয়ে দেশত শান্তি স্থাপন আৰু আন আন বিদেশীসকলৰ লগত আন্তৰ্জাতিক সমস্যাবোৰৰ যোগ্য সমাধান কৰি দেশৰ সমাজ সংস্কাৰ কাৰ্য্য আগতকৈও দৃঢ়তাৰে চলাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ বঢ়িয়াটক বুজিলে যে যুৰোপীয় জাতিবিলাকে সৈতে সন্মান লাভ আৰু উন্নতিৰ পথত সমানে আগ বাঢ়িবলৈ হলে নাৰীশক্তিক উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি। গতিকে সেই আদৰ্শলৈ লক্ষ্য ৰাখি তুবকক নতুন জাতীয়তাবাদৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰা আৰু গণনীতি অনুসৰি স্বাধীন-পুৰুষ অভেদে সকলোকে ব্যক্তিগত স্বাধীনতা দান কৰা—এয়ে কামালৰ নব্য তুৰ্কীৰ প্ৰধান কৰ্তব্যৰূপে পৰিগণিত হ’ল। তেওঁ জুৰিছ চিকিৎসকৰ দৰে বিৰাট ৰাষ্ট্ৰদেহৰ প্ৰত্যেক অঙ্গকেই অতিশয় মনোযোগেৰে পৰীক্ষা কৰি, তাৰ দুৰ্বলতাৰ প্ৰতিবিধান কৰিবলৈ ধৰিলে।

চুলতানৰ অভিযাচাৰ বা বিদেশীৰ প্ৰভুত্বৰ পৰা তুবকই মুক্তি পালেও, তুৰ্কীৰমণীসকলে তেতিয়াও পুৰুষৰ অভিযাচাৰৰ পৰা মুক্তি লাভ কৰা

নাই। কামালে এই নাৰীশক্তিক মুক্তি দিবলৈ এদিন প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিল —তেওঁৰ সেই মধুৰ সপোন দৃষ্টকণ্ঠ পৰিণত কৰিবৰ আকাঙ্ক্ষাবে তেওঁ আজি সেই সমস্তৰ সন্মুখীন হ’ল। তৰুণ সম্প্ৰদায়ক সম্বোধন কৰি তেওঁ আজি কলে “তিবোতাসকলক হেৰেমৰ কুংসিং নিয়মবোৰৰ অধীনত পুৰুষৰ দাসত্ব কৰিবলৈ দি দেশত আদৰ্শ গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা সম্ভৱ নহয়। সংস্কাৰ কাৰ্য্যত যোগ দিবলৈ নিদি তেওঁলোকক এলেছৱা আৰু অকৰ্ম্মণ্যক ৰাখি জাতিৰ অৰ্দ্ধেক শক্তিৰ অপব্যয় কৰা হৈছে। বৰ্ত্তমানে নব্যতুৰ্কীয়ে সেই শক্তিৰে গঠনকাৰ্য্য সাধন কৰিব লাগিব আৰু এই হাশ্বজ্ঞনক নিন্দনীয় ৰীতি উঠাই দি তুৰকৰ কলঙ্কমোচন কৰাত দেশপ্ৰেমিক তুৰ্কী মাত্ৰেই আমাক সহায় কৰা বাঞ্ছনীয়। য়ুৰোপৰ জাতিসমূহৰ মাজত তুৰকই সন্মানৰ যোগ্য আসন লাভ কৰিবলৈ আকাঙ্ক্ষা কৰিলে, নাৰী জাতিক বন্ধনত ৰাখি সেই কাৰ্য্য সাধন কোনো কালেও সম্ভৱ নহয়।”

চুলতানৰ ৰাজত্বত তুৰ্কীৰমণীৰ জীৱন কি দুখময় আছিল, তাক বৰ্ণাই এজন। তিবোতাই লিখিছে, “আমি এলেছৱা আৰু অকৰ্ম্মণ্য; গতিকে আমাৰ জীৱনো ঘোৰ অশান্তিময়। নাৰীসকলক পুৰুষৰ সকলো কাৰ্য্যক্ষেত্ৰতে আৱশ্যক, আৰু সংসাৰত এনে বহুত কাম আছে, যিবোৰ পুৰুষতকৈ আমি অধিক কৃতকাৰ্য্যতাৰে কৰিব পাৰোঁ; অথচ দেশৰ অন্ধ ৰীতি নীতিয়ে আমাক সেই কাম কৰাত বাধা দি আহিছে। পুৰুষসকলৰ বিবেচনাত আমি নিজীৱ পুতলি একোটি, তেওঁলোকৰ ভোগবিলাস আৰু ধূলি-ধেমালিৰ কাৰণেহে যেন আমাৰ জন্ম।”

“আমাৰ সমাজৰ বুঢ়ীহঁতৰ দৰে আমিও কেৱল ভাগ্যক দিয়াই

কামাল পাছা

ধাক্কিৰ পাৰিলে কিজানি আমাৰ অশান্তিৰ মাত্ৰা ইমান নাবাঢ়িলহেঁতেন, কিন্তু সৰুতে বিধিনি সময় লেখাপঢ়া কৰিবৰ সুযোগ পাইছিলোঁ, সেয়ে আমাৰ চকু মুকলি কৰি দিলে—আৰু সেয়ে আমাৰ জীৱনৰ ঘোৰ অশান্তিৰ কাৰণ হৈ পৰিল। তুৰ্কীজাতিক ঘোৰ উদাসীনতাই ধ্বংস কৰিলে—এই উদাসীনতাৰ বাবেহে আমাৰো আজি এই দুখ দুৰ্গতি। জীৱনৰ প্ৰত্যেক স্তৰ বিশ্লেষণ কৰি বুজিলোঁ, সকলোপিনে অত্যাঘ, অবিচাৰ আৰু অত্যাচাৰ। বিসৰূপে নিজে আমাৰ দৰে দুখত জীৱন কটোৱা নাই, তেওঁলোকে কেনেকৈ বুজিব, আমাৰ অন্তৰৰ কিমান ব্যথা? তুৰ্কী ৰমণীৰ জীৱনত যদি কিহবাৰ ওপৰত অধিকাৰ আছে, তেনেহলে সি দুখদৈত্ৰ কান্দোনৰ কৰুণ বিননি আৰু নিৰাশাৰ দীঘল হুমুনিয়া।”

এই অশান্তিৰ হা হতাশ আৰু বিদ্ৰোহৰ জুই কেতিয়াবাৰ পৰাই তুৰ্কী ৰমণীৰ বুৰ মাজত উমাই উমাই জ্বলি আছিল—কালক্ৰমে স্বাধীনতাৰ বা’ লাগি সি আত্মপ্ৰকাশ কৰিলে। বিখ্যাত লেখিকা হেলিডে হাফুনে তেওঁৰ অমৃতময়ী লেখনীৰে সেই কৰুণ কাহিনী ৰাইজৰ আগত প্ৰকাশ কৰিলে। সি আজি দুকুৰি বছৰ আগৰ কথা। তেতিয়া “তৰুণ তুৰ্কী” প্ৰাণ পৰ্য্যন্ত অজুৰিত হোৱা নাই। সঁচাকৈ এইটো বৰ আচৰিত কথা যে তুৰকৰ জাতীয় দলে যেনেকৈ নাৰীসমাজক মুক্তি দান কৰিলে, ঠিক সেই দৰে এই বন্ধন পীড়িতা নাৰীশক্তিৰ চেষ্টাতহে ‘তৰুণ তুৰ্কী’ৰো এদিন জন্ম হৈছিল। সেই কাহিনী অতিশয় বহুজজনক আৰু উপভাসৰ দৰে উপাদেয়।

তেতিয়া কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণি। হেৰেমৰ কঠোৰ শাসনৰ চেপাত

ভুবনবিদ্যা মহিলা কবি দ্ব্যবিছ ই হানু

প্যাবী লোচীৰ "মোহনুজ্জ"ৰ নায়িকা মেলেক হান্নম

সুৰ্কাৰমণীৰ প্ৰাণ যাওঁ যাওঁ । ঠিক সেই সময়ত যি চুগৰাকী মহীয়সী
 বমণীৰ চেষ্ঠাত তুৰুত নাবীসকলৰ হৃদশাৰ কথা সকলো সভ্যজগতে
 জানিবলৈ পালে, তেওঁলোক আজি কেৱল তুৰুতৰেই নহয়, সমগ্ৰ পৃথিৱীৰে
 সন্মান আৰু শ্ৰদ্ধাৰ পাত্ৰী । মিছেছ হেৰিয়েট ষ্টোৰ 'দলাইৰ পজা'ই
 যেনেকৈ নিগ্ৰোদাসৰ ৰক্ষণ জীৱনী আৰু আমেৰিকাৰ অত্যাচাৰৰ
 লোমহৰ্ষক কাহিনী বৰ্ণাই, ঘোৰ অজ্ঞাৰ ওপৰ প্ৰতিষ্ঠিত এই কৃতদাসৰ
 প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধে পৃথিৱীময় বিদ্ৰোহৰ সূচনা কৰিছিল আৰু কালক্ৰমে
 এই গ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱতেই মতাপুৰুষসকলে তুমুল আন্দোলন চলাই, এই
 যুগনীয় প্ৰথাৰ অন্ত পেলালে, তেনেকৈ চুলতান আব্দুল হামিদৰ যুতা
 মন্ত্ৰী শুবী বৈৰ জীয়েক জেনেৰ আৰু মেলেকৰ অসীম সাহসিকতা আৰু
 অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফলত ১৯০৫ চনতেই তুৰুতৰ এই বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত
 হ'ল—এই মহিলা চুগৰাকীয়ে নিজে নানা নিৰ্যাতন সহিও আৰু
 সমাজৰ নানা গৰিহনা খায়ো এই অত্যাচাৰৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ দৃঢ়
 প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে । খাওঁতে, শোওঁতে, বহোঁতে—সদায় ছয়ো ভনীয়েকে
 নানা কাৰ্য্যপদ্ধতি আলোচনা কৰি তাক ক্ৰমান্বয়ে সংস্কাৰৰ উদ্দেশ্যে
 প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ধৰিলে । তেওঁলোকে নানা ঠাইত গুপ্ত সভাসমিতি
 পাতি আন আন তিৰোতাসকলকো তেওঁলোকৰ এই হৃদশাৰ কথা
 সোঁৱৰাই দিবলৈ চেষ্টাৰ ক্ৰটি নকৰিলে । কিন্তু দেশত এইদৰে ইকোণে
 সিকোণে তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্যে প্ৰচাৰিত হলেও পৃথিৱীৰ আন দেশবোৰে
 বাতে তুৰ্কীনাৰীৰ এই হৃদশাৰ কাহিনী জানিবলৈ পায় আৰু ক্ৰমে
 সকলো সভ্য দেশেই নাৰীৰ এই মুক্তি আন্দোলনৰ প্ৰতি সহানুভূতি
 প্ৰকাশ কৰে, তাৰ ব্যৱস্থা নকৰিলে চুলতানৰ কঠোৰ শাসনৰ অধীনত

কামাল পাছা

এনে কাৰ্য্যন্ত সফলকাম হোৱা বৰ সহজ নহয়। সেই হেতুকে বুদ্ধিমতা জেনেবে ভনীয়েকৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি সেই সময়ৰ ফৰাছী ঔপন্যাসিক প্যাৰী লোটিৰ আশ্ৰয় ললে আৰু তুৰ্কী ৰমণীৰ এই কাহিনী বৰ্ণাই এখন উপন্যাস লিখিবলৈ তেওঁক অনুৰোধ কৰিলে। জেনেবে মেলেক আৰু আন এগৰাকী ফৰাছী ৰমণীৰ সহায়তাত, দুয়ো ভনীয়েকৰ আত্মজীৱনীকে অৱলম্বন কৰি উপন্যাসখনৰ সাজ-সজুলি গোটেই লোটাক দিলে— লোটিৰ জীৱন্ত ভাষাৰ ৰহন লৈ “মোহমুজ্জ” নামে এই উপন্যাস খনিয়ে বিজ্ঞানৰ সমাজত অতি উপাদেয় গ্ৰন্থ বুলি সমাদৰ পালে আৰু কিছুদিনৰ পিছত ই পৃথিৱীৰ নানা ভাষালৈ অনূদিত হ’ল। সভ্যজগতে সিদিনা, সেই কাহিনী পাঠ কৰি চৈতন্ত লাভ কৰিলে, তেওঁলোকৰ অন্তৰ নাৰীৰ মুক্তিৰ প্ৰতি সহানুভূতিৰে ভৰি পৰিল। জেনেব আৰু মেলেকৰ মনৰ উদ্বেগ সিদ্ধি হ’ল। কুৰি শতিকাৰ জগত-জোৱা নাৰী আন্দোলনৰ প্ৰেৰণা ঘাইকৈ পাশ্চাত্য হলেও, ইও এটা তাৰেই উপাদান।

জেনেব আৰু মেলেকৰ পিছতে তুৰকত হেলিডে হাম্মৰ আবিৰ্ভাৱ। পণ্ডিতসকলে তেওঁক নব্য তুৰ্কীৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠাত্ৰী নাম দিছে। হেলিডে হাম্ম আকুল হামিদৰ অন্ততম ছেক্ৰেটৰী এজনৰ জীয়েক। অসাধাৰণ মনোবৃত্তি আৰু প্ৰতিভাৰ গুণত তেওঁ অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে সেই কালৰ তুৰ্কীৰমণীৰ পক্ষে সম্ভৱ সকলোখিনি শিক্ষা লাভ কৰিলে, গতিকে ডাঙৰ হোৱাত বৰ্দিগ দেশৰ কুৎসিত ৰীতিনীতিয়ে তেওঁক কাৰ্য্যত বাধা দিবলৈ ধৰিলে, তথাপি শিক্ষাবিসয়ত তেওঁৰ বাধা পৰিবলৈ একো নাছিল—কাৰণ ঠেতিপূৰ্কেই তেওঁৰ শিক্ষা সাজ হৈছিল। তুৰকৰ ভিবোতাসকলৰ মাজত সৰ্বপ্ৰথমে তেৱেঁই জীৱিকা নিৰ্বাহক

নিমিত্তে শিক্ষয়িত্ৰীৰ পদ গ্ৰহণ কৰিছিল—যদিও আচলতে তেওঁৰ উদ্দেশ্য আছিল যে এই কাৰ্য্যই তেওঁক প্ৰচাৰ কাৰ্য্যত যথেষ্ট সহায় কৰিব। তুবকৰ হৃদয় দেখি তেওঁৰ ব্যথিত অন্তৰে তাৰ যোগ্য প্ৰতিবিধানৰ বাবে সঙ্কল্প কৰিছিল, এতিয়া তেওঁ শিক্ষাৰ মাজেদি সেই উদ্দেশ্য ব্যক্ত কৰি দেশৰ কুমলীয়া ছাত্ৰবৰ্গক দেশপ্ৰেমৰ মধুক প্ৰভাৱেৰে অমুপ্ৰাণিত কৰিবলৈ ধৰিলে। স্বদেশোদ্ধাৰৰ পৰিত্ৰ কামনা বুকত লৈ তেওঁলোকে নিজ নিজ ঘৰলৈ উদ্ভতি গ'ল।

এনেতে বলকান যুদ্ধৰ আৰম্ভণি। তুবকৰ সমগ্ৰ সৈন্যবলে এই যুদ্ধত দেশৰ ৰক্ষাৰ অৰ্থে প্ৰাণপাত কৰিবলৈ ওলাল। হেলিডে হান্নমে নানাজনৰ ঠাট্টা, সমালোচনা, বিদ্ৰূপবাণী—সকলোকে উপেক্ষা কৰি যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ আগ বাঢ়ি গ'ল আৰু আহত সৈন্যসকলৰ চিকিৎসা আৰু সেৱাসুশ্ৰূষাৰ অৰ্থে স্বেচ্ছাসেৱিকাৰ ভাৰ গ্ৰহণ কৰিলে। ক্ৰিমিয়াৰ যুদ্ধৰ সময়ত মিছ ফ্ৰোবেল্স নাইটিঙ্গেলৰ দৰে এই মহীয়সী নাৰীয়েও নিজৰ নাৰীহৃদয়ৰ অপূৰ্ব মাতৃশক্তিৰ প্ৰভাৱেৰে সৈনিকসকলৰ মনো-ৰাজ্যত অসীম প্ৰেৰণাৰ সঞ্চাৰ কৰিলে, তেওঁলোকে হান্নমক দেৱীৰ দৰে জ্ঞান কৰিবলৈ ধৰিলে।

তাৰ পিছত পৃথিৱীব্যাপী মহাসমৰ। এইবাৰ তুৰ্কীৰমণীয়ে হুন্দৰকৈ বুজি পালে,—হেৰেমৰ ঘৃণনীয় জীৱন পাতৰ দিন কেতিয়াবাই শেষ হ'ল। জাতীয় শক্তিয়ে যি দৰে দেশক শত্ৰুৰ হাতৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে, তালৈ পুৰুষমাজে তেওঁলোকক আহ্বান নকৰিলেও, এনেকি বাধা পৰ্য্যন্ত দিলেও তেওঁলোকে তাক অৱজ্ঞা কৰি স্ব-ইচ্ছাৰে সৈনিক-

কামাল পাঠা

সকলক সহায় কৰা নাৰীৰ কৰ্ত্তব্য—কাৰণ নাৰীৰ পালিকাশক্তিৰ অভাৱত
তেওঁলোকৰ সফলতা অসম্ভৱ। হাহুমৰ চেষ্টাত এইবাৰ তুৰক্ব
বহুত তিবোতাই তেওঁৰ লগত যোগ দিলে। ফলত তুৰ্কী পুৰুষ-
নাৰী—ছয়ো শক্তি একাধাৰে জাগৰিত হৈ উঠিল। হাহুমে তুৰক্ব
পুৰুষসকলক অস্থূলিসংক্ৰত কৰি কলে—জাতিৰ গোঁৱৰ বন্ধাৰ ভাৱ
ভোমালোকৰ হাতত, আজি শৰীৰৰ সকলো শক্তি জগাই তুমি দেশমাতৃ-
কাৰ সন্মান বন্ধাৰ্থে আগুৱাই বলা। নাৰী সমাজক সোধোন কৰি কলে
—তকণৰ কল্পশক্তিৰ লগত তকণীৰ পালনশক্তি যুক্ত নহলে জাতি গঠন
অসম্ভৱ। দেশৰ সকলো শক্তি সমবেত হৈ সিদিনা প্ৰবল শত্ৰুশক্তিৰ
আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰিলে—বিধ-জগতে তুৰক্বৰ এই আহুপূৰ্বিক সন্মিলনত
বিশ্বয় মানিলে; হাহুমৰ মনৰ কল্পনাৰ আৰু এটি অংশ বাস্তৱতাত
পৰিণত হ’ল—নাৰীৰ মুক্তি আন্দোলনৰ এয়ে প্ৰথম আৰু প্ৰধানতম স্তৰ।
সিদিনাই নাৰীয়ে পুৰুষৰ আদেশলৈ বাট চাই নাথাকি প্ৰকাশ্যে ঘোষণা
কৰিলে—আমিও স্বাধীন।

হেলিষ্টেৰ চেষ্টাত দেশত এই দৰে নানা সেৱাযুগ্মৰ সৃষ্টি হ’ল আৰু
তুৰ্কীৰমণীয়ে সেইবোৰত যোগ দি নিজৰ ত্ৰাণ্য অধিকাৰ নিজেই বুজি-
ললে। কিন্তু হাহুম কেৱল সেৱিকাৰ কামতেই ক্ষান্ত নাছিল। জেনেব
আৰু মেলেৰ পিছতে তেওঁ ১৯০৭ চনত তুৰক্বৰ দুৰ্দশা দূৰ কৰিবলৈ
নিজৰ জীৱন সৰু কৰিছিল। এই জাতি গঠনৰ অপৰিসীম প্ৰতিজ্ঞা
বুকত লৈ তেওঁ ১৯০৮ চনত ‘তানিন’ নামে এখন বাতৰিকাকত সম্পাদনৰ
ভাৱ লয় আৰু তেওঁৰ সাগ্ৰহ আহ্লান আৰু উৎসাহবানী দেশৰ তকণ
সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰে। এই দৰে শিক্ষয়িত্ৰীৰূপে শিক্ষাৰ্থী

সকলক, স্বচ্ছাসেন্সিক। স্বৰূপে সৈনিকসকল আৰু সম্পাদিকা হিচাপে সমগ্ৰ জাতিক নিজৰ প্ৰভাৱেৰে প্ৰভাৱান্বিত কৰি আজি হেলিডে হালুমে জগতৰ ইতিহাসত অমৰত্ব লাভ কৰিছে আৰু আধুনিক তুৰক্কৰ মাতৃস্বৰূপে অশেষ সন্মানৰ অধিকাৰিণী হৈছে। তেওঁৰ প্ৰতিষ্ঠিত স্কুল কলেজ আৰু নানা ণঠনমূলক প্ৰতিষ্ঠানে আজি তেওঁৰেই ঘণোৰাশি কীৰ্ত্তন কৰিছে। যদিও 'ভানিন'ৰ সম্পাদিকা হিচাপে চুলতানৰ শাসন পদ্ধতিক দোষাৰোপ কৰা বাবে, তেওঁ শাসন সম্প্ৰদায়ৰ বিষদৃষ্টিত পৰি মিছবলৈ পলাই যাবলৈ বাধ্য হয়, আৰু তাৰ পৰা ইংলণ্ডলৈ যোৱাৰ পিছতহে "উকল তুৰ্কী"ৰ সাহায্যত দেশলৈ উভতি আহে, তথাপি বিদেশত থকা কাল ক্ষোৰ্ণবতো তেওঁ এদিনো অৱৰত নকটাই দেশৰ সংস্কাৰ সম্বন্ধে চিন্তা কৰিছিল আৰু বিশেষকৈ ইংলণ্ডত নানা সদন্তানত যোগ দি নানা শিক্ষা পদ্ধতি অধ্যয়ন কৰিছিল। এই সময়ত তেওঁ যিবোৰ অমূল্য গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল, সেই বোৰৰ প্ৰত্যেক খনতেই দেশৰ একো একোটি সমস্যাৰ আলোচনা আৰু তাৰ যোগ্য সমাধানৰ চেষ্টা কৰা হৈছে,—সেই গ্ৰন্থাংশি আজি তুৰক্কৰ আধুনিক সাহিত্যৰ বত্ৰস্বৰূপে পৰিগণিত হৈছে। তাৰ পিছত দেশলৈ উভতি আহিয়েই হালুমে আকৌ তেওঁৰ শিক্ষাদান কাৰ্য্য হাতত ললে আৰু মহাসমৰল ঠিক পূৰ্বে কনষ্টাণ্টিনোপলৰ ৫০ জনী শিক্ষয়িত্ৰীৰ সহায়ত চিৰিয়াড কেইটিমান শিক্ষালয় প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। তেওঁ নিজে এই কাৰ্য্যত একাণপতীয়া হৈ লাগিল আৰু জাতি বৰ্ণ নাইবা সৰু-বৰ নিৰ্বিশেষে সকলো শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰকে এই স্কুলত পঢ়িবৰ সুযোগ দিলে। ইতিপূৰ্বে চিৰিয়াড স্কুলবোৰত কৰাছী ভাষাহে শিকোৱা হৈছিল। হালুমে দেখিলে যে আবৰবিলাকক জাতীয়তাবোধ শিকাব লাগিলে

কামাল পাছা

তেওঁলোকৰ মাতৃভাষা আৰবী শিকাৰ সুবিধা দিয়া উচিত। তেওঁ
ভাত আৰবী ভাষাৰ প্ৰচলন কৰিলে।

নানা দেশহিতকৰ কাৰ্য্যত বোপ দিলেও মহাসমৰৰ আগলৈকে তুৰ্কী
বৰণীৰ এই অন্তৰ্বেপ্তৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ হোৱা নাছিল। সমাজত পুৰুষ
আৰু নাৰীৰ মাজত বিমান প্ৰভেদ, বিভিন্ন তৰৰ তিবোতাৰ মাজতো
ভিমান প্ৰভেদ আছিল আৰু উচ্চ বংশী তিবোতাসকলে বিদেশত বিদেশী
সাজ পাৰ পিন্ধি ফুৰিলেও সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ তিবোতাই কোনো দিনো
খৰৰ বাহিৰ হবৰ সুযোগ নাপোৱাত বন্ধুণীলতাৰ চেপা তেওঁলোকেহে
বেছিকৈ অনুভৱ কৰিছিল। কিন্তু বাহিৰত যিকি নহ'ক, দেশত উচ্চ
শ্ৰেণীৰ মহিলায়ো মোমাৰ শোৰাখ্যাৰ হাত সাৰিব পৰা নাছিল। চৈধ্য
বছৰত ভৰি দিলেই সকলো ছোৱালীয়ে বোথাৰে গোটেই শব্দীৰ ঢাকি
রাখিবলৈ আৰু কোনো পুৰুষক মুখ নেদেখুৱাবলৈ বাধ্য আছিল। এই
কঠোৰ শাসনৰ তলত তুৰ্কীৰমণীৰ জীৱন বৰ বিষময় হৈ উঠিছিল।
এই সৰ্বক্ষেত্ৰে এজনী বিদূষীয়ে লিখিছে "হেলিডে হামুৱৰ অনুগ্ৰহত স্কুলত
পঢ়ি তুৰ্কী ভাষাত বাজেও ফৰাহী অক ইংৰাজী শিকিবৰ সুযোগ পালে।
লাহে 'লা'হে আৰু নতুন পুথি পঢ়ি তথ্য অনুসন্ধান কৰিবলৈ ধাউতি
বাঢ়িল। তেতিয়া মোৰ বয়স দহ কি এঘাৰ—মুখত সদায় হাঁহি, মনত
সদায় আনন্দ। লগবীয়াসকলৰ লগত নাচি ৰাগি স্কুললৈ বাওঁ, হাঁহি
হাঁহি বং ধেমালি কৰোঁ, গোটেই জীৱন বেন অতি মধুৰ, বৰ সুখৰ।
কিন্তু মৰম এই অলীক সপোনৰ মায়াজাল এদিন অকস্মাত্‌ দূৰ হ'ল—
বিদ্দিনা পিতালৈ আদেশ আছিল, মোৰ বয়স চৈধ্য হ'ল, এতিয়া আৰু
স্কুললৈ বাব নোৱাৰোঁ, সদায় বোথা পিন্ধি থাকিব লাগিব। এই দম্ভটো

• তুলী ছোঁয়া নীবিলায়ে হকি খেলিছে

তুৰক্ষৰ মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰী কেইগৰাকীমান

মই সৰুৰে পৰাই ঘিণাই আহিছিলোঁ, সঁচাকৈ তুৰকৰ ভীষণ ব'দন্ত গা-মূৰ-চাকি, কেৱল ছটা ফুটাৰ মাজেদি বাট-পথ নিবিধি অহা ঘোৱা বা কোনো কাম কৰাটো কিমান অস্বাভাৱক আৰু মৃত্যুতকৈও বেছি যন্ত্ৰণাদায়ক, তাক এই সৰ্বগ্ৰাসী চুঙাটোৰ আকাৰ দেখিলেই বুজা যায়। সৰুতে ডাবিছিলোঁ, আমাৰ দিন মুখতেই যাব, এইবোৰৰ পৰা আমি মুক্তি লাভ কৰিলোঁ। আৰু কোনোবাই পিক্‌চৰ্টলৈ আদেশ দিয়ে যদি, তাক বলকে অগ্ৰাহ কৰিম। কিন্তু এতিয়া বুজিলোঁ, সমাজৰ কঠোৰ শাসনৰ পৰা কোনো প্ৰকাৰে উদ্ধাৰ নাই। আন আন ছোৱালীক গিলিয়েই সমুষ্টি নহ'ল, এদিনাখন মোকো এই বোৰ্খাকপী বাক্সে গিলি পেলালে। সমাজে এই দৰে মোৰ সত্যিকৈ ৰক্ষা কৰি নিশ্চিত হ'ল, ইফালে মই ৰম-বাতনধ ভুগিবলৈ ধৰিলোঁ।”

এই কুসিং প্ৰথাটো কেতিয়া কেনেকৈ তুৰকত প্ৰচলিত হ'ল, সেই সম্পৰ্কে নানাজনৰ নানা মত। ৰক্ষণশীল দলে কয় যে ই স্বয়ং মহম্মদৰ আদেশ আৰু কোৰাণৰ বাণী—ইছলাম সম্প্ৰদায়ে তাক বুগ যুগান্তৰ ধৰি পালি আহিছে। আকৌ উদাৰনীতিকসকলে মত প্ৰকাশ কৰি কয় যে মহম্মদে বিয়াৰ সময়ত ছোৱালীৰ মূৰত পাতল ওৰণী দিবলৈ উপদেশ দিছিল—কিন্তু অন্ধ বিশ্বাসীসকলৰ চেষ্টাত এই প্ৰথা এদিনীয়া নটাই চিৰস্থায়ী হৈ থাকিল, ক্ৰমে পাতল ওৰণীয়ে বৰ্ত্তমান বোৰ্খাৰ আকাৰ ধাৰণ কৰিলে। তুৰকৰ ৰিপৰণহী লেখিকা খেলমা একামে লিখিছে, “পয়গম্বৰৰ ভিবোধানৰ কেইবা শতাব্দী পিছত দৃষ্ট শাসনকৰ্ত্তাবিলাকে মহম্মদৰ উপদেশৰ কু-ব্যাখ্যা কৰি কলে যে কোৰাণৰ আদেশ—ভাট-আবৰণেৰে ভিবোত্তাবিলাকক ঢাকি ৰাখিব লাগিব। এই দৰে আবৰক

কামাল পাছা

মাজত নাবীসমাজ পোণ প্ৰথমে বন্দী হ'ল, তাৰ পিছত পাবভূই এই কুপ্ৰথা অনুকৰণ কৰিলে। তাৰ পিছত বেতিয়া চুলতান মহম্মদ ওহমানে নানা ঠাইৰ অথৰী জাতিবিলাকক গোটাই লৈ বিখ্যাত তুৰ্কী জাতি গঠন কৰিলে ঠিক সেই সময়তে এই পাণ তুৰকতো প্ৰৱৰ্ত্তিত হ'ল।"

এই প্ৰথাৰ অধীনত ওঠৰ আৰু উঠৈশ শতিকাত তুৰকৰ নাবীসমাজে যি বাতনা ভোগ কৰিছিল, সি অবৰ্ণনীয়। গতিকে যদিও নানা জনৰ প্ৰভাৱ আৰু সংস্কাৰকাৰ্য্যৰ সফলতাত সামাজিক সকলো প্ৰথাৰে শাসন কমি আহিছিল, তথাপি তিবোতাসমাজেও বহু যুগৰ এই প্ৰথা একে দিনে অৱজ্ঞা কৰি পুৰুষৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ তুলিবলৈ সক্ষম কৰিছিল, আৰু পুৰুষসকলেও নাবীৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ এই অভিযাচাৰমূলক কৰ্ত্তৃত্ব এৰি দিবলৈ ইচ্ছা নকৰিছিল। তাৰ পিছত বলকান যুদ্ধ আৰু মহা-সমবৰ সময়ত কেনেকৈ তেওঁলোকে নিজৰ জাতিৰ অধিকাৰ বুজি ললে, তাক পূৰ্বে কোৱা হৈছে। যিদিনা তুৰকৰ লগত একেশাৰীত থিয় হৈ এই তুৰ্কী শক্তিয়ে জাতিৰ মহাসংগ্ৰামত আত্মনিয়োগ কৰিলে, সিদিনা পৃথিৱীৰ ইতিহাসত এক অতি চিৰস্মৰণীয় দিন। এই ঘটনাই তুৰ্কী জাতিক উন্নতিৰ বাটত দুই শতিকা কাল আগুৱাই দিলে।

তাৰ পিছত জাতীয় যুগ। জাতীয় দলে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিয়েই কামালৰ নেতৃত্বৰ ঘোষণা কৰিলে—বৰ্ত্তমান তুৰকৰ এই জাতীয় শাসনৰ লগত পুৰণিৰ কোনো সহযোগিতা, সাদৃশ্য বা মিল নাই, গতিকে যি নিয়ম বা বীতিনীতি এই গণতন্ত্ৰৰ বিৰুদ্ধবাদী, তাক মানি চলিবলৈ তুৰক শক্তি কেতিয়াও সন্মত নহয়। মানুহ প্ৰাণীজগতৰ শ্ৰেষ্ঠ জীৱ, পুৰুষ আৰু নাৰী তাৰে দুটা শ্ৰেণী। একৰ উন্নতিত আনো সহায় নকৰিলে কোনো

প্ৰকাৰে সমাজৰ সৰ্ব্বাঙ্গীন উন্নতি সাধন নহয়। নাৰী সমাজে পালন শক্তিয়ে জাতিৰ পালন নকৰিলে সমাজৰ ধ্বংস অনিৰ্বাৰ্য। মাতৃশক্তি সৃষ্টিৰ আত্মশক্তি; এই শক্তিক বন্ধনত বাধি কোনোৱে শক্তিমন্ত হ'ব নোৱাৰে। তুবক্কো সমাজৰ এই বহুদিনীয়া বীতি পৰিষ্কাৰ নকৰিলে জাতিৰ গত্যন্তৰ নাই। কাৰণ পৰাধীন মাতৃৰ গৰ্ভত স্বাধীন সন্তান উৎপন্ন হোৱা সম্পূৰ্ণ অসম্ভৱ, আৰু কোনো দাসপ্ৰৱৃত্তিৰ মাজুহে তুবক্কৰ স্বাধীনতা বন্ধা কৰিব নোৱাৰিব। তত্ৰপৰি গণ-নীতি অজ্ঞসৰি পুৰুষ-নাৰী অভেদে সকলো সমান আৰু বিশেষতঃ চুলতানৰ শাসনৰ পৰা মুক্তি লাভ যেনে বিধিসংগত আৰু জাতিৰ পক্ষে মঙ্গলজনক, সেইদৰে নাৰীসমাজকো মুক্তি দি তেওঁলোকৰ শক্তি দেশৰ উন্নতিত নিয়োজিত কৰা দ্ৰৱশ্ৰীতাৰ কাম। কামালৰ এই বৃত্তিৰ কোনোৱে প্ৰতিবাদ কৰিবৰ সাহ নকৰিলে। বয়সীয়াল মোল্লাসম্প্ৰদায়ে মনৰ কথা মনতে ঘাব নিয়াই এই প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰিলে। সিদিনাই তুৰ্কী ৰমণীৰ গাৰ পৰা ছয় শতিকাৰ বোৰা সুলকি পৰিল, সিদিনাই তুৰ্কী নাৰীয়ে দাসত্বৰ সাজ এৰি পেলাই পুৰুষৰ সহধৰ্মিনীৰূপে একে শাৰীত থিয় দিলে, সিদিনাই কেৱল তুবক্কৰ নহয়, প্ৰাচ্য জগতৰ সমূহ নাৰীসমাজে মুক্তিলাভ কৰিলে। কেৱল আদেশ প্ৰচাৰ আৰু উপদেশ দান কৰিয়েই কামাল ফাৰুজ নহ'ল, তুবক্কৰ বহু শতাব্দীব্যাপী ইতিহাসত কামালে প্ৰথমে শ্বেৰ্ভক বহীষীক লগত লৈ ঘোঁৰাত উঠি গৈ সভাসমিতি নাইবা আঁঠু কোনো প্ৰকাৰে বাহুৱা অমুঠানত যোগ দি তুৰ্কীজাতিৰ আগত নাৰীৰ প্ৰতি সম্মানৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰিলে। ইয়াৰ পিছত কোনোৱে আৰু এটি কথাও প্ৰকাশ কৰিবলৈ সাহ নকৰিলে।

কামাল পাহা

তুবকত আজি সকলো ক্ষেত্ৰতে নাৰী পুৰুষৰ সমান অধিকাৰ। দেশৰ পুৰণি আইন উঠাই দি নাৰীৰ এই নতুন অধিকাৰ ৰক্ষাৰ অৰ্থে চুইটজাৰলেণ্ডৰ আইন প্ৰবৰ্ত্তন কৰা হৈছে আৰু বহু বিবাহ প্ৰথাও আইনেৰে উঠাই দিয়া হৈছে। এতিয়া ভেণ্টলোকে পাৰ্ণিয়ামেণ্টভ-বহিবৰ আৰু প্ৰতিনিধি নিৰ্বাচনৰ অধিকাৰো লাভ কৰিছে। ক্বিলাতী নাচ-গান দেশত প্ৰচলিত হোৱাৰ লগে লগে মতা-তিবোতাই তাত সমানে যোগ দিছে আৰু কোনোবাই তেওঁৰ ঘৈণীয়েকক এনে অনুষ্ঠানলৈ লৈ নগলে, কামালৰ আদেশ অনুসৰি তেওঁক তাৰ পৰা উলিয়াই দিয়া হয়। কেইবছৰমান আগে এজন সম্পাদকে তেওঁৰ সম্পাদিত আলোচনীত স্বাধীনভাৱমূলক ব্যক্তিৰ এখনি প্ৰকাশ কৰিছিল। কামালে তৎক্ষণাত তেওঁৰ কৈফিয়ৎ তলব কৰিলে। সম্পাদকে উত্তৰ দিলে যে তেওঁ ভাৱ দাৰা তুৰ্কীৰমণীৰ স্বাধীনতাৰ প্ৰতি কোনো বিদ্ৰূপ ভাব প্ৰকাশ কৰা নাই, অন্ততঃ তেওঁৰ মনে উদ্বেগ নাছিল—আজি জগতত যি দৰে স্বাধীনতা আন্দোলন চলিছে, তাৰ পৰিণাম দেখুৱাই বিদেশী কাকত এখেতে যি ছবি প্ৰকাশ কৰিছিল, তাকেহে তেওঁ পুনৰায় প্ৰকাশ কৰিছে। 'কামালে কিন্তু এই যুক্তি নামানিলে, এনেকি তেওঁ ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰাতো, কামালে সেই কাকত প্ৰকাশ বন্ধ কৰি দি সম্পাদকক জেললৈ পঠিয়ালে।

কামালৰ এই কঠোৰ শাসন বহুতে অস্তায়জনক বুলি কব পাৰে, কিন্তু ৰাজনীতিজ্ঞসকলৰ মত—দেশৰ নানা বিকৃত মত নাশ কৰি ঐক্য স্থাপন কৰিব লাগিলে, আৰু তেনে ঠাইত কোনো নতুন শাসন প্ৰবৰ্ত্তন কৰিব খুজিলে, সংস্কাৰৰ প্ৰথম ছোৱাত শাসনবিভাগক দৃঢ়তাৰে প্ৰতিষ্ঠা

কৰা আৱশ্যক। এই দৃঢ়তাৰ বাবেই কামাল সফলতাব উচ্চাধিগত উঠিল আৰু আমাৰুলা পদচ্যুত হ'ল।

তুৰকত বৰ্ত্তমানে বেলেগ বেলেগ অহুঠানক, এইটো তিবোতাৰ বাবে, সেইটো পুৰুষৰ বাবে, এইদৰে নাম দিয়া নহয়। মুনিহ তিবোতা, সকলো, সকলো ক্ষেত্ৰতে এক আৰু একেলগে নিজৰ যোগ্যতা অহুসৰি কাম কৰিবৰ অধিকাৰী। এজন বহুৱে এই বিষয়ে প্ৰশ্ন কৰাত কামালে উত্তৰ দিছিল "এইটো তিবোতাই কৰা, সেইটো তিবোতাই বাবে, এনেকৈ মিছা শ্ৰেণীবিভাগৰ আৱশ্যক আৰু সাৰ্থকতাই বা কি? শিল্পকলা আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ কোনো স্ত্ৰীপুৰুষ ভেদ নাই। প্ৰেৰণাৰহে স্ত্ৰী অথবা পুৰুষশক্তি আছে আৰু এই শক্তিয়ে কৃতকাৰ্য্যভাৱে বাবে, আত্মপ্ৰকাশৰ বাবে মানৱ আত্মাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। গতিকে জাতীয় আন্দোলনক স্ত্ৰী আন্দোলন আৰু পুৰুষ আন্দোলন নাম দিয়াটো বিষম ভুল আৰু সংকীৰ্ণতাৰ চিন।"

এই নীতিৰ প্ৰভাৱত কামালে দেশৰ চৌদিশে ছয়ো শ্ৰেণীৰ কাৰণে একে ঠাইতে নানা শিক্ষাপ্ৰতিষ্ঠান পাতি দিলে—ফুলত পুৰুষে নাৰীশক্তিক অসীম সন্মানেৰে চাবলৈ শিকিলে। যুৰোপত আজি নাৰীৰ যি অধিকাৰ, তুৰকত তাৰ কোনো গুণেই কম নহয়। তুৰ্কীৰমণী আজি পেৰিছৰ অম্পৰীসকলৰ দৰে চতুৰ। আৰু বিলাসিনী, জাৰ্মানী আৰু চুইটজাৰলেণ্ডৰ তিবোতাসকলৰ দৰে সুশিক্ষিতা আৰু ইংলণ্ডৰ তিবোতাৰ দৰে প্ৰশান্ত চৰিত্ৰবতী আৰু সুদৃঢ় শৰীৰসম্পন্ন। এই আদৰ্শকে দৃঢ়তৰকণ্ঠে প্ৰতিষ্ঠিত কৰিবৰ উদ্দেশ্যে প্ৰতিদিনে নানা ব্যায়াম কেন্দ্ৰ, ঘোঁৰাত উঠা, নাও বোৱা, সাঁতোৰা আদি নানা অহুঠানৰ সৃষ্টি

কমাল পাছা

হৈছে—লগতে নাচ-গান থিয়েটাৰৰো আয়োজন। ইফালে শিক্ষাবিভাগ, স্বাস্থ্যবিভাগ আৰু শিশুমঙ্গল আৰু চিকিৎসা বিভাগত তুৰ্কী ভিৰোভা সকলে অপূৰ্ণ কৃতিত্বৰে আজি জাতিক সহায় কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। দূৰদৰ্শী কামালে বেছকৈ উপলব্ধি কৰিছিল যে এই বিভাগবোৰত পুৰুষেও কৃতকাৰ্য্যতাৰে কাম চলাব পাৰে, তথাপি ভিৰোভাসকলক প্ৰভাৱে সেই কাৰ্য্যত আৰু বেছি সফলতা দান কৰিব, এই ভাবি তেওঁ ফ্ৰান্স, আমেৰিকা, ইংলণ্ড, জাৰ্মানী আদি দেশলৈ তুৰকৰ ছাত্ৰীসকলক পঠিয়ালে—আজি তেওঁলোকে দেশলৈ উভতি আহি গাজীৰ মনৰ অভিলাস পূৰ্ণ কৰিছে। এই কেইটি বিভাগত এনে সুন্দৰভাবে কাম চলিছে যে নাৰীশক্তিক বন্ধনযুক্ত কৰাৰ বাবে আজি পুৰুষসকলেও গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছে।

কিন্তু বৰ আচৰিত কথা, যি নাৰীশক্তিৰ আন্দোলনৰ ফলত 'তুৰক তুৰ্কী'ৰ অভ্যুদয় আৰু পৰিশেষত দেশৰ এই পুনৰ্জন্ম, সেই নাৰীশক্তিয়ে মুক্তিলাভ কৰাৰ পিছত, কামালে তেওঁলোকৰ প্ৰতিনিধিত্ব আৰু নেতৃত্ব গ্ৰহণ কৰিলে। আন আন দেশত নাৰীসমাজে নানা প্ৰকাৰৰ দাবী কৰি নতুন নতুন অধিকাৰ লাভ কৰিছে। তুৰকত পুৰুষসকলে নাৰীক সেই অধিকাৰ স্বইচ্ছাৰে দান কৰিছে—কামাল তাৰ প্ৰথম নামক। তেওঁ তুৰকৰ প্ৰত্যেক নাৰী অগুষ্ঠানৰে সভাপতি আৰু উপদেষ্টা হ'ল।

স্বাধীনতা সূধ

প্ৰাচীন তুৰ্কৰ ভেটি আছিল চুলতানী শাসন আৰু খিলাফতৰ ধৰ্মমূলক অত্যাচাৰ। আধুনিক তুৰ্কৰ আদৰ্শ—জন্মভূমি, জাতীয়তা আৰু স্বাধীনতা। চুলতান আৰু কামালৰ শাসনৰ পাৰ্থক্য এয়ে। বৰ্ত্তমান তুৰ্কৰ অধিবাসীসকলৰ মানত জন্মভূমিয়েই শ্ৰেষ্ঠতম দেৱতা আৰু তাৰ সেৱাই উৎকৃষ্ট ধৰ্ম—এই জাতীয়তাই আজি তুৰ্কৰ স্বাধীনতা দৃঢ় ভিত্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে। তুৰ্ক তুৰ্কীৰ নিমিত্তে—Turkey for the the Turks—এই কথাবাৰিও সেই আদৰ্শৰেই প্ৰতিধ্বনি মাথোন।

এই নতুন আদৰ্শৰে জাতি গঠন কৰাই কামালৰ জীৱনৰ বিশিষ্ট ব্ৰত আছিল আৰু আজীৱন চেষ্টাৰে এই কৰ্মঘোষাগীয়ে তাক পূৰ্ণৰূপে সিদ্ধ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই গঠন কাৰ্য্যতেই তেওঁৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ সফলতা আৰু ইতিহাসেও তেওঁক বৰণবিজয়ী গাজী হিচাপে নহয়, সংস্কাৰক কামাল হিচাপে মনত ৰাখিছে।

প্ৰাচীন ভিত্তিৰ ওপৰত নতুন আদৰ্শৰে সমাজ গঠন কৰা সাধাৰণ সংস্কাৰকৰ সাধ্য নহয়। বজা ইজিয়াচৰ ঘোঁৰাশালি পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ যদি হাবকিউলিচৰ দৰে বীৰপুৰুষে সক্ষম হৈছিল, পুৰণি ধৰ্ম, সভ্যতা আৰু কৃষ্টিৰ সাৰবস্তুখিনি ৰাখি, তাকে আশ্ৰয় কৰি নতুন সঁচাৰে তুৰ্কী জাতিকো গঢ়ি তুলিব পাৰিলে একমাত্ৰ কামালেহে। এই হিচাপে, কামালৰ দৰে, সদৃশ সমস্তাৰ সন্মুখীন হব লগীয়া টহেছে পণ্ডিত নেহেৰু।

কামাল পাছা

নানা শ্ৰেণীৰ প্ৰতিক্ৰিয়াদৰ্শীল লোকৰ বাধা-নিষেধ উপেক্ষা কৰি ভাৰতীয় মহাজাতিক প্ৰগতিৰ বাটেৰে জগত সম্ভাত সম্মানৰ শ্ৰেষ্ঠ আসনৰ অধিকাৰ দিব লাগিব। ভাৰতে আশা কৰিছে, ৰাজনীতিকুশল পণ্ডিতজী এই দুৰূহ সংস্কাৰ কাৰ্য্যত কামালৰ দৰে কৃন্তকাৰ্য্য হব পাৰিব। সংস্কাৰক হিচাপে কামাল পাছা পণ্ডিতজীৰ পথ-প্ৰদৰ্শক।

কামালে কেনেকৈ ধৰ্ম্মৰ আসনত দেশপ্ৰেম, চুলতানৰ আসনত গণৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু জাতিৰ মুক্তি সাধন কৰিলে তাক আমি দেখি আহিছোঁ। তেওঁ এতিয়া আন আন সংস্কাৰকাৰ্য্যত মন দিলে। কিন্তু সকলো চেষ্টাৰ গুৰিতে তেওঁৰ লক্ষ্য আছিল, যাতে কোনো প্ৰকাৰে চুলতানৰ লুপ্ত প্ৰভাৱে আকৌ তলে তলে মূৰ দাঙি উঠিব নোৱাৰে। ইতি পূৰ্বে ধৰ্ম্মসংস্কাৰ আৰু শাসন প্ৰণালীৰ পৰিবৰ্ত্তনৰ দ্বাৰা তাক আংশিকৰূপে সাধন কৰা হৈছিল, এতিয়া তেওঁ ৰাজধানী কনষ্টাণ্টিনোপলৰ পৰা তুলি আনি এন্ধোৰাত পাতিলে। কনষ্টাণ্টিনোপলৰ দৰে এনে ধনে-জনে, সৌন্দৰ্য্য-সমৃদ্ধিয়ে ৰমক জমক বাণিজ্য বন্দৰ এখন এৰি আহি মক্কাৰ মাজৰ অনশূণ্য এন্ধোৰাত শাসনকেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত যুৰোপীয় জাতিসকলে কামালৰ প্ৰতি বিদ্ৰূপোক্তি প্ৰয়োগ কৰিবলৈ সজ্জিত হোৱা নাছিল—কিন্তু তেওঁৰ এই বিধান আচলতে গভীৰ ৰাজনীতিজ্ঞতাৰ পৰিচায়ক, এই কথা সমালোচকসকলে ভেতিয়া পাহৰি গৈছিল। কনষ্টাণ্টিনোপল অটোমেন সাম্ৰাজ্যৰ পূৰ্বণি ৰাজধানী—তাৰ প্ৰতি ধূলিকণাৰ লগত চুলতানসকলৰ পূৰ্বণি স্মৃতি মিহলি হৈ আছে। গতিকে কনষ্টাণ্টিনোপলৰ পৰা ৰাজধানী তুলি মানিলে কনষ্টাণ্টিনোপলৰ প্ৰাচীন সৌন্দৰ্য্যই মানুহক মুগ্ধ কৰিব আৰু কাৰো কাৰো মনত চুলতানৰ

প্ৰতি সহায়ত্বৰ উদয় হ'ব পাৰে। দ্বিতীয়তঃ কনষ্টাণ্টিনোপল অজুপৰ ভোগ বিলাসৰ ঠাই, সৌন্দৰ্য্যৰ আধাৰ—ভৰণ তুৰ্কীক লাগে বীৰ্য্য অশূৰ্য্য কৰ্ম্মকমতা আৰু কাৰ্য্যপ্ৰিয়তা—একোবাৰ দৰে মৰুভূমিতহে নানা অভাৱৰ মাজত এই গুণলাভ সম্ভৱ হয়। আজিও সেই দেখি একোবাৰ কৰ্ম্ম আৰু কনষ্টাণ্টিনোপল ভোগ বিলাসৰ কেন্দ্ৰস্থল বুলি পৰিচিত। তৃতীয়তঃ কনষ্টাণ্টিনোপলক জীৱধাজনক বন্দৰ বুলি নিজৰ অধীনত ৰখা আবশ্যক যদিও, তাত ৰাজধানী ৰাখিলে বহিৰ্জগতে সহজে ঢুকি পায়, একোবাৰে হলে শত্ৰু সৈন্য অহাত কিছু পলম হ'ব, আৰু সহজে আহিবও নোৱাৰে। তদুপৰি কনষ্টাণ্টিনোপল তুৰক্যৰ এমূৰত; একোবাৰ মধ্য স্থানত অৱস্থিত—গতিকে গণতন্ত্ৰৰ ৰাজধানীৰ উপযোগী। এই কেইটা কাৰণৰ বাবে তেওঁ ৰাজধানী একোৱাত পাতিলে। আজি কামাৰৰ চোঁতা একোবাৰ সমৃদ্ধিশালী হৈ উঠিছে আৰু জনসমূহৰ মনৰ পৰা কনষ্টাণ্টিনোপলৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ কমি আহিছে। কনষ্টাণ্টিনোপলৰ বিমণিময় প্ৰাসাদত বহি এদিন চুলতানে ৰাজদণ্ড পৰিচালনা কৰিছিল, কামাৰৰ আদেশত সি মিউজিয়মত পৰিণত হৈছে—কুঁৱৰীসকলৰ বিলাস ভৱনত আজি তুৰ্কীৰমণীয়ে শিশুমঙ্গল সমিতি প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে।

জনসাধাৰণ শিক্ষিত নহলে গণতন্ত্ৰৰ উদ্দেশ্য ব্যৰ্থ হয়। গতিকে জাতীয় নানা প্ৰতিষ্ঠানৰ লগে লগে দেশত বৰ্ণাসমূহৰ শিক্ষা বিভাগ আৰম্ভ হ'ল। ইমান দিনে ধৰ্ম্মৰ মাজেদি মোজা, মৌলবী আৰু দৰবেশসকলে সামাজিক শিক্ষা দান কৰি আহিছিল, গতিকে শিক্ষাবিভাগ সম্পূৰ্ণৰূপে এওঁলোকৰ অধীনত ৰাখি চুলতানৰ নিশ্চিত হৈছিল। কিন্তু কামালে ৰাষ্ট্ৰীয় বিভাগত এজন শিক্ষা-সচিব নিযুক্ত কৰি দেশখন বহল শিক্ষা

কামাল পাছা

প্ৰবৰ্ত্তনৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ উপদেশ দিলে। কোনোৱে 'ভেৰ্টক' বাখা দিয়াটো লাহে নকৰিলে। চৰকাৰী ঘোষণা মতে ৪০ বছৰৰ কম বয়সীয়া সকলে অন্ততঃ প্ৰাথমিক শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল—কিন্তু দেশত ভেতিয়া নব আগবৰণৰ চৌ উঠিছে—গড়িকে এনেকি ৫০।৫০ বছৰীয়া বুঢ়া-বুঢ়ীয়েও ল'ৰা ছোৱালীৰ লগত একেলগে বহি পাঠ লবলৈ ধৰিলে। এই শিক্ষা প্ৰণালী বেৱেল লিখা-পঢ়াতেই আবদ্ধ নাথাকিল—শাৰীৰিক উৎকৰ্ষ আৰু মানসিক শান্তিলাভৰ অৰ্থে নানাবিধৰ প্ৰতিষ্ঠানে দেখা দিলেহি। হেডকাক দেখাত-দেখি বুঢ়সকলেও বং মনেৰে এই অনুষ্ঠানত যোগ দি আনন্দ পালে।

চুলতানৰ আমোলত ফৰাছী ভাষাৰ বিশেষ প্ৰচলন আছিল—লোকান পাট, বেল আৰু আদি সকলোতে ফৰাছী ভাষাৰে বিজ্ঞাপন দিয়া হৈছিল, এনেকি চৰকাৰীবিভাগসমূহতো ই যথেষ্ট প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিছিল। কামালে একে দিনতে চৰকাৰী আদেশেৰে তাক বন্ধ কৰিলে। ক্ৰমে তুৰ্কীসকলৰ মাজত ফৰাছীভাষাৰ আদৰ কমি আহিল।

বৰ্ণমালাসংকাৰ সমস্যা উপস্থিত হ'ল। তুৰকৰ নিজৰ বৰ্ণমালা নাই, তুৰ্কী ভাষা আৰবী বৰ্ণমালাৰে লিখা হৈছিল। কিন্তু আৰবী বৰ্ণমালাত স্বৰৰ সংখ্যা অভিশয় কম, অথচ তুৰ্কী ভাষা লিখিবলৈ স্বৰৰ বিস্তৰ প্ৰয়োজন। কামালে এই অনুবিধা দূৰ কৰিবৰ অৰ্থে আৰবী বৰ্ণমালা উঠাই দি তাৰ ঠাইত ৰোমান বৰ্ণমালাৰ প্ৰচলন কৰিলে। তেওঁ আদেশ জাৰী কৰিলে যে পাঁচ বছৰৰ মূৰত তুৰকৰ পৰা আৰবী বৰ্ণমালা লোণ পাবই লাগিব। সেই মুহূৰ্ত্তৰ পৰা শিক্ষা-সচিব এই বৰ্ণমালা

ভেদেবাসীদীত কর্ণবতা তুর্ক ছাত্রীসকল

কামুনিক কুৰুৰ বাৰিঙা বন্ধন

শিকোৱাৰ বিহা কৰিলে, এনেকি পাঠাগাৰ আৰু বাৰুৱাৰা নতুন কমিটি আৱিষ্কাৰ এই শিকাত সহায়তা কৰিবৰ অৰ্থে যোক নিযুক্ত হ'ল। বিবিলাক বুঢ়াবুঢ়ীয়ে চকুৰ দৃষ্টিপথিত ছেৰুৱাইছে, তেওঁলোকেও দিন-চকুৰ সহায়েৰে পৰম উৎসাহে এই বৰ্ণমালা লিখিবলৈ ধৰিলে। পাঁচ বছৰ নৌহওঁতেই কুব্জৰ পৰা আনবী বৰ্ণমালা সমূলকৈ লোপ পালে।

আচাৰ ব্যৱহাৰৰ লগে লগে লাজ পাবৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিছিল যদিও, পুৰুষসকলে তেতিয়াও মূৰৰ পৰা কেজ টুপী এৰা নাছিল। মহাবুদ্ধৰ পূৰ্বে যদিওবা কোনো কোনোৱে যুৰোপীয় টুপী শিল্পিবলৈ শিকিছিল, তথাপি আৰ্ণা জয়ৰ পিছত তুৰ্কী সেনাই এই টুপীৰ প্ৰতি বিজাতীয় অৱজ্ঞা প্ৰকাশ কৰি তাৰ অৱিসংকাৰ কৰিছিল। কামালে পুনৰায় এই কেজ উঠাই দি যুৰোপীয় টুপীৰ প্ৰচলন কৰিবলৈ সক্ষম কৰিলে। কাৰণ এই কেজ টুপীয়ে একালে বেনেটক শিকোৱাতকৈ বৃহৎমান বুলি চিনাই দি আঁনৰ লগত পাৰ্থক্যৰ সৃষ্টি কৰে, আন পিনে সেই নবে গুৰুমানী সাম্ৰাজ্যৰ স্বৰ্ভিও মনত সজাগ ৰাখে। কিন্তু এই দুয়োটিয়েই নগনীতিৰ বিকৃতকাৰী চিন। কামালে সেই দেখি জনসাধাৰণক বুজালে যে জাতি বিভাগে প্ৰেৰণিত আশন পাব খুজিলে এই টুপী পৰিত্যাগ কৰা বাঞ্ছনীয়। আৰু বিশেষতঃ কেজ টুপীও তেওঁলোকে প্ৰাচীন গ্ৰীকবিলাকৰ পৰায়ে লিখিবলৈ শিকিছে; তেনেকৈলৈ গ্ৰীক ৰীতি এৰি পেলাই আধুনিক যুৰোপীয় ৰীতি অৱলম্বন কৰাত কোনো আপত্তিৰ কাৰণ নাই। শিহুৰিমাতেই তেওঁ আইন কৰি কেজ টুপী বাতিল কৰিলে—লিখিবাই কুব্জৰ পৰা কেজৰ অন্তৰ্ভাৱ।

কাপাল পাছা

ভকণ তুৰ্কীৰ প্ৰথম বিশিষ্টৰ শিহুৰ পৰাই জাতীয় শাসন পৰিষদে জাৰিছিল যে যুগৰ প্ৰভাৱৰ লগত তালি ধাৰি চলিবলৈ হলে দেশপ্ৰেমিক হোৱাতকৈও বিশ্বপ্ৰেমিক হোৱা প্ৰৱৰ্ত্তন। গতিকে দেশৰ ইহকী, আৰব, গ্ৰীক আদি সকলোকে সমান অধিকাৰ দান কৰা হ'ল, কিন্তু লাহে লাহে তেওঁলোকে নিজৰ ভুল অনুবৰ্ত্তক বুজিব পাৰিলে। গ্ৰীকবিলাকে যেতিয়া তুবকৰ আদৰ্শৰ প্ৰতি লক্ষ্য নাৰাখি গ্ৰীকৰ স্বাৰ্থৰ প্ৰতি চাবলৈ ধৰিলে, আৰববিলাকে যেতিয়া তুবকৰ পৰা কাণৰি কাটি গৈ বেলেগ ৰাজ- নৈতিক কেন্দ্ৰ পাতিব খুজিলে, আৰ্মানীসকলে যেতিয়া তুবকৰ বিৰুদ্ধে কছিয়াৰ লগত বড়বড়ত লিগু হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা গ'ল, তেতিয়া শাসন সম্প্ৰদায়ৰ মতৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল। বিদেশী আৰু অবিদ্যাসীলকলক লৈ বৃহৎ তুৰ্কী সাম্ৰাজ্য গঠন কৰাতকৈ, আচল তুৰ্কীজাতিক লৈ তুবকক লক দেশ কৰি ৰক্ষাও বহুত গুণে প্ৰেয়ঃ এয়ে তেওঁলোকৰ বৰ্ত্তমান নীতি। তুবকত, জীকিলে সকলোৰে মনে প্ৰাণে তুৰ্কীৰ লগত মহাত্মত্ব প্ৰকাশ কৰিবই লাগিব। এই নীতিৰ বশবৰ্ত্তী হৈয়ে আজিকালি সকলো কামতে প্ৰথমে তুবকৰ স্বাৰ্থৰ পিনে লক্ষ্য ৰাখি, তাৰ পিছত সম্ভৱ হলে, বিদেশীৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ চেষ্টা কৰা হয়। এই হেতুকেই কামালে আইনেৰে ঘোষণা কৰিছিল যে ১৯২৯ চনৰ ১লা জানুৱাৰীৰ পিছত বিদেশীৰ বিসকল সম্ভাৱন সম্ভাতি তুবকত উপজিব, তেওঁলোকে তুবকৰ নাগৰিক বুলি ধৰি লোৱা হব। কামালৰ এই বিধানত সমগ্ৰ য়ুৰোপৰ কাগজে পৰাই ৰাজনীতিজ্ঞসকলে নানা সমালোচনাৰ অৱতাবণা কৰিছিল। কিন্তু কাৰো মন্তব্যলৈ এখান মানিও ক্ৰক্ষেপ নকৰিলে। তাৰপৰি বিভিন্ন প্ৰদেশতো বিদেশী লকলক লৈ সন্মত সম্ভাৰ

উন্নত হৈছে। আবার বাস্তবনৈতিক ন্যায়ক সকলে ধৰ্মধৰ্মকৈ কোনো সিদ্ধান্তত উপস্থিত নহৈ কামাল পাহাৰ আদৰ্শ অনুকৰণ কৰা উচিত হয়।

ভাৰতৰ দৰে তুৰকণ কৃষিপ্রধান দেশ—গ্ৰাম চাৰিত্যসম্বন্ধিত নিমিত্তগণ অধিবাসীয়েই খেতিয়ক। কামালে জাতিৰ প্ৰাণস্বৰূপ এই কৃষকশ্ৰেণী আৰু তেওঁলোকৰ ব্যৱসায়ৰ উন্নতি সাধনত মন দিলে। পাৰ্শ্ববৰ্ত্তী উদ্ভাৱনী বক্তৃতাত তেওঁ সভ্যসকলক সম্বোধন কৰি কলে যে তুৰকৰ খেতিয়কসকলৰ অৱস্থাৰ পৰিবৰ্ত্তন কৰিব নোৱাৰিলে জাতিৰ উন্নতি অসম্ভৱ, গতিকে কৃষিৰ উন্নতি সাধনেই জাতীয় পৰিবৰ্ত্তনৰ প্ৰথম লক্ষ্য। তেওঁলোকেই ৰাজ্যৰ প্ৰভুস্বৰূপ, কাৰণ এই খেতিয়কসকলৰ পৰিশ্ৰমৰ ফলতহে আজি তেওঁলোকে এমুঠি খাবলৈ পাইছে; কিন্তু এই বৰসায়টো আধুনিক উন্নত প্ৰণালীৰে চলাবলৈ শিকোঁতা মাহুৰ আমাৰ মাজত নাই বুলিলেও হয়। গতিকে কৃষিপ্ৰতিষ্ঠানবোৰত নতুন বিশেষজ্ঞ নিযুক্ত কৰা সৰ্ব্বতোভাবে বিধেয়। কৃষকৰ প্ৰতি কামালৰ এই সহায়ত্বভিত্তিক বাক্যত খেতিয়কসকলৰ প্ৰাণ গ'লি গ'ল। যুদ্ধৰ পিছত যুদ্ধৰ ফলত যেতিয়া এই কৃষকশ্ৰেণী সৰ্বস্বান্ত হৈ ভ্ৰান্তিকৰ দাকণ চেনাত ভিলে ভিলে প্ৰাণ দিছিল, যিদিনা খেতিপথাৰ পতিত হৈ পৰি আছিল, গাওঁতুই জনশূন্য হৈ গৈছিল, সিদিনা এই মুমূৰু জাতিৰ কাতৰ প্ৰাৰ্থনাতো চুলতানে তাৰ কোনো প্ৰতিবিধান নকৰি অৱজ্ঞাৰে মুখ সুবাইছিল—আজি গাজীয়ে তেওঁৰ সকলো শক্তি এই খেতিয়কসকলৰ উন্নতিৰ অৰ্থে নিয়োগ কৰাত তেওঁলোকে কামালক হেৰুৱুও জাম কৰিব ধৰিলে। গাজীৰ আদেশ তেওঁলোকে পৰমস্বৰৰ আদেশ বুলি মানি ললে।

কামাল পাছা

কামালৰ আদেশক অচিৰে মান্য কেন্দ্ৰত কৃষিশিক্ষাৰ ব্যৱস্থা হ'ল—
জ্ঞান আৰু জাৰ্মানীৰ পৰা বিশেষজ্ঞ অমাই ছাত্ৰলকলক শিক্ষা দিবলৈ
বিহা কৰা হ'ল। কেইজনমান উচ্চশিক্ষাৰ্থীক যুৰোপৰ বেলেগ বেলেগ
বিদ্যাবিদ্যালয়লৈ পঠিয়াই চৰকাৰে তেওঁলোকৰ শিক্ষাৰ ভাৰ ললে।
ভাৰ ফলত তেওঁলোকে শিক্ষা সাক্ষ কৰি আহি দেশৰ কৃষিৰ উন্নতিত
মন দিলে। চৰকাৰী কৃষি বিভাগে মাটিৰ গুণাগুণ পৰীক্ষা কৰি
খেতিয়কসকলক সেই অনুযায়ী নানা বিধৰ খেতিত বেলেগ বেলেগ
ঠাইত নিযুক্ত কৰিলে। লগতে গো-সমস্তাৰ সমাধানৰ বিশেষ চেষ্টা
কৰিলে। চুলতানৰ দিনত দেশৰ হাবি বন মুকলি কৰি তাক বিদেশী
সকলে নিজ নিজ কামত লগাইছিল—কামালে জত্বলী আইনৰ বলেৰে
ডাঙৰ ডাঙৰ কাঠনিবোৰ বন্ধাৰ বাধ্যৱস্তা কৰিলে। কাৰণ এই
হাবিবোৰৰ পৰা নানা ফালেদি চৰকাৰৰ আয় হোৱাৰ উপৰিও ই জাতীয়
শিল্পোন্নতিত সহায় কৰে আৰু দেশত বেছি বননি থাকিলে অৰণ্যৰো মাত্ৰা
বাঢ়ি খেতিত বিশেষ সহায়তা কৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও মাটিৰ ওপৰত
বায়ুতৰ প্ৰত্য, আয় কৰ, কৃষি-গুণ আদিয়ে গাজীয়ে খেতিয়কসকলক
পাৰ্ধ্যমানে সহায় কৰিলে—এনেকি তেওঁৰ নিজৰ সৰু বাগিছাখনিতো
বিশেষজ্ঞৰ সহায়ত কৃষি বিষয়ক নানা বিধৰ পৰীক্ষা কাৰ্য্যত কামালে
সফল নিষ্ঠা পূৰ্বা এঘণ্টাকৈ কটাবলৈ ধৰিলে।

কৃষিৰ লগত শিল্পৰ ঘনিষ্ঠ সন্ধি। চুলতানৰ জ্ঞানমোলত বে দেশত
শিল্প চৰ্চ্চা নাছিল, তেনে নহয়, কিন্তু বিদেশী ৰেপাৰীলকলে ক্ৰমে নিজৰ
ব্যৱসায়জাত বস্তুৰ প্ৰচলন কৰি এই জাতীয় শিল্পবোৰ ধ্বংস কৰিবৰ
উপক্ৰম কৰিছিল। তুবক্কৰ খনিবোৰ বিদেশী ৰণিকে একচেঠীয়াটক

অধিকার কবিতলৈ আক্ৰোশ কবিলিল। কামালে দুই সালনেকে
 তেওঁলোকক এই কাৰ্য্যত বাধা দিলে। শিল্পশিক্ষাব বাবে দেশতেই
 নানা কুল কলেজ পাতি দিয়া হ'ল, বিদেশতো শিক্ষার্থীসকলে শিক্ষা লাভ
 কৰি আহিল গৈ, কামালৰ লক্ষ্য হ'ল দেশীয় শিল্পৰ সহায়েৰে প্ৰাথমিক
 দেশৰ অভাৱ পূৰণ কৰি, বাকী বস্তু বিদেশলৈ চালান দি বিদেশত তুৰকব
 প্ৰাধান্য স্থাপন কৰা আৱশ্যক। এই উদ্দেশ্যে বেলপথ, আলি-পটলি
 সজা হ'ল—তুৰকব সকলো প্ৰধান প্ৰধান কেন্দ্ৰ এই দৰে সংযুক্ত হোৱাত
 দেশৰ অভাৱৰ মাত্ৰা কমি শিল্পৰ ক্ৰমোন্নতি হবলৈ ধৰিলে। প্ৰধানমন্ত্ৰী
 ইচ্ছমন্ত পাহাৰ কৰ্তৃত্বত দেশত বেলপথ এনে ভাবে বিস্তৃত হল যে
 তেওঁৰ গবৰ্ণমেণ্টক কোনো কোনোৱে বেলেগে গবৰ্ণমেণ্ট বুলি অভিহিত
 কৰিওঁলৈ ধৰিলে। দেশীয় শিল্পজাত বস্তুৰ ওপৰত কৰৰ নিৰিখ কমাই
 বিদেশী বস্তুৰ ওপৰত তাক বঢ়াই দিয়া হ'ল। কামালে ঘোষণা কৰিলে
 যে কোনো প্ৰাদেশিক গবৰ্ণমেণ্ট, মিউনিছিপেলিটি বা বোৰ্ডে যদি দেশীয়
 গবৰ্ণমেণ্টৰ পৰা কোনো প্ৰকাৰ সাহায্য লাভৰ আশা কৰে, তেনেহলে
 বিদেশী বস্তুতকৈ দেশী বস্তুৰ দাম শতকৰা সহভাগ বেছি হলেও, দেশী
 বস্তুহে কিনিব লাগিব। কোনো শিল্পমূলক প্ৰতিষ্ঠানত বিদেশী কৰ্মচাৰী
 লোৱা নিষেধ, কেৱল যদি কোনো বিভাগত উপযুক্ত দেশীয় কৰ্মচাৰী
 পোৱা নাযায়, তেনেহলে সেই ক্ষেত্ৰত বিদেশীক নিয়োগ কৰি ইতিমধ্যে
 দেশবাসীক সেই বিষয়ত শিক্ষা দানৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব। চৰকাৰৰ
 এনে ব্যৱস্থাৰ ফলত বিদেশীসকল তুৰকব কোনো স্বাৰ্থত হস্তক্ষেপ কৰাৰ
 পৰা বঞ্চিত হ'ল, আৰু দেশৰ আয়ৰ পৰিমাণো চাৰি পাঁচ বছৰৰ
 ভিতৰতে আগতকৈ পোন্ধৰ গুণে বাঢ়িল।

কামাল পাছা

কামালৰ এই নীতিয়ে বিদেশী সমাজত সমাদৰ পোৱা নাছিল—
মাণাৰো কথা। কিন্তু তুৰকক আধুনিক জাতীয়তাৰ আদৰ্শই হ'ল দেশৰ
অৰ্থ—সম্পদৰ ওপৰত বিদেশীৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস কৰোৱা। এই জাতীয় স্বাৰ্থ-
সিদ্ধিৰ বাবেই বাণিজ্যবিষয়তো কামালৰ এই ব্যৱস্থা। বিদেশীৰ লক্ষ্য
আছিল, তুৰ্কীৰ কঁকাল ভাজি পেলাই ধৈৰ্য-সম্পন্ন সকলো নিজৰ হস্তগত
কৰা, আৰু ক্ৰমে প্ৰাধিকৃত বিস্তাৰৰ বাবে আত্মৰক্ষাৰ চলেৰে দেশ অধিকাৰ
কৰা। কামালৰ প্ৰচেষ্টা হ'ল, জাতীয়তাৰ বলৰে বিদেশীৰ প্ৰভাৱ
খৰসে কৰি তুৰকক শীৰ্ষহান দান কৰা। এনেদৰে এই বিকল্পবাদী
স্বাৰ্থৰ বাত প্ৰতিঘাতত বিদেশীৰ অন্তৰ্দাহ উপস্থিত হোৱাত
বিচিহ্নতা কি ?

হেলিঙে লাহুৰৰ চেষ্টাত স্বাস্থ্য বিভাগত কি পৰিবৰ্তন ঘটিল,
তাৰ কিঞ্চিৎ আভাস ইতিপূৰ্বে দিয়া হৈছে। কামালৰ যত্নত তুৰকক
শিশুত্বৰ সংখ্যা ক্ৰমে কমি আহিল আৰু যাতে সম্ভাৱন প্ৰতি মাকে
স্বাস্থ্যনীতি অনুসৰি যথেষ্ট বতৰ লবলৈ জানে তাৰ শিক্ষাৰ অৰ্থে চাৰিও-
ফালে এনেধৰণৰ শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান গঢ়ি উঠিবলৈ ধৰিলে। তুৰকক ধাত্ৰী-
সকলে কামালক এই বিষয়ে যথেষ্ট সাহায্য কৰিলে।

তুৰক অতিপাত মেলেৰিয়াৰ দেশ। কিন্তু কামালে নানা অভিজ্ঞ
চিকিৎসক নিযুক্ত কৰি তাৰ উপযুক্ত প্ৰতিবিধান কৰিলে—কলত সোন-
কালে তাৰ প্ৰকোপ ক্ৰমান্বয়ে কমি আহিল। ১৯২০ চনৰ পূৰ্বে তুৰকত
স্বাস্থ্য বিভাগ বুলি কোনো এটি চৰকাৰী বিভাগ নাছিল, জাতীয়
পৰিষদৰ চেষ্টাত সেই বিভাগ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ লগে লগে তাৰ
ভাৰতবানৰ অৰ্থে শাসনপৰিষদত এজন স্বাস্থ্যমন্ত্ৰী নিযুক্ত হ'ল।

ক্ৰমে প্ৰত্যেক জিলাতেই সম্ভৱতঃ ১৫টক ভাড়াবখানা পাতি দিয়া হ'ল। কেৱল এয়ে নহয়, বিবাহ আগুৱাবলৈ যোৱাৰ বাবে কইনা হুয়োজনকে বিশেষজ্ঞৰ দ্বাৰা পৰীক্ষা কৰাই স্বাস্থ্য সম্পৰ্কে অভিমত লোৱাৰ বাৰ, তাৰ ব্যৱস্থাও নকৰি নাধাকিল। কামালৰ আদেশ, স্ৰষ্টাৰে অহুমতি নিদিলে কোনোৱে বিবাহ বন্ধনত সোমাব নোৱাৰে। কালক্ৰমে সেই আদেশ প্ৰায় সামাজিক নিয়মৰূপে গৃহীত হ'ল।

বিদেশী কোম্পানীৰ সাহায্যত তুৰকুৰ ডাক, টেলিগ্ৰাফ, টেলিফোন আৰু বেতাৰ টেলিগ্ৰাফৰ উন্নতিৰ অৰ্থে বিশেষ চেষ্টা চলিল, কিন্তু এই কোম্পানীবিলাকেও উপযুক্ত তুৰ্কীৰ এৰি বিদেশীক কামত নিযুক্ত কৰিব নোৱাৰিছিল।

সাহিত্য জাতিৰ প্ৰাণ—গতিক এই বাস্তৱিয়ে সাহিত্যৰ প্ৰতিও যথাযোগ্য মনোযোগ দিলে। তেওঁৰ চেষ্টাত সাহিত্যোন্নতিৰ অৰ্থে ঠায়ে ঠায়ে পুথিগৰাল আৰু মিউজিয়াম প্ৰতিষ্ঠা কৰা হ'ল। ভাষা আৰু বৰ্ণমালা সংস্কাৰৰ পিছৰ পৰা তুৰ্কীৰ সাহিত্যসম্পদ বৰ্ধিত ৰূপে বাঢ়ি আহিল আৰু তুৰ্কী লেখক লেখিকাসকলে সাহিত্য প্ৰতিভাৰ বাবে বিদেশতো সন্মান লাভ কৰি ঘূৰিহৈ আহিছে।

খলিফাৰ বিধান অনুযায়ী চুলতানৰ ৰাজত্বত, মুছলমান-ধৰ্মী সকলৰ পক্ষে অভিনয় বা নাচ গান নিষিদ্ধ আছিল, গতিকে ভেটিয়াৰ দিনত বিদেশীৰ বাহিৰে আনে এই আমোদ পাতিবৰ বা তাত যোগ দিবৰ অধিকাৰী নাছিল। কামালে সেই আইন উঠাই দিলে, তেওঁৰ তত্ত্বাবধানত দেশত কেইবাটাও নাট্যশালা প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল, আৰু তুৰ্কী ভাষাত নাটক-অভিনীত হবলৈ ধৰিলে। কামাল আৰু তেওঁৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী ইছমত

কামাল পাছা

পাছাই চৰকাৰৰ পক্ষৰ পৰা এনে অনুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰি জনসাধাৰণক উৎসাহ দিলে। তাৰ ফলত ছেফ্‌স্পীয়েৰ আৰু ইবছেনৰ নাটক আৰু এনেকি দুবোলাৰ বঙ্গ-নাচ তুৰ্কী পুৰুষ-মহিলাৰ বয় প্ৰিয় বস্তু হৈ উঠিল।

ডেৰ হুৰি বছৰৰ আগৰ তুৰ্কৰ লগত আজিৰ তুৰ্ক বিজাই চালে, ছয়োৰে ডিঙবড আকাশ পাতাল প্ৰভেদে মানুহক বিস্মিত কৰে। আলাউদ্দীনৰ মায়াপ্ৰদীপৰ প্ৰভাৱত এনে আকস্মিক পৰিৱৰ্ত্তন হোৱা কাহিনী জগতে জানে—কিন্তু সি অলীক উপজ্ঞান। কামালৰ মহৎ অস্তবৰ দৈৱীশক্তিয়ে বাস্তৱ জগততো সেই আশ্চৰ্য্য লাভন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে—প্ৰাচ্যৰ এই বাহুকৰী শক্তিত জড়বাদী পাশ্চাত্য চমকিত নহবব কাৰণ কি ?

—সাত—

সামৰণি

গান্ধীৰ বৰ্গীয় জীৱনৰ পবিত্ৰ ব্ৰত বধা সময়ত পূৰ্ণৰূপে সিদ্ধ হ'ল।
বিদিনা তুবকই জীৱনৰ শেষ নিশ্বাস পাত কৰি পৃথিৱীৰ বুৰুণ পৰা
চিৰকাললৈ অভ্যহিত হবৰ উপক্ৰম কৰিছিল, তুৰ্কী জাতিৰ সেই দুৰ্মাও
দুৰ্মাও হোৱা প্ৰাণীপটিকে আশ্ৰয় কৰি এই কৰ্মযোগীয়ে জনহীন এঙ্গোৰাব
গভীৰ নিৰ্জ্বলত বহি সিদিনাই জীৱনৰ এই কঠোৰতম সাধনাত নিৰুজ
হ'ল—সাধনৰ প্ৰভাৱত সেই বস্তু আকৌ আত্ম জমি উঠিল—ভাব
জ্যোতিয়ে বিশ্ব-চৰাচৰক আলোকিত কৰিলে। চমকিত জগতবাসীয়ে
সিদিনাই তেওঁক “এঙ্গোৰাব সাধক” (Hermit of Angora) নামেৰে
অভিহিত কৰিলে। কালক্ৰমে কৃতজ্ঞতাৰ নিদৰ্শনৰূপে, সজীৱীত তুবকই
কামালক “আতাতুৰ্ক” অৰ্থাৎ তুবক জাতা নামেৰে অভিহিত কৰিলে।
ভাবন্তৰ মানত মহাত্মা গান্ধী যেনে, তুবকৰ মানত আতাতুৰ্ক গান্ধী মুক্তাফা
কামাল পাছা ঠিক তেনে।

দেশব্ৰতত ব্ৰতী এই মহাপুৰুষৰ নিজৰ সুখ দুখৰ কথা ভাবিবলৈ
অকণো সময় নাছিল। যেতিয়া গ্ৰীক বাহিনীক পৰাস্ত কৰি তেওঁ স্বাৰ্গাত
প্ৰবেশ কৰিলে, তেতিয়া তেওঁৰ বয়স হুকুৰিৰ ওপৰ হৈ গৈছে। সিদিনা
ভাব সৰ্ব্বপ্ৰেষ্ঠ সনাতনবন্ধনে গান্ধীকে অভিনন্দিত কৰি তেওঁৰ পৰমবিহুৰী
| জুন্দৰী কক্সা জটিকাৰ কামালৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিলে। বহিও
ইমান দিনে তেওঁ সংসাৰ বন্ধনত সোমাবলৈ ঘোৰ আপত্তি কৰি আহিছিল,

কামাল পাছা

আজি এই ব্ৰত উদ্‌ঘাটনৰ শেষত তেওঁ এই উপহাৰ প্ৰত্যাখ্যান নকৰিলে। লতিফাক অকলশ্ৰীকণে গ্ৰহণ কৰি, কামালে তুৰ্কীৰ নাৰীৰ প্ৰতি সন্মানৰ আদৰ্শ নিজৰ জীৱনৰ মাজেদি জগতক দেখুৱাই দিলে। এই জনা মহিমীয়ে নানাবিধ সংস্কাৰ কাৰ্য্যত গাঞ্জীক বিশেষ সহায় কৰি প্ৰকৃত সহধৰ্ম্মিনীৰ পৰিচয় দিছিল, যদিও তেওঁলোকৰ সুখৰ সংসাৰ বেছি দিন স্থায়ী নহ'ল। ১৯২৫ চনত তেওঁলোকৰ মাজত বিবাহ বিচ্ছেদ ঘটিল। কামালে ইয়াৰ পিছত বিত্তীয়বাৰ সংসাৰী হবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। সঁচাকৈ দেশপ্ৰেমত বাৰ মন প্ৰাণ মতলীয়া, যি জনে গোটেই জীৱনকে দেশৰ অৰ্থে উজ্জীৱিত কৰিছে, দেশৰ বাহিৰে বাৰ স্বকীয়া আশ্ৰিত নাই, তেওঁৰ পক্ষে নিজ জীৱনৰ সুখস্বচ্ছন্দ্য সকলো, কৰ্তব্য পথত একে। একোটি বিষম কণ্টক স্বৰূপ। এই ভাৱত অহুপ্ৰাণিত হৈ নবীয়া পাটীত পৰি ও লাচিতে প্ৰক্ৰমিত বিকল্পে 'মুজিবলৈ আগ ঝাট্টিছিল,—কুৰি শক্তিকাত উপজি কামালেও সেই একে প্ৰেৰণাৰ বলতে চিকিৎসকৰ নিবেদন নামাকিও জিনডাল ভগা কামিহাড়ে সৈতেও তুকাই গৈলক শত্ৰু বাহিনীৰ বিৰুদ্ধে পৰিচালনা কৰিছিল, সেই একে প্ৰেমত মতলীয়া হৈ চুলতানৰ অংগন আৰু খলিকাৰ গৌৰৱময় পদো প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল। কামালৰ মহিমামণ্ডিত জীৱন সেই দেখি আজি প্ৰজ্ঞাভক্তিৰ সামগ্ৰী আৰু অহুপ্ৰেৰণাৰ আদৰ্শ।

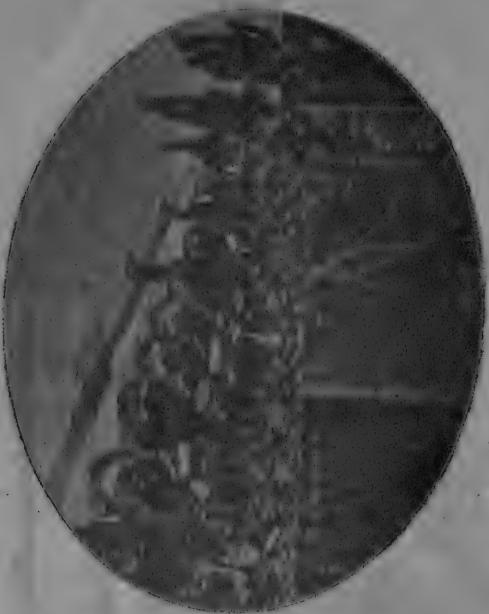
বিজ্ঞ বাঙ্গালীতিজ্ঞসকলৰ চকুত আজি কামাল পৃথিবীৰ 'সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বাঙ্গালীতিকা। তেওঁ বিদৰে যুৱোপৰ প্ৰবল শক্তিসমূহৰ মাজত মতান্তৰ ঘটাই এটিৰ বিৰুদ্ধে আনটিক লগাই দি নিজ কাৰ্য্য সাধন কৰিলে, গ্ৰীকসকলৰ সকলো অধিকাৰ লোণ কৰিলে, চুলতানৰ আজাবাহী

সৌন্দর্য্যপ্রতিবেশিতা

অক্ষয়কুমার

ভূবকব
শুকি
বা
হিনী

সৈন্তদলক নিজৰ পক্ষতুক্ত কৰি যি তেওঁলোককে চুলভানৰ বিৰুদ্ধে
নিয়োগ কৰিলে, লৰ্ড কাৰ্জনক বিগৃহীত কৰিবলৈ তেওঁ বিদৰে চোভিয়েট
কছিয়াৰ সহায় ললে, তাক দেখি য়ুৰোপৰ ৰাজনীতিচক্ৰ সকলেও বিস্ময়
মানিলে। আকৌ, তেওঁ বিদৰে লুছেইনৰ সন্ধিপত্ৰ চহী নকৰালৈকে
মুছলমানশক্তিক ইংলণ্ডৰ বিৰুদ্ধে যিহ কৰাই, তাৰ পিছতে সেই শক্তিয়ে
খিলাফতৰ উচ্ছেদ সাধন কৰিলে, তেনে নীতি বিহমার্কজ বাহিৰে আন
কোনো ৰাজনীতিজ্ঞৰ মনতেই উন্নয় হোৱা সম্ভৱ নহয়। অথচ বিহমার্কৰ
কুটিলতা কামালৰ অন্তৰত নাছিল এই বাবেই তেওঁৰ স্থান বিহমার্কৰ
ওপৰত। সদায় নিজ নীতিৰ স্পষ্ট প্ৰকাশ কৰাই কামালৰ অভ্যাস
আছিল। সেই বাবে, যেতিয়া জেনেৰাৰ আন্তৰ্জাতিক সন্মিলনৰ পৰা
তুৰুফই নিমন্ত্ৰণ পত্ৰ পায়, কামালে তাক গ্ৰহণ নকৰিলে। দূৰদৃষ্টিৰ সহায়ত
তেওঁ য়ুৰোপ আৰু আমেৰিকাৰ কুটনীতি বেছটক বুজি পাইছিল—গতিকে
তেওঁ উত্তৰ দিলে যে যদিও তেওঁ শান্তিৰ অভিলাষী, আৰু তুৰুফই
কেতিয়াও বিনা কাৰণে আন জাতিৰ লগত যুদ্ধত লিপ্ত নহয়, তথাপি
শান্তিকামী শক্তিসকল সমানক্ৰমতাপন্ন আৰু সমানধৰ্মী হব নোৱাৰিলে
সেই শান্তিয়ে দুৰ্বলীক অসুগ্ৰহৰ পাত্ৰ কৰে, আৰু সি কেতিয়াও মঙ্গলজনক
হব নোৱাৰে। গতিকে যেতিয়ালৈকে তুৰুফই ইংলণ্ড, আমেৰিকা, বা
ফ্ৰান্সৰ দৰে সমান সামৰিক শক্তি লাভ কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়ালৈকে
এই সন্মিলনত যোগ দিয়া তেওঁৰ পক্ষে অসম্ভৱ। বিশেষতঃ এই আন্ত-
ৰ্জাতিক সন্মিলনত তেওঁৰ আস্থা নাই, তেওঁৰ বিশ্বাস এই উপায়েৰে এজন
শত্ৰুৰ আন এজনক জালত পেলাবলৈকেহে কাৰবাৰ কৰিছে বাৰ্থোন।
কছিয়া আৰু ইংলণ্ডৰ লগত মিত্ৰতা লক্ষ্যে কামালে কৈছিল, যে

কামাল বাছা

ফহিমা আৰু ইংলণ্ডৰ কোনোৱেই তুবক্কৰ মিত্ৰ নহয়, সুবিধা পালেই
প্ৰত্যেকে তুবক্কৰ ওপৰত হাত দিবলৈ সজুচিত নহব। কিন্তু তুবক্কই যথেষ্ট
শক্তি সঞ্চয় কৰি লব নোৱাৰাটালৈকে ফহিমা আৰু ইংলণ্ডক দুয়োফোবে
বাখি তুবক্কই মধ্যপথ অবলম্বন কৰাই প্ৰেৱস।

বিসকলে কামালক নিষ্ঠুৰ আৰু অত্যাচাৰী যুঁজাৰু আৰু জগতৰ শান্তি
প্ৰচেষ্টাৰ বিৰুদ্ধবাদী বুলি কব খোজে, তেওঁলোকক উদ্দেশ্য কৰি কামালে
কৈছিল “মই কেতিয়াও অস্ত্ৰায় কুটনীতি লৈ যুদ্ধত লিপ্ত হোৱা নাই।
সত্য আৰু স্তায়ৰ অধিকাৰ বক্ষাৰ বাবেহে কোনো দেশৰ বিৰুদ্ধে অস্ত্ৰ
ধৰিবলৈ বাধ্য হৈছোঁ। নিজৰ দেশক সুখশান্তিৰ বাখি সমৃদ্ধিশালী কৰি
তোলা যেনেকৈ মোৰ ইচ্ছা, তেনেকৈ পৃথিবীৰ আন আন দেশেও বাস্তৱ
স্তায়ৰ সন্ধান অটুট বাখি অস্ত্ৰায়ৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হয়, আৰু
প্ৰত্যেক জাতিয়ে শান্তিৰে উৎকৰ্ষ সাধন কৰিব পাৰে, তাৰ বাবে মই
নিজেই প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰি আহিছোঁ। দেশৰ কোনো জাতি বা শ্ৰেণী-
বিশেষৰ উন্নতি হলেই যেনেকৈ যথেষ্ট নহয়, আন আন সকলো শ্ৰেণীৰে
উন্নতি হলেহে সৰ্বস্বত্ব উন্নতি হোৱা বুলি কব পাৰি, তেনেকৈ পৃথিবীৰ
কোনো দেশবিশেষৰ আত্মসন্ধান বক্ষা পৰাটোৱেই যথেষ্ট নহয়, সকলো
দেশৰে সন্মান বিশিষ্টতা আৰু সমৃদ্ধি সাধনেহে প্ৰকৃত গণতন্ত্ৰৰ উদ্দেশ্য
আৰু বৰ্ত্তমান তুবক্কৰ লক্ষ্য।” গাজীৰ এই কথা কেইবাৰিমে আন্তৰ্জাতিক
সম্মিলনীতকৈও স্পষ্টতৰূপে জগতৰ সুখ-শান্তি কামনা নকৰিছেনে?

কোনো কোনোৱে গাজীৰ ৰাজনীতিত সন্দেহ কৰি কৈছিল যে
গণতন্ত্ৰৰ নামত কামালে স্বৈচ্ছাতন্ত্ৰৰহে প্ৰবৰ্ত্তন কৰিছে আৰু যুৰোপত
যেনেকৈ যুছোলিনিয়ে নিজৰ প্ৰাধান্য স্থাপনৰ দ্বাৰা গণনীতিৰ পথ ভেটি

খৰিবৰ উপক্ৰম কৰিছে, কামালেও নামাস্তবত সেই নীতিকেই অমলঘন কৰিছে। এইটো অৱশ্যে সঁচা কথা যে গোটেই পাৰ্লামেণ্ট তেওঁৰ মতৰ অস্থগ্ৰী আৰু মন্ত্ৰী সভাও তেওঁৰ মতবান্ধৰ বিভিন্ন প্ৰকাশ মাথোন। বিদেশৰ কোনো ৰাজনৈতিক সভাসমিতিলৈ কোনো তুৰ্কী প্ৰতিনিধি পাঠিয়ালেও কামালে তেওঁক সকলো কথা শিকাই বুজাই, সকলো সম্ভাৱ্য সমস্যা আৰু প্ৰশ্নৰ উত্তৰ মীমাংসা কৰি দিছে তেওঁ নিশ্চিত হৈছিল। কিন্তু সেই বুলিয়েই তো তেওঁক স্বেচ্ছাচাৰী, বা গণনীতিৰ সমৰ্থক মহন্য বুলি কব নোৱাৰি। দেশৰ শাসন পদ্ধতি যেতিয়ালৈকে সুপ্ৰতিষ্ঠিত নহয়, আৰু যেতিয়ালৈকে জাতিৰ মাজত থকা নানা বিৰুদ্ধমন্তৰ লোপ নহয়, তেতিয়ালৈকে শাসন ভাৰ সম্পূৰ্ণৰূপে অনভিজ্ঞ প্ৰতিনিধি বা কৰ্মচাৰীৰ হাতত এৰি দিয়াটো কামালৰ পক্ষে অদূৰদৰ্শিতাৰ কাম হ'লহেঁতেন। সেইবাবে তেওঁ কৰ্মচাৰীসকলৰ প্ৰত্যেক ক্ষেত্ৰতে গণনীতিৰ আদৰ্শ আৰু তেওঁৰ উদ্দেশ্য সৰ্ব্বদে নানা উপদেশ দি সৰু ল'ৰাৰ হাতত ধৰি লিখিবলৈ শিকোৱাৰ দৰে ৰাষ্ট্ৰনীতি শিকাই আছিল। পাৰ্লামেণ্টত যদিও ইমান দিনে কেৱল তেওঁৰ দলটোৱেই প্ৰাধান্য লাভ কৰি আহিছিল, আচলতে দ্বিতীয় দল এটি তাত নাছিল, তথাপি পাৰ্লামেণ্টত হুটা দল নহলে যে গণশাসনে সফলতা লাভ কৰিব নোৱাৰে আৰু তেওঁৰ অবিহনে'ৰে দেশত স্বেচ্ছাচাৰিতাৰ প্ৰবৰ্ত্তন হ'ব, এই কথা বুজিয়েই তেওঁ প্ৰজাসাধাৰণক সকলো বিষয়তে যথেষ্ট শিক্ষা দান কৰি, সাত বছৰৰ পিছত পাৰ্লামেণ্টত দ্বিতীয় দল এটি গঠনৰ চেষ্টা কৰিলে। সেই উদ্দেশ্যে তেওঁ পেৰিছৰ পৰা তুৰকৰ ৰাজদূত কেথী বে'ক দেশলৈ মাতি আনি এই দ্বিতীয় দলৰ নায়ক হ'বলৈ আহ্বান কৰিলে।

কামাল পাহা

কামালৰ বয়স লাহে লাহে দুকুৰি দহ বছৰ হ'ল। 'পকাশোৰ্দ্ধে বনং ব্ৰজেন্'—যদিও অৱশ্যে গাজীয়ে ঘৰ ছোৱাৰ এৰি বনলৈ বাব খোজা নাছিল, তথাপি তেওঁৰ উদ্দেশ্যই পূৰ্ণ সফলতা লাভ কৰিলে, শৈশৱৰ সেই প্ৰতিজ্ঞা, সেই মধুৰ সপোন তেওঁৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফলত বাস্তৱভাৱত পৰিণত হ'ল,—গতিকে মনৰ শাস্তিৰ লগে লগে তেওঁৰ শৰীৰত অৱসাদ উপস্থিত হ'ল,—যেন আক কোনো কামতেই তেওঁৰ স্পৃহা নাই। কামালে এতিয়া তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী স্বৰূপে উপযুক্ত, সমৰ্থ দেশবাসীৰ হাতত এই ৰাষ্ট্ৰীয় দায়িত্ব সঁপি দি জীৱনৰ শেষকাল ভোখৰ সাধাৰণ প্ৰজা হিচাপে তেওঁৰ প্ৰতিষ্ঠিত শাসনৰ তলত শাস্তিৰে কটাব পাৰিলেই যেন সন্তুষ্ট। দেশবাসীৰ পক্ষে ইও যে এটা চিৰস্মৰণীয় দিন সন্দেহ নাই।

এফালে গভীৰ শোক—বাৰ সূদৃঢ় বাহু আৰু পিতৃতুল্য উদাৰ সঙ্গ্ৰহ অন্তৰৰ আশ্ৰয়ত তুৰ্কী জাতিয়ে নব জীৱন লাভ কৰি এই বৌদ্ধনব-সন্ধিক্ষণত উপস্থিত হ'লহি, তেওঁৰ আশ্ৰয়ৰ পৰা অকস্মাৎ বঞ্চিত হৈ যোৱাৰ নিঃসহায়তা অসুহৰ; আন পিনে অসীম আনন্দ—কামালৰ পক্ষেও আৰু জাতিৰ পক্ষেও একাধাৰে। এদিনৰ 'মুক, মুচ, অন্ধ' জাতিয়ে আজি কামালৰ আশ্ৰয়ত ডাঙৰ হৈ শক্তিমন্ত বুলি জগতক আগত পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হ'ল।

আতাতুৰ্ক কামাল আজি আৰু নাই; আজীৱন দেশৰ হকে প্ৰাণপাত পৰিশ্ৰম কৰি স্বদেশক জগতসভাত বৰেণ্য স্থান দানৰ লগে লগে নিজেও চিৰবৰেণ্য সন্মান লাভ কৰিলে। তেওঁ আজি নাই সঁচা, কিন্তু এই কৰ্মযোগীৰ অমুপ্ৰেৰণাৰ প্ৰভাৱ আজি নালাগে, যুগান্তলৈকেও কেৱল তুৰ্কী জাতিৰ ওপৰতেই নহয়, গোটেই পৃথিৱীতে বৰ্ত্তমান থাকিব।

কৃতজ্ঞ দেশবাসীয়ে আজি গাজীৰ মন্দিৰ মূৰ্তি ঘৰে ঘৰে প্ৰতিষ্ঠা কাৰ তেওঁৰ প্ৰতি গভীৰ সন্মান আৰু ভক্তিৰ নিদৰ্শন দেখুৱাই তাক দেৱতাজ্ঞানে পূজা কৰিছে—এদিন কালৰ প্ৰভাৱত এই মন্দিৰ মূৰ্তিও ধ্বংস হৈ পৃথিৱীৰ ধূলি কণাৰ লগত মিলি যাব পাৰে, কিন্তু গাজীৰ পৰি ত্ৰ আদৰ্শৰ মানসমূক্তি জগত্বাসীৰ অন্তৰৰ পৰা কেতিয়াও লোপ নাপায়। প্ৰাচ্য প্ৰাভীচ্যৰ মিলনস্থল তুবকৰ জন্ম লাভ কৰি গাজীয়ে জীৱনত কৰ্ম আৰু ত্যাগৰ মাজেদ এই প্ৰাচ্য প্ৰাভীচ্যৰেই যি অপূৰ্ণ সমাবেশৰ দৃষ্টান্ত দেখুৱালে সি অতি মধুৰ, অতি মনোহৰ আৰু অতুলনীয়। জগত ইও এট প্ৰাচ্য দেশৰ যোগ্যিহাৰেই উজ্জল উদাহৰণ।

এই অপরা প্রকৃতির বন্ধনবন্ধন আমি ছুটা উপায়েকে যুক্ত হ'ব পারি। প্রথমতে জ্ঞান-যোগের দ্বারা সংস্কার বা 'চিন্তাবৃত্তি' নিবোধ করিব পারি (যোগশ্চিত্তবৃত্তি নিবোধ :—পাতঞ্জল ১।২) । চিন্তাবৃত্তি নিবোধ হ'লে অর্থাৎ সংস্কারস্থ জাগতিক ভাব ধ্বংস হ'লে, যোগীয়ে পুরুষ প্রকৃতির প্রভেদ বুজে। এইদৰে বুজিলে মানুষহে তৎক্ষণাৎ বুজিব যে এই জগতের সকলো ঘটনা ক্ষণিক ইচ্ছাত ঘটছে। কোনো-কোনো ইচ্ছাকৃত কর্ম নাই; এইদৰে বুজিলে আমার কারো ওপরত থং করিবলৈ নাই, কোনো কথাত উদ্বিগ্ন হ'বলৈ নাই। বলিয়া মানুষ এটাই আমাক বেয়া কথা ক'লে আমার থং হুঠে, বরং পুতৌ হয়; সব নজনা ল'ব এটাই আমাক মাঝিলে আমি হাটো হে। সেইদৰেই আমি যেতিয়া উপলব্ধি করিম যে ইচ্ছাকৃত কর্ম কারো নাই, তেতিয়া রাগ, ঘেয, উদ্বেগ আদি চিন্ত-বৃত্তি একেবারে নিবোধ হয়; এনে আনন্দময় অৱস্থা মানুষহে লাভ করিব পারে। এনে যোগীক-গীতাই "স্থিত-প্রজ্ঞ" যোগী বুলিছে।

গীতা কিন্তু স্থিতপ্রজ্ঞের নিমিত্তে লিখা গ্রন্থ নহয়, স্থিতপ্রজ্ঞক জ্ঞানব বা কর্মের উপদেশ দিব নেলাগে। তেওঁলোকের নিমিত্তে বিধি-নিষেধ একো নাই (বেদান্ত-দর্শনের ২৪১ পৃঃ চাওক) যথা :—

নৈব তস্মা কুতেনার্থো নাকুতেনৈহকশ্চন।

ন চাস্ত সৰ্বভূতেষু কশ্চিদর্থব্যপাশ্রয়ঃ ॥ ৩।১৮

জ্ঞানী, অজ্ঞানী সকলোতে নিমিত্তে, জাতি ধর্ম নির্বিশেষেই সকলো সম্প্রদায়ের নিমিত্তে, পৃথিবীর সকলো দেশের নিমিত্তে, সকলো সময়ের নিমিত্তে— সর্বত্র উপদেশ।

গীতাই মুক্তকণ্ঠে কৈছে যে এই স্থিতপ্রজ্ঞ অরহা। সকলোবে
প্রাপ্য। নিজক কৰ্ত্তা বুলি ভাবিও অনাসক্ত ভাবে নিজ নিজ কৰ্ত্তব্য
কৰ্ম কৰিও মানুহে এই অরহা লাভ কৰিব পাৰে। •একে অরহাকে
মানুহে ছুই উপায়েৰে পাব পাৰে।

যং সাংখ্যেণ প্রাপ্যতে স্থানং তদযোগৈবপি গম্যতে।

একং সাংখ্যঞ্চ যোগঞ্চ যঃ পশ্নতি স পশ্নতি । ৫।৫

স্থিতপ্রজ্ঞ অরহাক নিষ্কৈণ্ডন্য বা গুণাতীত অরহাও বোলে। যথা:—

স্থিতপ্রজ্ঞ বুলি পূৰ্বে কহিলা যাহাক

যাব সৰ্বস্থানে হোৱে প্রজ্ঞা প্রতিষ্ঠিত

তাকে স্থিতপ্রজ্ঞ বোলে সেই গুণাতীত ॥

(গোবিন্দ মিশ্র)

(১৫)

যোগশাস্ত্রত আছে:—

“পুরুষ বিশুদ্ধ জ-স্বরূপ, কিন্তু বুদ্ধি স্ব-দুঃ-বৃত্ত ক্রিয়ালীল দৃশ্য
পদার্থ, এয়ে পুরুষ আক বুদ্ধিৰ প্ৰভেদ। অজ্ঞ মানুহে এই প্ৰভেদ
সহজে নেদেখে। কিন্তু শ্রবণ, মনন আদিৰ দ্বাৰা প্ৰথমতে সামান্য ভাবে
বুজি লৈ পিচত সমাধি দ্বাৰা সাক্ষাৎলাভ কৰি কৈয়লা পদ পায়”
(সাংখ্যদৰ্শন ২৬২ পৃঃ)।

গীতাই এতিয়া সেই ভাবেই কথাটো কৈছে। গীতাই কৈছে
যে আমি প্রকৃতভাৱে উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰিলেও, যদি লোকৰ কথা
ভনিও বিশ্বাস কৰিব পাৰোঁ, যে ঈশ্বৰে (বা ঈশ্বৰৰ শক্তি প্রকৃতিয়ে
বা প্রকৃতিৰ নিৰ্মাণ, সংস্কাৰে) আমাক সকলো কাম কৰায় তেন্তে
হ'লেও আমাৰ সকলো হয়।

অন্তে হেবমজানন্তঃ ক্রত্বাচ্ছেভ্য উপাসতে।

তেহপি চাতিতৰন্তোৰ হৃত্যং ক্রতিপৰায়ণাঃ ॥ ১৩।২৫